

षडेखासन्धिमर्माद्यं सन्धान्नदयसङ्गमात् ।
 तत्त्वतुच्चिंशतियुतं चक्रं सर्वार्थसिद्धिदम् ॥ २१ ॥
 अन्यथा भिन्नमर्मादियुतं चक्रं समर्चयेत् ।
 शस्त्रादधं महाआधिं दारिद्रामयशो मृतिम् ॥ २२ ॥
 तत्त्वाल्लक्षणसंयुक्तमुक्तरुपं विधाय वै ।
 चक्रं तवैव तां नित्यमर्चयन् मत्समो भवेत् ॥ २३ ॥
 विधाय हृतयोर्मध्यं चत्वारिंशत् सहाष्टभिः ।
 प्रागादितिश्चक्त्रसूत्राणि षट्सु षट्सु च पञ्चसु ॥ २४ ॥

नुगुणं नवमसूत्रमध्यात् पश्चिमतः प्रस्तुतोभयरेखामध्यात् पश्चिमतः प्रस्तुतो-
 भयरेखामध्यावधि तिर्थक् मूवं प्रसारयेत् । तत् षष्ठमूवं तदश्वदयादि द्वितीयरेखा-
 मध्यान्तं मर्मादयानुगुणेन सूत्रादयमास्फालयेत् । मध्यात् सप्तमसूत्रमध्यादि
 प्रस्तुतसूत्रादयस्य चोभयाग्राह्यर्याद्य च सम्पातस्तमप्यातदयानुगुणाद्यादम
 सूत्रमध्यात् पश्चिमतः प्रस्तुतसूत्रादयावधि तिर्थक् रेखां कुर्यात् । सा पञ्चमरेखा
 तदश्वदयभारभ्य लृतोयरेखामध्यावधि सूत्रादयमास्फाल्य ब्रह्मसूत्रमार्जनात् हृत-
 सृष्टपङ्क्ते तदश्पष्टाषास्तमष्टादशमर्मोपितं चतुर्विंशतिसन्धिपृतं श्रीचक्रं
 भवतेति । अत्र मानवासना मत्प्रोक्तवासनविमर्शिण्यां द्रष्टव्या ॥ २१ ॥

अन्यथेत्यादिना श्वोकेन प्रोक्तप्रकारामन्तरेण यथादृष्टं चक्रं निर्माय तत्र पूजयता-
 मनर्थपश्चिमेवानुपदिशति । तत्र अन्यथा प्रोक्तलक्षणश्चितिरेकेण । मर्मादौत्यतादिश्च-
 सन्धिविषयः । शस्त्रादधमित्यादिफलपञ्चकमर्चकाय प्रयच्छतीत्यर्थः ॥ २२ ॥

तत्त्वादित्यादिना श्वोकेन प्रोक्तप्रकारे चक्रे पूजयनां फलमुपदिशति । तत्र
 श्रीचक्रे । एवावधारणे । तां ललितां नित्यं प्रतिदिनं अर्चयन् पूजयन् मत्समः
 शिवसमो भवेदिति ॥ २३ ॥

विधायेत्यादिना सुद्दरमित्यस्तेन श्वोकहयेन ललितायाः श्रीचक्रनिर्माणे
 सर्वमध्यवृत्तान्तर्भूतवसुर्दशारादिचक्रस्य मानसङ्गेतमुपदिशति । तत्र हृतयो-
 मध्यं सर्वमध्यवृत्तप्राक्पश्चिमरेखयोर्मध्यब्रह्मसूत्रमिति यावत् । चत्वारिंशत्
 सहाष्टभिः षष्ठचत्वारिंशदित्यर्थः । अस्य पदस्य विधायेत्यनेनावशः । प्रागादि-
 तिर्थक् सूत्राणि त्रीणीति श्रेष्ठः । षट्सु षट्सु च पञ्चसु अंशेष्वंशेष्विति श्रेष्ठः ।

पश्चिमात् षट्कये इयेवं तन्मध्ये मर्मयुक्तिः ।
विद्ध्यात्तौणि सूत्राणि कुर्यात्तेनातिसुन्दरम् ॥ २५ ॥

पश्चिमात् पश्चिमवद्धमूत्रायस्य मर्वेमध्यहृतस्य च सम्यातमानमारभ्येत्यर्थः ।
षट्कये षट्कड़ं शमानस्यानवये । अपि: समुच्चये । एवं त्रोणि मूत्राणि तत्त्वाये
प्रागादिद्वृतोयसूत्रस्य पश्चिमादिद्वृतोयसूत्रस्य च मध्ये । मर्मयुक्तिः मर्मभेदयुक्ति-
वशात् तत्तत्सूत्रस्य वद्धमूत्रस्य च सम्यातस्याने । तेन विधानेन । एवं
सर्वेमध्यस्थचक्रस्यैव मानोपदेशात्तग्राघ्यचक्रतुत्यमानं वाह्यमपि प्रतिपाद्य चतु-
र्विशत्यंशं कृत्वा अष्टसंशेषु केशरदनपरिवेषचतुरस्त्रादीनां अवाक्तरमानं
कलशस्थापनानुग्रहं यथाशोभनमिति सम्पदायः । विद्याप्राप्यादिसकलाभिषेके-
ष्वककुम्भस्थापनपक्षे विहस्तमानं चक्रं कर्त्तव्यं । विद्याप्राप्यभिषेके कलशानां
नवकस्य चतुष्टयस्य वा स्थापनपक्षे पूर्णाभिषेके षष्ठ्यवतिकलशस्थापनपक्षे नव-
हस्तप्रमाणं चक्रं परिकल्पनोय । एककुम्भस्थापनपक्षे सर्वेहृतमध्याक्षम्भूतानि
नवनाय हेतिव्यतिरिक्तानि देवतास्यानानि केशरहयं परिवेष दनानि उपदनानि
द्वारहय्यतिरिक्तचतुरस्त्रघ्नीप्रोक्तरजसा रञ्जयेत् । पूर्णाभिषेके षष्ठ्यवतिकलशस्थापन-
पक्षे सर्वेमध्यस्थाभिमुखत्रिकोणे प्रतिरेखं समान्तरालमेकमेकं चिङ्गं विधाय
त्रिभिः स्त्रैर्मध्ये त्वेकं परितस्त्रिकच्च सम्भूय वास्त्रचतुष्टयं कुर्यात् । विद्या-
प्राप्यभिषेके कलशचतुष्टयस्थापनपक्षे इयेवं कुर्यात् । पुनः पूर्णाभिषेके तु एकतिर्य-
ग्रेखान्योन्याभिमुखं वास्त्रहयं चतुर्षु हेतिचतुष्टयस्थापनहयप्रदेशेषु त्रिकोणानि
विधाय अष्टदलेषु चतुरस्त्रादिप्रापि वहिस्त्रयसं विधाय तान्यपि रञ्जयेत् । महा-
शङ्करकलशस्थापनपक्षे प्रीत्तकमेण महाचक्रं कृत्वा प्रावृत् मर्वेमध्यहेतिचतु-
ष्टयस्थानहारप्रदेशेषु त्रिकोणानि विधाय अष्टदलेषु चतुरस्त्रगतदेवताष्टकस्यानेषु
च वहिरयं त्रिकोणानि विधाय सम्भूय षष्ठ्यवतित्रिकोणेषु प्रतिरेखं समान्तरालं
चिङ्गत्रयं कृत्वा चिङ्गाचिङ्गं नवसूत्रास्फालनेन प्रतिकोणं वाह्याभ्यन्तराकृं
बोङ्गश त्रिकोणानि कृत्वा तान्यपि रञ्जयेत् । तत्र सर्वेमध्ययोन्यां लेखन-
प्रकारो हितोयपटले व्याख्यातोऽस्माभिः । अत्र नवकुम्भस्थापने नवयोनिषु चतु-
ष्टकुम्भस्थापने मध्ययोनिस्थत्रिकोणचतुष्टये सर्वत्र सर्वेमध्यस्थापनीयकुम्भएव
खारिमाणतोयपूरणोयः । इतराः कलशाः द्विद्वयमानतोयपूरणोया इति
सम्पदायः ॥ २५ ॥

व्रासं वृत्तं पञ्चदश च्छदानि च ततो वहिः ।
 अष्टपत्राम्बजं वाह्ये दशच्छदसरोकुहम् ॥ २६ ॥
 पुनर्दशच्छदं पद्मं चतुर्दशदलं ततः ।
 अष्टच्छदाजं द्विगुणच्छदमष्टादशच्छदम् ॥ २७ ॥
 विधाय तस्य मध्ये तां समावाह्य यजेत्था ।
 पश्चान्नायान् पार्ख्योऽस्मि हेतौरन्यास्तथाच्चयेत् ॥ २८ ॥

त्रास्त्रमित्यादिभराप्रयादित्यन्तैश्चतुर्भिः श्लोकैर्लितायाः पद्मरूपसकलशक्त्या-
 वरणपरिपूर्णं पूजाचक्रं तत्र पूजाकलापदिग्नति । तत्र व्रासं स्वाभिमुखमित्यर्थः ।
 वृत्तव्रासाद्विस्तत्काणवयस्त्राष्टुष्टिकयेति यावत् । पञ्चदशच्छदानि च ततो
 वहिः इत्यनेनेतद्वक्त्रं भवति वृत्ताद्विहिः केशरार्थं वृत्तं व्रासाद्विहिः तत्कोणं कला-
 तत्र वाह्ये पञ्चदश च्छदानि लिखेदित्यर्थः । अष्टपत्राम्बजमित्युक्त्या केशरार्थं वृत्तमा-
 लित्य तद्विहिः अष्टपत्राणि विलिखेदित्यर्थः । वाह्ये अष्टपत्रपद्मवाह्ये पुनर्वहि-
 श्चतुर्दशदलं पद्मं । तद्विगुणच्छदं षोडशदलपद्मं अष्टादशच्छदं प्राग्वदिग्नेष्व । सर्वत्र
 चक्रेषु दलानामवान्तरमाणं कुण्डपटलाक्ताष्टास्त्रमानवत् तत् कल्पयेत् । तत्र
 पुराभागे व्रद्धस्त्रं दलमध्यं यथा तथा कुर्यात् । विधायेत्यस्य त्रास्त्रमित्यादि-
 भिर्द्वितीयान्तपदैरन्वयः । तस्य पद्मचक्रस्य । मध्ये मर्व्यमध्यविकाणमध्ये । तां
 ललितां । तथा निव्यत्वेन कृतिकायुक्तकमेण पथात्तथा । अन्तस्त्रिकोणस्य
 प्राये खावृत्तयोमध्ये पार्ख्ययोः अन्तस्त्रिकोणपार्ख्यरेखाद्यमध्यत इत्यर्थः । अन्याः
 तिथिनित्या अणिमादयश्च । तथा युक्त्या । एतदुक्तं भवति सुसमे भूतले हंस
 पदं विधाय तत् सन्दग्यस्थानमारभ्य प्रतिदिग्मष्टादशाङ्गुलमानेन भ्रमेण वृत्तं
 निष्पाद्य तहृत्तमध्ये स्वाभिमुखां योनिं समरेखां निष्पाद्य तद्विर्द्वग्नुलपञ्चा-
 ङ्गुलमानकमेण पूर्वनिष्पादितवृत्तेन सह सप्तदशवृत्तानि निष्पाद्य तत्रैकैकान्त-
 रितास पञ्चाङ्गुलवृथिव्यष्टस्थाभ्यन्तराद्वाह्यगत्या पञ्चदशदलाज्ञेऽयादिप्रादक्षिणेन
 तिथिनित्या: सववाह्यस्थाष्टदशदलेषु प्राक्प्रत्यग्नुलहयं द्वारस्थानं परिकल्पय-
 एवं क्रमाद्विविदिकुक्रमेण प्राग्वच्छतुरावत्याणिमार्दीस्तदलःषोडशदलेषु प्रान्व-
 नित्याकलाः तदन्तरष्टदलेषु प्राग्वदनङ्गुलमादीं स्तदन्तरष्टदशदलेषु प्राग्वत् सं-

एतस्मिन् पद्मचक्रस्य मध्ये तासां प्रपूजनात् ।
 महतों श्रियमाप्नोति ज्ञानान्माच्च समाप्तयात् ॥ २६ ॥
 पूर्वस्मिन् पूजयेद्देवीमुक्तकमसमन्वितम् ।
 श्रियं ज्ञानात्थावाच्च संयाति परमेश्वरि ॥ ३० ॥
 घटद्वयं समालिख्य वाह्नाभ्यन्तरभेदतः ।
 तन्मध्ये नवधा कृत्वा कोणेषु प्रथमं लिखेत् ॥ ३१ ॥
 द्वितीयं दिक्षु संलिख्य मध्ये तात्त्वीयमालिखेत् ।
 घटयोरन्तरा कृत्वा तिर्यग्येखाः समन्ततः ॥ ३२ ॥

चोभिण्यादौ स्तदन्तर्दशदलेषु प्राग्वत् सर्वसिद्धिप्रदादौस्तदन्तर्दशदलेषु प्राग्वत्
 सर्वज्ञादौस्तदन्तरष्टदलेषु प्राग्वत् वाग्देवताः सर्वमध्यस्थवृत्ततत्त्वाथवरस्तपार्व
 रेखान्तराले प्राग्वद्वेतोस्तदन्तरस्त्रवये प्राग्वत् पोठेखरों सर्वमध्ये प्राग्वद्वेवीं चैव
 क्रमात् प्रोक्तकमेणाच्चयेदिति । एतस्मिन् ऐहिके प्रपूजनात् । अस्य पदस्य
 श्रियमाप्नोतोखनेनान्वयः । तासां सपरिवारिकाया देशाः । महतों राजादिभि
 रनवहार्थां । ज्ञानात् परमार्थादितिशेषः । मां शिवम् ॥ २६ ॥

पूर्वस्मिन्निवादिना श्लोकं पूर्वाक्तश्चोचके समर्चनफलमुपदिशति । तत्र
 पूर्वस्मिन् प्रोक्ते श्लोकके । उक्तकमसमन्वितं चतुर्दशपटलवयप्राकाच्चनकमसम-
 न्वितं । श्रियं ऐहिके इत्यर्थः । ज्ञानात् घटविंशपटलवक्ष्यमाणात् । तथा
 अपृथग्यूपेण । आवां शक्तिं शिवं च । चः समुच्चये । स साधकः । परमेश्वरोति देवी
 सम्बुद्धिः ॥ ३० ॥

घटद्वयमित्यादिभिरपमृत्युजिदित्यन्तैर्नवभिः श्लोकैरमृतघटाख्यं यन्वं तत्
 प्रयोगान् फनानि चोपदिशति । तत्र घटद्वयं वाह्नाभ्यन्तरवृत्तहयं तत्त्वाथ्यं
 नवधा कृत्वा प्राक्प्रत्यग्दर्शक्षणोत्तराद्विरेखाभ्यामिति शेषः । कोणेषु कोण-
 कोणकोषेष्वित्यर्थः । प्रथमं श्रीविद्यायाः प्रथमखण्डं । द्वितीयखण्डं दिक्ष-
 प्राग्वत् कोषिषु । मध्ये प्राग्वत् कोषे तात्त्वीयं खण्डं । घटयोर्वाह्नाभ्यन्तरवृत्तयोः ।
 तिर्यग्येखाः संस्तर्थः । समन्ततः परितस्तेषु कोषेषु विद्यातात्त्वीयाक्षरसम्पक-

तेषु प्रदक्षिणं विद्यातार्तीयाच्चरससप्तकम् ।

लिखेद्विन्दुविसर्गाभ्यां मुखे पञ्चामृताम्बुजम् ॥ ३३ ॥

आद्यनालमयं इन्द्रपत्रकेशरकर्णिकम् ।

विधाय च घटाधस्तादिदध्याहिनियोगकम् ॥ ३४ ॥

मध्ये साध्याच्चरोपेतं कृत्वा तममृतं घटम् ।

विभृयादभिषिञ्चेच जन्मर्त्त्वायुराप्तये ॥ ३५ ॥

कुहूपरागसंक्रान्तिदोषेष्वखिलशान्तये ।

अभिषिञ्चेदशेषार्त्तिशान्त्यै सिङ्गै च सम्पदा ॥ ३६ ॥

श्रीविद्यातार्तीयखण्डस्य व्यस्तरूपाच्चरससप्तकं विन्दुविसर्गाभ्यां अनुस्वारेण विसर्जनौयेन च सहेति शेषः । पञ्चामृताम्बुजं अष्टमे पठले ज्याकमित्यादिना सप्तत्रिंशश्चोकोच्चराहेन प्रोक्तामृताच्चरपञ्चकसहितम्बुजं । आद्यनालमयं आद्यामृताच्चरसहितनालं । इन्द्रपत्रकेशरकर्णिकं अत इन्द्रशब्दः पत्रे समष्टितः इतरयोर्बर्द्धिरूपतत्त्वं योज्यः । द्वितीयलौतीयाच्चरसहितं पत्रं चतुर्थामृताच्चरसहितकशरं पञ्चमामृताच्चरसहितकर्णिकमित्यर्थः । चः समाहारे । तेनाम्बुजमित्याकृते । घटाधस्तात् घटस्याधःस्थाने । मध्ये सर्वमध्यकोष्ठस्यात्तीर्त्यखण्डोदरे साध्याच्चरोपेतं साधकसाधकमर्मेपेतं कृत्वा तममृतघटं अमृतघटसंज्ञं तद्यन्तं कृतेत्यर्थः । अयमत्र विरचनाक्रमः । सुसमे भूतले अभीष्टमानभ्रमेण हृतं कृत्वा तद्विहिरेकाङ्गुलमानेन च हृतं कृत्वा तदन्तर्मध्ये प्राक् प्रत्यग्दक्षिणोदक्षसमान्तरालं हिंडमूत्रासफालनाच्चव कोष्ठानि निष्पाद्य तेषु कोणकोष्ठचतुष्ये श्रोविद्याप्रथमस्वरूपं तद्विक्कोष्ठचतुष्ये तद्वितीयखण्डं तत् सर्वमध्यकोष्ठे तार्तीयं खण्डं साधकसाधकमर्मेपेतं चालिष्येत् । तत् प्रागगतकोष्ठमध्ये चतुरङ्गुलमानेन प्राग्वहृत्योरन्तरालवीयोः समान्तरालं सप्तधाकृत्वा तेषु सप्तसु कोष्ठेषु श्रोविद्यातार्तीयखण्डस्य व्यस्तरूपाच्चरससप्तकं प्रागादिप्रादक्षिण्यक्रमात् विलिख्य तत् प्रागगतकोष्ठमध्ये चतुरङ्गुलमानेन प्रागगतकुम्भमुखं कृत्वा तदघटमुखेऽधोमुखं पङ्कजं घटस्याधः स्थाने तूर्ढमुखं पङ्कजं चालिष्य तदम्बुजयोः क्रमान्तरे जं जः इत्यज्ञरहयं तयोः पत्रे ऊं जः ऊं ठः

अपमृत्युमहारोगद्वयापस्मारशान्तये ।
 विवर्षमभिषेकान्तु कुर्याज्जन्मवये तथा ॥ ३७ ॥
 सर्वक्लेशविनिर्मुक्तः सुखी वर्षशतं भवि ।
 आरोग्यो विजयौ विश्ववन्द्यो भवति मानवः ॥ ३८ ॥
 सुवर्णे राजते ताम्बे क्लैतत् सिक्थलिङ्गम् ।
 विधाय स्थापयेत् क्लौद्रे यजेत् सर्वापमृत्युजित् ॥ ३९ ॥
 तात्त्वीयविद्यापुष्टितं नामालिख्य तु साधकः ।
 ऊर्मिकादौ वहेत् सर्वसम्पदे रिष्टशान्तये ॥ ४० ॥

इत्यक्षरचतुष्यं तयोः केशरस्यां वं वः इत्यक्षरद्वयं तयोः कणिकायां सं सः
 इत्यक्षरद्वयञ्चालिखेत् । एतदमृतघटामकं यन्त्रं भवतोति । जन्मक्षेषु विष्विति
 शेषः । अखिलशान्तये इत्यत्ताखिलशब्देन क्रूरदशागोचरेत्यादय उच्यन्ते । च
 समाहारे । महारोगशब्देन वाताद्यष्टरोग उच्यन्ते । त्रिवर्षमित्यत्यन्तसंयोगे
 हितीया । तुर्विशेषे । तथा हितोयपटलोकाभिषेकप्रकारेण । विजयो वादद्यूत
 गुज्ञादिष्विति शेषः । सुवर्णे रजते ताम्बे तेषु विश्वन्यतमे पटे इत्यर्थः । सिक्थ-
 लिङ्गं मधूच्छृष्टमयलिङ्गान्तर्भूतं । क्लौद्रे कलशान्तर्गते । एतदुक्तं भवति सुवर्ण-
 रजतताम्बे अन्यतमाधिकरणे तदमृतघटद्वयं यन्त्रं विधाय गुलिकीकृत्य प्राण-
 प्रतिष्ठादिकं क्लृत्वा तत् सिक्थमयलिङ्गान्तर्भूतं विधाय तज्ज्ञः कलशमध्ये सं-
 स्थाप्य तत्कलशं क्लौद्रेणापूर्ये तत्कलशसुखं शरावेण पिधाय तत् क्लृचित्
 संस्थाप्य तदुपरि मृतपौठं विधाय तत्र प्रोक्तविधानेन स्वाभिमतफलपर्यन्तं
 देवीं सपरिवारामभ्यर्थं पुनः प्रोक्तफलसिद्धौ सत्यां उदास्य चमस्तेति तत् क्लौद्रा-
 दिकं विसर्जयेदिति ॥ ३८ ॥

तात्त्वीयत्यादिना श्वोक्नोर्मिकादिषु सर्वरक्षाविधानमुपदिश्वति । तत्र
 तात्त्वीयविद्यापुष्टितं श्रोविद्याया इति शेषः । नाम साधकसाध्यकर्मणां ।
 तुर्विशेषे । ऊर्मिकादावित्यत्रादिशब्दः केयूरादिविषयः । एतदुक्तं भवति । कनक-
 मये पटे श्रोविद्यातात्त्वीयखण्डमनुलोमप्रतिलोममन्योन्वं रेफाश्रेन रेफो
 मायांश्रेन मायांश्रेण यथा पुष्टितो भवति तथा तथालिख्य तथायांशे साधकं

कृत्वाश्मनि तथा यन्वं तडागादिषु मध्यतः ।
 स्थापयेत्तत्र ये स्नाता नराः स्युः सुखिनोऽनिशम् ॥ ४१ ॥
 प्राक्प्रत्यग्टच्छिगोदक्ष सूवैरष्टभिराहतैः ।
 कोष्ठान्येकोनपञ्चाशत्तेषु कोणेषु मार्जयेत् ॥ ४२ ॥
 चतुर्विंशतिकोष्ठानि शेषेषु विलिखेत् क्रमात् ।
 दित्त्वे कतस्त्रिकोणानि प्रागारम्भात् प्रवेशतः ॥ ४३ ॥
 तार्तीयस्य च भेदोत्त्वचतुर्विंशतिमालिखित् ।
 विलोमेनाथ मध्यस्ये तत् सप्ताध्यं समालिखित् ॥ ४४ ॥
 सिद्धवज्ञाभिधं यन्वं अशेषशुभदायकम् ।
 विनाशनमनिष्टानां जयसौभाग्यदायकम् ॥ ४५ ॥

तद्देषांशे साध्यं तयोरत्तराले प्राप्तवत् कर्म चालिख्योर्मिकाभूषणाल्लभूतं कृत्वा
 प्राणान् प्रतिष्ठाय समध्यर्च्यं तडागादिषु प्रोक्तफलसिद्धिभागिति ॥ ४० ॥

कृत्वेत्यादिना श्लोकेनामृतघटाख्यव्यन्वस्य तडागादिषु स्थापनं तत्फलञ्चो-
 पदिशति । तत्र तथा प्रोक्तप्रकारणं । तडागादिव्यवादिशब्दो नदोकूपादि-
 विषयः । मध्यतः मध्ये यत्राधिष्ठिततडागादिषु ॥ ४१ ॥

प्राक्प्रत्यग्टिवादिभिष्ठेतन इत्यन्तैर्नवभिः श्लोके: सिद्धवज्ञयन्वनिर्माणं तत्प्रयो
 गांस्तत्त्वफलानि च तत्स्ववनसहितमुपदिशति । तत्र तेषु कोष्ठेषु कोणेषु
 चतुर्विंशति शेषः । मार्जयेदित्यस्य चतुर्विंशतिकोष्ठानीत्युत्तरतान्वयः । चतुर्विं-
 शतिकाष्ठानि प्रतिकोणं कोष्ठषट्कं षट्कं सम्भूयेत्वर्यः । शेषेषु कोष्ठेषु निर्वारणे
 सप्तमी । विलिखेदित्यस्य त्रिकोणानीत्यनेनान्वयः । एकतः कोष्ठतः इतिशेषः ।
 सम्भूय चतुर्भिः । प्रागारम्भात् प्राक्त्रिकोणारम्भात् । प्रवेशतः प्रवेशगत्येति
 यावत् । तार्तीयस्य श्रीविद्यातार्तीयखण्डस्य भेदोत्त्वचतुर्विंशतिं पञ्चविंशपटल-
 वच्छमाणप्रकारणं । चतुरक्षराख्यिका भेदोत्त्वचतुर्विंशतिसंख्याता विद्याः । विलो-
 मेन अप्रादनिष्ठामध्यस्ये कोष्ठे । तत् श्रीविद्यातार्तीयखण्डं सप्ताध्यं साधकसाध्य
 कर्मपितं सिद्धवज्ञाभिधं सिद्धवज्ञसंज्ञं । अयमत्र विरचनाक्रमः । प्राक्प्रत्यग-

समरे विजयप्राप्तै विभृयात्तद्वादजे ।
 समस्ते धारयेत् क्लेशे विजयं सुखमाप्नुयात् ॥ ४६ ॥
 प्रतिमासञ्च पूर्णायामभिषिञ्चेच्च तत्र वै ।
 स्थापयित्वा घटं प्राग्वत् समस्ताभ्युदयाय वै ॥ ४७ ॥
 पुत्राप्तैरु कन्याकावाप्तैरु वराप्तैरु कन्यका तथा ।
 धराधनपशुप्राप्तैरु नरनारीनृपादिनाम् ॥ ४८ ॥
 वश्यायाविन्नसंसिङ्गैरु वाक्सिङ्गैरु गेहसिङ्गये ।
 धारयेत् सिङ्गवज्रन्तु समस्तेषु प्रसिङ्गये ॥ ४९ ॥
 ललिताविद्याया विद्यामन्यां यन्त्रेण वासुना ।
 यन्त्रमन्यत् समं वंति योऽसौ स्थान्मृढेतनः ॥ ५० ॥
 प्राक्प्रत्यग्नद्विग्निरुदक्ष सूदाख्यष्टादश चिपेत् ।
 तैस्तत्र काष्ठानि तथा नवाशौतिशतद्वयम् ॥ ५१ ॥

दक्षिणोदक्षमान्तरालाष्टमूवास्फालनेनैकोनपञ्चाशत् कोष्ठानि निष्पाय तेषु
 प्रतिकाणं षट् षट् सम्भूय चतुर्षु कोणेषु चतुर्विंशति कोष्ठानि शिष्टमध्ये वज्रा-
 कारं यथा तथा मार्जयित्वा शिष्टेषु पञ्चविंशतिकाष्ठेषु प्रतिदिशमैकैककोष्ठेन
 सम्भूय चतुर्भिः चतस्रषु दिन, चत्वारि तिकोणानि विधाय तेषु प्राग्यादिप्राद-
 चित्तायप्रवेशगत्या श्रीविद्यातात्तीयखण्डप्रथमभूतांश्चतुर्विंशतिभेदान् क्रमेणालिख्य
 शिष्टमर्वमध्यकोष्ठे तात्तीयखण्डं लिखित्वा तन्मायांशे साधकं तद्रूपांशे साध्यं
 तयोः सम्भौ कर्म चालिखेदेतत् सिङ्गवज्राभिषं यन्त्रमिति । अनिष्टानां अमङ्गला-
 नां । तत् सिङ्गवज्राभिषं यन्त्रं । विवादजे इत्यस्य क्लेशे इत्येतद्विशेषं । तत्र यन्त्रे
 प्राग्वत् हितीयपटलोक्तक्रमेण अभिषिञ्चेत् । नरनारीनृपादिनामित्यस्य वश्याय
 इत्यनेनान्वयः । नृपादिनामिति स्थानन्योक्तिः । तुः समुच्चये । असुना सिह-
 बज्रयन्त्रेण समं वैभवात् । असौ एवं वेत्ता मूढेतनः । अन्यथाज्ञानाविष्टहृदयः ।
 अन्येषामधिकत्वे वेदनात् किं पुनरित्यर्थः ॥ ५० ॥

प्राक्प्रत्यग्नित्यादिभिः प्रिये इत्यन्तैः षड्भिः श्वाकैः कोष्ठवज्रयन्त्रनिर्माण

तेषु कोषेषु कोषानि मार्जयेत् पूर्ववत् प्रिये ।

षट् विंश्चिष्टवज्रे तु चतुर्भिर्दिक् विकोणकम् ॥ ५२ ॥

विधाय प्राग्वहिम्बधात् प्रादक्षिण्यप्रवेशतः ।

विलिखेत्तद्वितोयाहौ भेदात् विलिखेत्ततः ॥ ५३ ॥

विकोणेषु च तार्तीयं ससाध्यं मध्यतस्था ।

नवसु विलिखेद्विद्याकूटवयमय विशः ॥ ५४ ॥

विधानमेतत् पटलोक्यन्वफलकथनप्रस्तावसहितमुपदिशति । तब तेः सूक्तैः ।
तब यन्ते । तथा जायते । नवाशीतिशतहयं एकाननवत्यधिकं शतहयं । तेषु कोषेषु
निर्दर्शि सप्तमी । कोषानीत्यस्य षड् विंशदित्यनेनान्वयः । पूर्ववहचाकारं
यथा भवति तथेत्यर्थः । षट् विंशत् प्रतिक्रोणं सभूय चतुश्चत्वारिंशदधिकशत-
संख्यानोत्यर्थः । शिष्टपञ्चचत्वारिंशदधिकशतसंख्यकोषाम्बके वर्णे ।
तुर्विशेषे । चतुर्भिः कोषैः प्रतिदिशभित्यर्थः । दिक् विकोणकं प्रतिदिशमेकं
विकोणं । विधायेत्यस्य दिक् विकोणकमिति पूर्वे त्रान्वयः । प्राग्वहिम्बधात् प्राच्यां
दिशि वहिभूतपंक्तिमध्यस्यकोषात् प्राक् विकोणं तत्तद्वत्पंक्तिस्यकोषपञ्चमेदात् विंश-
त्युत्तरशतसंख्यातान् । तुर्विशेषे । ततः अनन्तरं । च समाहरे । तार्तीयखण्ड-
मिति शेषः । सप्तमं साधकसाधाकर्मयुक्तं । मध्यतः तद्वयन्वय । तथा
अनन्तरश्चोकवस्थमाणकमेण । नवसु शिष्टेषु कोषेषु । विशः विराण्वत्तम् । दक्षतये
दक्षिणभागकोषतये । मध्ये मध्यकोषतये । तथा समुच्चये । वामवये हितोयं
कूटं साधेण दृतोयकं मध्यतये पूर्ववज्ञेस्यद्वत्तीयकूटं सप्तमादिकं लिखेदित्यर्थः ।
तुर्विशेषे । अयं अव यन्वविरचनाक्रमः । प्राक् प्रत्यग्मदक्षिणोदक्षसमान्तरा-
लाषाठश्चाषाठदशसूक्तास्फलनादेकोननवत्युत्तरशतहयकोषानि निष्पाद्य तेषु-
प्रतिकोणं षट् विंशत् षट् विंशतकोषक्रमेण सभूय चतुश्चत्वारिंशदधिकशतकोषानि
शिष्टमध्ये वज्राकारं यथा तथा मार्जयित्वा पुनः शिष्टपञ्चचत्वारिंश-
दधिकशतकोषाम्बके प्रतिदिशं वहिरेकविक्रमेण सभूय कोषचतुष्टयेन काष-

दद्यवये त्वाद्यकूटं मध्ये तार्तीयिकं तथा ।
 वामचये हितीयच्च लिखित् साध्ये दृतीयकम् ॥ ५५ ॥
 एतत् कोष्ठवज्राख्यं यन्वमिष्टार्थदायकम् ।
 फलानि सर्वयन्वाणां पटलेऽस्मिन् शृणु प्रिये ॥ ५६ ॥
 तन्वेऽस्मिन्नन्वतन्वेषु यस्य यन्वस्य यत् फलम् ।
 प्रोक्तं तदेषामेकैकं योजयेत् सर्वमेव च ॥ ५७ ॥
 तेनाव यन्वनिर्माणमानमेवोच्यते मया ।
 फलानि वाञ्छयावाप्नोत्ययतान्नामयोजनैः ॥ ५८ ॥
 अतः फलानि तन्वाणामिह नाक्तानि कृतस्त्रशः ।
 सर्वच्च सर्वदा सर्वसमोहितफलामिकृत् ॥ ५९ ॥
 प्राक् प्रत्यग्दक्षिणोदक्षषड् विंशत्या समाहतैः ।
 सूक्तैः कोष्ठानि जायन्ते षट्शतं पच्चविंशति ॥ ६० ॥

चतुष्टयेनैकैकं त्रिकाणं कृत्वा तच्छैकानविंशदुत्तरशतकोष्ठेषु प्राग्गतपंक्तिस्थ-
 कोष्ठपञ्चके मध्यकाष्ठमारभ्य श्रीविद्यातार्तीयखण्डस्य दितीयभेदात् विंशत्युत्तर-
 शतरूपान् प्रादक्षिण्यप्रवेगगत्या विनिश्च शिष्टमध्यकाष्ठेषु नवसु दक्षिणपंक्तिस्थ-
 कोष्ठवये श्रीविद्याप्रथमखण्डं वामपंक्तिस्थकाष्ठवये मध्यखण्डं मध्यपंक्तिस्थकोष्ठ-
 वये दिग्गतविकाणवतुष्टये तार्तीयखण्डं इति तार्तीयखण्डं प्राग्वत् साधक
 साधकर्माणि विलित्य एतत् कोष्ठवज्रयन्वमुक्तविनियोगादभिमतसिद्धिदभिति ।
 प्रिये इति देवोसम्बुद्धिः ॥ ५६ ॥

तत्र इत्यादिभिरामिकादित्यमत्तेस्त्विभिः शोकैरेतत्पटलाक्ताना यन्वाणां सर्वेषां
 फलाख्यतिदेशतः स्वरूपतशोपदिशति । तत्र तन्वेऽस्मिन्नन्वतन्वेषु अस्मिन् तन्वे
 न्वतन्वेषु च । तत् फलं । एषां अस्मिन् पटले प्रोक्तानां यन्वाणां एकैकस्य यन्वस्य
 सर्वं फलं । तेन हेतुना अत्र अस्मिन् पटले । नामयोजनैः साधसाधकर्म
 योजनैः । अतः अस्मात् । इह पटले । सर्वं यन्वं ॥ ५८ ॥

प्राक् प्रत्यग्त्यादिभिरुद्दितैः इत्यन्तैस्त्वयोदशग्मिः शोकैर्जुक्षिङ्गभिधानयन्व-

तेषु कोष्ठेषु परितो मार्जयेदृष्टसप्ततिम् ।
शिष्टे चतुर्भिर्खासञ्च विदध्याहिनु पूर्ववत् ॥ ६१ ॥
तेषु तात्त्वीयविद्यान्तु सप्ताध्यां प्राग्वदालिखेत् ।
शिष्टेषु सप्तनवति द्विशते मध्यतस्तथा ॥ ६२ ॥
सर्वमध्यस्थकोष्ठस्य पाप्वर्योरुभयोरपि ।
कोष्ठानि चौणि तिर्यक् च समीकृत्य तयोस्तथा ॥ ६३ ॥
उपर्यधस्य हे हे तु समीकुर्यात्ततस्तथा ।
तयोरधोर्हं च तथा हे हे कुर्यादैकधा ॥ ६४ ॥

निर्माणविधानमस्मिन् पटले प्रोक्तयन्वाणामनुभावच्छोपदिग्निः । तत्र षट्शतं पञ्चविंशति पञ्चविंशत्यधिकं षट्शतमिति यावत् । तेषु कोष्ठेषु अष्टसप्तति कोष्ठानि प्रतिकोणमित्यर्थः । शिष्टे तयोदशाधिकगतवयकोष्ठरूपे वज्रे । चतुर्भिः कोष्ठैः । पूर्ववत् एकत्रिकमेत्यर्थः । तेषु चतुर्षु अस्तेषु । तुः समुच्चये । सप्ताध्यां साधकसाधकमीपेतां । प्राग्वत्तथा मायावङ्गिमध्यांशेषु क्रमादिति यावत् । शिष्टेषु कोष्ठेषु । सर्वमध्यस्थकोष्ठस्य पश्चिमाद्येकादशाम्बकतिर्यकं पंक्तिस्थ एकविंशतिकोष्ठेषु मध्यकोष्ठस्य । तिर्यग्दक्षिणोत्तरं । समीकृत्य एकीकृत्य । तयोः एकोक्ततकोष्ठयोः । तथा प्राग्वत्तयोः । तथा यथाधिष्ठानपिण्डिके भवतः । हे हे कोष्ठे तिर्यग्निति शेषः । एतदुक्तं भवति पश्चिमादि द्वादशदशमपंक्त्योत्त-सप्ताध्यकोष्ठस्योभयपार्श्वयोः एकैकं मुक्ता तदन्तरकोष्ठयो(हेपत)वृत्तयोर्मार्जये दिति । ततः अनन्तरं । तथा प्राग्वत् । तयोः एकोक्ततकोष्ठइयोः । अधोर्हं दिव्यत्वादध जहूमिति यावत् । चः समाहारे । तथा उभयपार्श्वयोः । एत-दुक्तं भवति नवमवयोदशपंक्त्योत्तत्तमध्यकोष्ठस्योभयपार्श्वयोः कोष्ठयोर्हयं हयं मुक्ता तदन्तरकोष्ठयोर्हयं हयं मार्जयेदिति । तदधश्चोपरि अनन्तरपूर्व-मेकीक्षयोः कोष्ठयोरधश्चोपरि च । तथाष्टमतुर्दशपञ्चदशपंक्तिषु तत्तमध्य-कोष्ठयोरुभयपार्श्वयोः कोष्ठानां वयं केवलतिर्यग्येखामार्जनेन । तुर्विशेषे । उप-रितमकोष्ठहयमार्जनं केवलमूर्दत एव तिर्यगित्यर्थः । एकैकञ्च हयं हयं

तदधशोपरि तथा त्वेकैकञ्च इयं इयम् ।
 एकौकृत्य पुनश्चोह्ने हे हे तु मार्जयेत्तथा ॥ ६५ ॥
 ततो माला तदुपरिपाश्वं योञ्च प्रमार्जयेत् ।
 दशखण्डानि शिष्टैस्तु मध्ये लिङ्गो भवेत्तथा ॥ ६६ ॥
 एवं लिङ्गः समाख्यातश्वत्वारिंश्चिरेव वै ।
 शिष्टानि कोष्ठवज्राणि दिशतं दश पञ्च च ॥ ६७ ॥
 लिङ्गस्य पाश्वं योर्मृष्टान्वेकविंशतियुग्मकम् ।
 तस्य लिङ्गस्य मध्यस्थपड़न्त्यां तार्तीयमालिखेत् ॥ ६८ ॥

यथाक्रमतः । एतदुक्तं भवति अष्टमचतुर्दशपञ्चदशपंक्तिषु तत्त्वाभ्याकोष्ठस्यो-
 भयपाश्वयोः कोष्ठानां त्रयं त्रयं मुक्ता तदनन्तरमेकमेक कोष्ठं मार्जयेदिति ।
 पुनश्चोह्ने पूर्वमेकौकृतकोष्ठपंक्तिष्ठृपरितनपंक्त्यामेकमेवेत्यर्थः । हे हे कोष्ठे
 अन्तःप्रथममार्जित कोष्ठस्य । तथा तिर्यगित्यर्थः । ततः अनन्तरं । उपरिपाश्वयोः
 लिङ्गरूपकोष्ठनवकस्ये त्वर्यः । दशखण्डानि रेखाभिः खण्डनात् खण्डशब्देन रेखा
 उच्चते तस्माइश्वभिः खण्डैः नवकाष्ठानि भवन्तीति । दशखण्डमार्जनात् नव
 कोष्ठान्वेकौकृतानोत्तर्यः । शिष्टैर्नवभिः कोष्ठैः । तुर्विशेषे । मध्ये एकौकृतखण्ड-
 दशकस्य । तथा इत्यस्य मार्जयेदित्यनेन पूर्वत्र सम्बन्धः । यथा मध्ये शिष्टे-
 र्लिङ्गं भवेत् । तथा नवकोष्ठानि मालावदेकोकृत्यादित्यर्थः । एवमुक्तरूपेण
 चत्वारिंश्चिन्हः अधिष्ठानमध्यपिण्डिकालिङ्गतेः काष्ठैरित्यर्थः । शिष्टानि लिङ्गा-
 न्वेकौकृतानि च कोष्ठानि मुक्ते त्वर्यः । दिशतं दश पञ्च च अत्र चकारस्य समा-
 हारार्थत्वादेकसंख्याधिकं (स) द्योतयतोति मम्पद यः । तस्मात् षोडशाधिकं
 शतहयमित्यर्थः । पाश्वयोरुपरि चेत्यर्थः । मृष्टानि एकौकृतानि कोष्ठानि
 एकविंशतियुग्मकं एकेन विंशतियुग्मं एकचत्वारिंश्चित्यर्थः । मध्यस्थपंक्त्यां
 दशकोष्ठालिकायां तार्तीयं कूटं । ऊर्ढादि ऊर्ढाधःक्रमात् स्थितायां अस्य पंक्त्या-
 मित्यत्रान्वयः । सर्वमध्ये अधिष्ठानपिण्डिकयोर्मृष्ट्यकोष्ठे । सप्ताधक
 साधकसाधकमौपितं प्राञ्छिततार्तीयकूटमित्यर्थः । सर्वत्र यन्त्रमात्रे । लिङ्ग-

जर्हादि मायामध्यस्थं सर्वमध्ये ससाध्यकम् ।
 सर्वत्र तार्तीया विद्या लेखनं समुदोरितम् ॥ ६६ ॥
 लिङ्गरूपेषु नवसु पाश्वषट्के तु पूर्ववत् ।
 विद्याशेषं समालिख्य प्राग्वदारम्भतस्तथा ॥ ७० ॥
 विद्याहितीयभेदोत्थं तदिंशशतमालिखेत् ।
 द्विशस्त्र यजेहेवौमावाह्य परिवारकैः ॥ ७१ ॥

रूपेषु पिण्डिकोपरिष्ठु नवसु कोष्ठेषु । इयं निर्दरणे समझौ । पाश्वषट्के प्रतिपाश्वं विविक्षिण । तुः समुच्चये । पूर्ववत् अनन्तरपूर्वोक्तवच्यन्ववत् । विद्याशेषं श्रीविद्यायाः प्रथमकूटं हितीयकूटञ्च तद्विज्ञानोष्ठवये वामकोष्ठवये च क्रमादिति यावत् । प्राग्वदारम्भतः कोष्ठवज्यन्ववत् । प्राक्त्रयस्मान्तर्गत एव्या मध्यकोष्ठमारभ्य तथा प्रादक्षिण्यप्रवेशगत्येति यावत् । तदिति वासनापटसे वच्छमाणं सूचयति । द्विशशतं विंशत्युक्तरं शतमित्यर्थः । द्विशः पर्यायतः तत्र बज्जलिङ्गयन्वे । अयमत्र विरचनाक्रमः । प्राक्प्रत्यग्दक्षिणोदक्ष समान्तरालं षड्विंशति षड्विंशति स्त्रास्कालनात् पञ्चविंशत्यधिकषट्टशतकोष्ठानि निष्पाद्य तेषु प्रतिकोणमष्टसपत्यष्टसपत्निकोष्ठं क्रमेण सम्भूय इदशाधिकशतव्यकोष्ठानि शिष्टं बज्जाकारं यथा तथा माजैयित्वा पुनः शिष्टबज्जाकारे वयोदशाधिकशतवयकोष्ठान्मके प्रतिदिशमेकतिक्रमेण सम्भूय कोष्ठतुष्टयेनैकैकं विकोणं छत्वा तेषु तार्तीयविद्यां प्राग्वत् साधकसाधकमोर्पितां आलिख्य तच्छिष्टसमनवत्यधिकशतव्यकोष्ठेषु पर्शिमादेकादशाम्बकसर्वमध्यस्थपञ्चाणी तत्सर्वमध्यस्थकोष्ठस्य दक्षिणवामपाश्वयोः तिर्थयूपेण कोष्ठतयं यन्वमूर्झाधिगतपञ्चिमादिहादशपञ्चिरुपे तत्तत्त्वाधयकोष्ठस्योभयपाश्वयोः कोष्ठहयं कोष्ठहयं सुखा तिर्थयूपेण प्राग्वत् इयं इयं पर्शिमाद्यष्टमचतुर्दशपञ्चदशपञ्चिक्तवये तत्त्वाधयकोष्ठस्योभयपाश्वयोः कोष्ठतयं त्रयं सुखा लेकमेकं कोष्ठं पुनश्चैकीकृतकोष्ठासु पञ्चिष्ठपरितनपञ्चदशपञ्चाणीमेवोभयपाश्वयोस्तिर्थयूपेण कोष्ठहयं कोष्ठहयं तत्त्वाधयकोष्ठस्योभयपाश्वयोरुपरि च दशरेखामार्जनेन नवकोष्ठान्यष्टादशपञ्चिस्थकोष्ठेषु मध्यस्थकोष्ठपञ्चकम् सम्भूयैकत्वारिंशत् कोष्ठानि मध्य चत्वारिंशहिः कोष्ठैः साधिष्ठानंलिङ्गं विहिर्वच्च शिष्टानि षोडश-

स्थापयेद्विनियोगेषु प्रोक्तेषु परमेश्वरि ।
 नासाध्यमस्ति भुवने यन्वैरेतैर्मर्योदितैः ॥ ७२ ॥
 एकादिद्वयसंबद्धा पाश्वर्योः कोष्ठवर्जनम् ।
 एकोनविंशकोष्ठान्तं कृत्वा लिङ्गं तथोपरि ॥ ७३ ॥
 कृत्वा प्राद्यमध्यतः प्राग्वच्चत्वारिंशद्विरेव वै ।
 तेषु मूलादिपरितो मध्यान्तं विन्यसेत् क्रमात् ॥ ७४ ॥

धिकशतहयकोष्ठानि च यथा तथा मार्जयित्वा तल्लिङ्गचत्वारिंशत् कोष्ठमध्य-
 गतार्दीधिः क्रमरूपपंक्तिस्थकोष्ठदशके श्रीविद्यातार्तीर्थियखण्डमुक्तप्रकारेणात्मित्य
 तस्य सर्वमध्यकोष्ठे लिखिततात्तीर्थियविद्याहृष्टेखोदरे साधकं साध्यं कर्म्म च
 पिण्डिकोपरि नवकोष्ठात्मके दक्षिणपाश्वस्थकोष्ठत्रये श्रीविद्यायाः प्रथमकूटं
 वामपाश्वस्थकोष्ठत्रये हितीयकूटद्वय सम्भूय षोडशसु कोष्ठेषु विलिङ्ग्य परि-
 शिष्टं लिङ्गगतकोष्ठचतुर्दशतुर्दशत्वा सहितेषु चत्वारिंशदधिकशतहयकोष्ठेषु
 प्राक्त्रयस्तान्तगतपञ्च्या मध्यकोष्ठमारभ्य प्रादक्षिण्यप्रवेशगत्या तात्तीर्थियविद्या
 हितीयभेदोत्थविंशत्यधिकशतत्रयहिंद्वारमालिखेदिति । परमेश्वरीति देवी-
 सम्बद्धिः ॥ ७२ ॥

एकादीत्यादिभिस्तामिल्लिन्तेरष्टभिः श्वोकै मेहलिङ्गनिर्माणविधानं तत् प्रयोगां
 स्तत्फलानि चापदिगति । तत्र एकादिद्वयसंबद्धा एककोष्ठादि प्रतिपंक्तिकं
 कोष्ठहयकोष्ठद्वयवर्जनेन उपर्युपरि इति शेषः । एकोनविंशकोष्ठान्तं एकोन-
 विंशसंख्यकोष्ठपर्यन्तं एवं क्रमाभिवद्धा दशमपञ्चांशेकोनविंशतिकोष्ठानि
 भवन्ति तदवधीत्यर्थः । प्राग्वत् वज्रलिङ्गाक्रमेण । मध्यतः सर्वमध्यपंक्तिमध्य-
 गतसमकोष्ठानुसारेणात्यर्थः । चः समुच्चये । चत्वारिंशद्विः कोष्ठैरित्यर्थः । एवाव-
 धारणे । तेषु कोष्ठेषु । मूलादि सर्वाधिः स्थितप्रथमकोष्ठादि । परितः अधिष्ठानो-
 परितनपंक्तिपर्यन्तं प्रादक्षिण्येन । मध्यान्तं मूलादिसम्पर्कं पंक्तिमध्यकोष्ठान्तं
 विन्यसेदित्यत्रोन्नरश्वोक्तं विद्या इत्यनन सम्बन्धः । तथा व्र.मात् प्रवेशगत्या
 विशशतं विंशत्यधिकशतं । प्रिये इति देवीसम्बद्धिः । लिङ्गस्य मध्यकोष्ठान्तं
 लिङ्गमध्यकोष्ठपर्यन्तं तदधोगतकाषेषु सर्वेषृक्तक्रमात् विन्यस्य तदन्ते तल्लिङ्ग-

विद्याद्वितोयभेदोल्ला विद्या विंशशतं प्रिये ।

लिङ्गस्य मध्यकोष्ठान्तं शिष्टं कोणेषु संलिखेत् ॥ ७५ ॥

विधाय चतुरस्त्वं सूत्रद्वयनिपातनात् ।

सर्ववाह्ये तदावडं तस्योपरि समालिखेत् ॥ ७६ ॥

पंक्तिशः सप्तकोष्टेषु पर्यायादौस्तथार्गकान् ।

नित्यापर्यायजनिते पाष्ठर्योदैक्षवामयोः ॥ ७७ ॥

मध्यस्थकोष्ठान्तमिति यावत् । शिष्टं विद्याचतुष्टयं काणेषु वच्यमाणचतुरस्त्वं कोष्ठेषु वायव्यादिनिक्षत्र्यन्तमिति शेषः । विधाय चतुरस्त्वं चतुरस्त्वं विधायेत्यर्थः । तुर्विशेषे : सूत्रद्वयनिपातनात् प्रतिदिग्मन्तर्वहिर्विभागेनव्यर्थः । सर्ववाह्ये उक्तरूपस्य वाह्ये । तदावडं प्रथमकोष्ठाधोरेखामस्वडं । तस्य चतुरस्त्वस्य उपरि उभयोर्मध्ये इति शेषः । समालिखेदित्यस्योत्तरत्र पर्यायादोनित्यनेन सम्बन्धः । सप्तकोष्टेषु चतुरस्त्वप्राचोनवीशिस्थसप्तकोष्टेषु । पर्यायादौनित्यतादिशब्दो युग्घटिकार्गदिननित्यादिविषयः । अर्णकान् वर्णनिव्यर्थः । नित्यपर्यायजनिते विद्ये । मधिग्र सप्तकोष्टेषु मध्यस्थे । तुः समुच्चये । प्रोक्तक्रमेण लिङ्गायमध्यरात् लिङ्गायपंक्तिमध्यकोष्ठमारभ्ये ल्यर्थः । अभितः प्रादक्षिणेन । पिण्डिकायां च तदधःस्थितकोष्ठानां प्रागेव विनियुक्तत्वात् । मन्लिखेदित्यस्योत्तररेखाके विद्या इत्यनेन सम्बन्धः । तथा प्रवेशगत्या । कृत्वैव मेरुलिङ्गं मेरुलिङ्गं कृत्वेत्यर्थः । तुर्विशेषे । अयमत्रविरचनाक्रमः प्रथममेकं चतुरस्त्वं कोष्टं विधाय तदुपर्युभयपाष्ठर्योः प्रतिपाष्ठर्यमेकैकक्रमात् सम्भूय प्रतिपंक्तिकं कोष्ठद्वयाभिवृद्ध्या सर्वेस्मूलादिदशमपंक्त्यामेकोनविंशति कोष्ठानि यथा तथा कृत्वा तत् दशमपंक्त्यामुभयत्र षट् षट् कोष्ठानि सुक्ता तत्प्रधास्यकोष्ठसप्तकानुसारेण तदुपरि प्राग्वच्छत्वारिंशङ्कः कोष्टः साधिष्ठानपिण्डिकं लिङ्गं तदहिस्तदयगतदक्षिणोत्तररेखया प्रथमकोष्ठाधःस्थदक्षिणोत्तररेखया च सम्बन्ध हाविंशतिकोष्ठप्रमाणोपेतं दक्षिणोत्तरमेकैकं सूत्रं पुनरुभयपाष्ठर्योदशमपंक्तेवहिरधार्दकोष्ठप्रमाणप्रदेशादहिर्द्वाविंशतिकोष्ठप्रमाणोपेतं प्राक्प्रत्यगैकैकं सूत्रं तदहिः परितस्तत्तस्त्रवाग्रवधिकञ्च सम्भूयाश्चिः सूत्रैः परितः समचतुरस्त्वद्वयं प्रतिकोणमेकैककोष्ठोपेतं यथा तथा विधाय तत्र प्राग्वहितोयभेदोल्लं विंशत्यधिकशतविद्यास्त्ररूपं

मध्ये युगोदयार्णे तु लिखेत् प्रोक्तक्रमेण वै ।
 लिङ्गाग्रमध्यादभितः पिण्डिकायाच्च संलिखेत् ॥ ७८ ॥
 विद्या: प्रथमभेदोत्याश्चतुर्विंशतिकास्तथा ।
 कृत्वैवं मेरुलिङ्गन्तु यन्त्रं तत्वैव तां लिखेत् ॥ ७९ ॥
 ममस्तवाञ्छितप्राप्तैः॑ जयारोग्यायुराप्तये ।
 पटादौ तत् समालिख्य पृजयेन्नित्यशश्च ताम् ॥ ८० ॥
 प्राक्प्रत्यग्दक्षिणोदक्षसैकविंशतिसूत्रतः ।
 चतुःशतानि कोष्ठानि भवन्ति सुसमानि वै ॥ ८१ ॥

मूलकोष्ठमारभ्याधिष्ठानोपरितनप॑ ज्यवधि पञ्चदशोन्तरगतमंख्यकोष्ठे षु प्राद-
 च्छिष्ठप्रवेशगत्या तत्त्वधरकोष्ठानं प्रत्यावरण॑ षट्त्रिंशदष्टाविंशतिविंशति-
 चतुर्विंशदशब्दे क्रक्मादावरणसमके च तदनन्तरमेक॑ लिङ्गाधिष्ठानपिण्डिका-
 न्तरगतमधरकोष्ठे च ततः परिशिष्ठविद्याचतुर्ष्टय॑ वहिश्चतुरस्त्रकोणचतुर्ष्टये
 वायव्यादिनैक्षत्र्यन्तमेकक्रमाचैवं सम्भूय विंशत्यधिकं शतं विदा विन्यस्यानन्तरं
 तल्लिङ्गपिण्डिकाकोष्ठचतुर्विंशत्के लिङ्गाग्रप॑ क्षिमधरकोष्ठमारभ्य पिण्डिकाधःस्य
 प॑क्षिपर्यमं प्रादृच्छिष्ठप्रवेशगत्या त्वमुक्तक्रमं तार्तीयविद्याचतुरक्षरभेदांश्चतुर्विं-
 शतिमालिख्यानन्तर॑ वहिश्चतुरस्त्रया प्राचीनवीथीं समान्तरालां सप्तधा विभज्य
 तेषु सप्तसु कोष्ठं षु प॑क्षिग्नो वामपार्श्वस्थकोष्ठवये क्रमात् पर्यायनित्याविद्याक्षर-
 त्रय॑ दक्षिणपार्श्वस्थकोष्ठवये दिननित्याविद्याक्षरत्रय॑ मधरकोष्ठे युगार्णसहितं
 घटिकार्णच्च विन्यसेदिति । तत्र यन्त्रे । एवावधारणे । तां ललितां सपरिवारां ।
 पटादावित्यत्रादिशब्दः कनकरजताम्बाइमादिविषयः । तदृयन्त्र॑ नित्यंशः अनु-
 दिनं । तां ललितां प्राग्वत् ॥ ८० ॥

प्राक्प्रत्यगित्यादिभिः इष्टदा इत्यन्तैः षड्भिः श्वोकैर्मह॑लिङ्गयन्त्रनिर्माण
 विधानादिकमुपदिशति । तत्र सुसमानि आयामविस्तारवैषम्याभावात् । तस्य
 कोष्ठसमुदायरूपस्य । एकपार्श्वधोभागे अधः प॑क्ष्यामेकस्मिन् पार्श्वे । ततः तस्याः
 प॑क्षोरित्यर्थः । चः समुच्चये । उपरि उपर्युपरीति यावत् । षट्सप्तव्येदमेका-
 दशावधि षट्सप्ताष्टनवदैकादशसंख्यावधीति यावत् । मार्जयेत् कोष्ठानीत्यर्थः

तस्यैकपाश्वधोभागे पञ्च कोष्ठानि मार्जयेत् ।
 ततश्चोपरि षट्सप्तेत्येवमेकादशावधि ॥ ८२ ॥
 मार्जयेदुपरिष्टाच्च तस्यैव प्रतिलोमकम् ।
 तथा कुर्यात् पाश्वयोञ्च तेनाधिष्ठानपिण्डिके ॥ ८३ ॥
 भवतश्चोपरिष्टाच्चु पञ्चविंशतिकोष्ठकैः ।
 लिङ्गमन्यानि पाश्वस्यमार्जनाद्वृत्तिं प्रिये ॥ ८४ ॥
 अधिष्ठाने पिण्डिकायां तद्वितौयविभेदजाः ।
 लिङ्गे प्रथमभेदोत्थस्तन्मध्यस्ये स्ववाच्छितम् ॥ ८५ ॥

उपरिष्टात् अष्टमादिषु षट्सु पंक्तिच्छिति शेषः । चः समुच्चये । तस्य पञ्चपङ्क्तिदिक्रमस्य । एवावधारण । प्रतिलोमकं दशादिपञ्चकान्तकमादित्यर्थः । तथा कुर्यात् यथाधिष्ठानपिण्डिके षष्ठ्या षष्ठ्या काष्ठे स्त्रव लेख्यत्वेन वच्यमाणविंशत्यधिकशत-विद्याभेदसमसंख्यकोष्ठे भवतः । पाश्वमन्यत्तेनाधिष्ठानपिण्डिके भवतः । येन क्रमेण मार्जनादधिष्ठानपिण्डिके भवतः । तेन क्रमेण तदन्यत् पाश्वं मार्जयेदिति । चः समुच्चये उपरिष्टाच्योदशपंक्तेरित्यर्थः । तुविशेषे । पञ्चविंशतिकोष्ठकैः लिङ्गं अस्योत्तरव भवतीत्यवाच्यः । अन्यानि लिङ्गरूपाणि तानि कोष्ठानि पाश्वस्यमार्जनात् पाश्वस्यकोष्ठमार्जनादविशिष्टानीत्यर्थः । प्रिये इति देवोमस्युद्दिः । तद्वितौयविभेदजाः विद्या इत्यर्थः । लिङ्ग पञ्चविंशतिकोष्ठात्मके प्रथमभेदोत्था तार्तीयस्येति शेषः । तम्भयस्ये लिङ्गमध्यस्ये कोष्ठे । स्ववाच्छितं प्राग्रत् साध्यादिकं । मध्ये अधिष्ठानपिण्डिकयोरन्तरानस्यकोष्ठतये । तद्विनजां प्राग्रविद्याप्राप्तिदिनजां प्रयोगदिनजां वा । अनघे इति देवोमस्युद्दिः । तत्र यन्ते । अयमत्र विरचनाक्रमः । प्राक्प्रत्यग्दक्षिणोदक्षममान्तरालमेकविंशत्येकविंशतिस्त्रवस्फालनाच्चतुःशतानि कोष्ठानि निष्याद्य तदधःपञ्चामेकपाश्वे पञ्चकोष्ठानि तस्मिन्नेव पाश्वे द्वितोयादिसप्तमपञ्चवधि षट्सप्तशष्ठनवदशैकादशकोष्ठाणि च मार्जयित्वा पुनर्स्तस्मिन्नेव पाश्वे अष्टमादिवयोदशान्तपंक्तिषट्के दशनवाष्टसप्तशष्ठकोष्ठानि पुनर्स्तस्मिन्नेव पाश्वे चतुर्दशाद्यादशान्तपंक्तिपञ्चके दशदश कोष्ठानि तदुपरिगतमेकोनविंशतिंशत्कां पंक्तिहयः च

मध्ये तद्विनजां विद्यामिति प्रोक्तं तवानघे ।
 महालिङ्गाभिधं यन्त्रं तव पूजाखिलेष्टदा ॥ ८६ ॥
 समविरेखां निष्पाद्य योनिं तस्यास्तु मध्यतः ।
 तत्तत्सूत्रवशात् कुर्याहश तिषु तथा समम् ॥ ८७ ॥
 एवं कृतेव परितो लिखेत्ता विंशतां शतम् ।
 शिष्टमध्यचिकोणे तु लिखेद्वाच्छ्रितमात्मनः ॥ ८८ ॥

मार्जयेत् । अनन्तरमन्यस्मिन् पार्श्वपि यथा षष्ठा षष्ठ्या कोष्ठेः तदुपरिगतमेकोन-
 विंश्विंशात्कपंक्तिइयं अधिष्ठानपिण्डिके भवतस्तथावशिष्टकोष्ठानि युक्त्या
 मार्जयेत् । एवं कृते षष्ठ्या षष्ठा काष्ठैरधिष्ठानपिण्डिके तिभिः कोष्ठैः तयोरस्त-
 रालं पञ्चविंशतिभिः कोष्ठेलिङ्गमयेवं क्रमात्महालिङ्गं निष्पाद्याधिष्ठानपिण्डि-
 कयोः पश्चिमपंक्तिष्यमधाकोष्ठादि प्रादत्तिष्यप्रवेशगत्या विद्यादितोयभेदांस्तलिङ्ग-
 गतपञ्चविंशतिकोष्ठेषु अग्रपंक्तिमध्यकोष्ठादिप्रादत्तिष्यप्रवेशगत्या विद्या-
 प्रथमभेदांस्तमध्यकोष्ठे स्ववाच्छ्रितमधिष्ठानपिण्डिक्यारन्तरालकोष्ठवये पंचां
 दिननित्याष्वालिखेदिति ॥ ८६ ॥

समविरेखाभित्यादिभिरनुभावत इयन्तैस्त्रिभिः शोकैर्योनिचक्रनिर्माणादिक-
 मुपदिश्यति । तव योनिं स्वाभिमुखवास्तं । तस्या योन्याः । तुर्विशेषे । मध्यतः
 मध्ये । तत्तत्सूत्रवशात्तत्तद्रेखानुग्रामः कुर्यात् । दश स्त्रवाणि । तिषु स्त्रेषु । तथा
 यथैकविंशत्यधिकशतयोनयः सश्वरन्ति तथेत्यर्थः । सम्मं समान्तरालम् अस्त-
 रालसाम्यादृते मर्मणामसम्भवात् । अत योनिचक्रे । परितः अग्रादिप्रादत्तिष्येन ।
 ताः हितोयभेदजा विद्याः । तुः समुच्चये । अग्रमत्र विरचनाक्रमः स्वाभिमुखं समवि-
 रेखाभिकां योनिमुक्तवत्रिष्पाद्य तद्रेखावयं दशभिर्दशभिश्चैः समान्तरालमेका-
 दशधा विभज्य तद्रेखाचिङ्गेषु चिङ्गाचिङ्गं तत्तत्सूत्रानुग्रामाद यथा मर्मभेदं
 सम्भूय त्रिंशत्सूत्रास्फालनादेकविंशत्यधिकशतयोन्यात्मकं चक्रं विधाय तयोनिष्प-
 ादिप्रादत्तिष्यप्रवेशगत्या तात्त्वीयविद्यादितोयभेदान् शिष्टमध्ययोन्यां स्ववाच्छ्रितस्त्र-
 विष्यसेदिति । तव योनिचक्रे । तां ललितां विद्यां सपरिवारामित्यर्थः । प्राग्-

तव तामच्चयेत् प्राग्वत् स्थापयेच्च तथा तथा ।

तव स्वेष्टमवाप्नोति योनिचक्रानुभावतः ॥ ८४ ॥

समविरेखं निष्पाद्य त्रासं योनिच्च सङ्गतम् ।

तव तिर्थ्यक् चतुःसूतपातनादन्यतस्था ॥ ८० ॥

तिर्थ्यक् सूतं मार्जयित्वा पूर्वं शृङ्गात्तथाभितः ।

प्रवेशगत्या विलिखेत्ताश्वतुच्चिंशति क्रमात् ॥ ८१ ॥

विलिख्य शिष्टवत्रस्यं विलिखेन्निजवाच्छितम् ।

तव तां पूजयेद्देवौं पूर्णास्तिष्ठार्थसिद्धये ॥ ८२ ॥

दुक्षविनियोगेषु । चः समुच्चये । तथा तथा यथा यथा प्रयुक्तं तथा तथात्यर्थः ॥ ८८ ॥

समतिरेखमित्यादिभिः मिदये इत्यन्ते स्त्रिभिः श्वाकैवज्ज्वयन्वनिर्माणविधानादिकमुपदिशति । तव वासं ऊर्हमुखतिकोणं । योनिं अधोमुखतिकोणं । चः समुच्चये । सङ्गतम् अन्योन्यमूर्हाधिः क्रमेण तिर्थयेखयैकयैवोभयं कुर्यादित्यर्थः । तव चक्रे । अन्यतः ऊर्हगतवास्त्रवामरेखामारभ्याधोगतयोनिदक्षिणरेखावधि तदक्षिणरेखामारभ्येतरवामरेखावधि । तथा समान्तरालमिति यात्रत् । तिर्थक्सूतं वास्त्रयोन्योर्मध्यस्थं । पूर्वशृङ्गात् प्राग्वद वज्रवज्ञकोष्ठादादारभ्ये त्यर्थः । तथा प्रादक्षिणेन । ताः प्रथमभेदविद्याः । शिष्टवत्रस्यं मध्यवज्रस्थमित्यर्थः । अयमत विरचनाक्रमः । मध्ये हंसपदं विधाय तत् मन्त्रशस्यानावगाहि प्राक्प्रत्यग्ब्रह्मसूतं प्राग्वदभितो जनितमत्थद्यावगाहि याम्योदक्सूतवच्च आसफाल्य तत्सन्दशस्यानामारभ्य याम्योदक्सूतोभयपार्श्वयोः समप्रमाणेन चिङ्गहयं कल्पा तच्चिङ्गयोरन्तरे प्रमाणोपेन सूतयोर्हयं हयं तच्चिङ्गदयमारभ्य प्राक्पशिमयोर्ब्रह्मसूतावधि सशूद्य सूतवतुष्टयं यथा वास्त्रयोन्यामकचक्रं तथासफाल्य तद्ब्रह्मसूतं तिर्थयेखां च मार्जयित्वा वास्त्रयोन्योर्वामदक्षिणरेखयोर्हयं हयं चतुर्भिर्शिङ्गैः पञ्चधा पञ्चधा विभज्य तच्चिङ्गक्रमवशाच्चास्त्रवामरेखादि योनिदक्षिणरेखान्तं लग्नदक्षिणरेखादि योनिवामरेखान्तच्च सशूद्याएसूतासफालनेन तत्पांधे पञ्चविंशति वज्रकोष्ठानि विधाय तत्प्राक्शृङ्गमारभ्य प्रादक्षिणप्रवेशगत्या श्रीविदातार्तीयप्रथमभेदान् शिष्टमध्ये निजवाच्छितम् विन्यसेदिति । तव वज्रवज्रयन्व । पूर्णासु पद्मोदयमीपञ्चदशौषु ॥ ८२ ॥

तथा विधाय दशभिहैशभिः सूत्रपातनैः ।
द्वितौयमेदाः विलिखेत्था साध्यसमन्विताः ॥ ६३ ॥
तत्रापि पूजनाद्यैस्तु सिङ्गेयुः निजवाच्छ्रिताः ।
एवमूर्ह्यं द्वितौयोत्थविद्याभिरपि कल्पयेत् ॥ ६४ ॥
तेषि वाच्छ्रितसंसिङ्गोः कुर्यारेव सुनिश्चितम् ।
कोष्ठयन्वविभेदानि शृणु वक्ष्ये यथाविधि ॥ ६५ ॥

तथत्यादिना सुनिश्चितमित्यन्तेनार्जद्येन श्वोकड्येन महावच्चव्याभिधानं यन्वमेवमूर्ह्यपरतोयं यन्वनिष्ठाणविधानादिक्षेषोपदिशति । तत्र तथा विधाय प्रागन्योन्यसङ्गतं त्रास्त्रयोनिं विधाय । द्वितौयमेदाः विद्याः । तथा शिष्टमध्ये अयमत्र विरचनाक्रमः । प्राग्वदन्यान्यसङ्गतं त्रास्त्रयोनिचक्रं विधाय तन्मध्ये प्राग्वद्व्याख्यात्मालालिखेदिति । तत्र महावच्चव्ययन्वे । पूजनाद्यैरित्यवादग्रशङ्कः स्थापनादिविषयः । एवमुक्तप्रकारेण । द्वितौयोत्थविद्याभिः तार्तीयविद्याद्वितौयमेदविद्याभिः । जहनप्रकारे त्वेकं यन्वमुदाहरणलेन लिख्यते । प्राग्वदन्यस्त्रं योनिचक्रं विधाय तन्मध्ये षड्विंशतिषड्विंशतिसूत्रास्फालनादेकान्तिंशदधिकसप्तशतं वच्चकोष्ठानि विधाय तत्र प्राग्गतशृङ्गादिप्रादक्षिण्यप्रवेशगत्या वासनापटसे वक्ष्यमाणतार्तीयविद्याद्वितौयमेदान् विश्वात्यधिकं सप्तशतं परिशिष्टेषु पुनर्नवसु कोष्ठेषु त्रिकोष्ठकमिण श्रोविद्याकूटत्रयं मध्यस्थतार्तीयकूटे प्राग्वद् स्वमनोषितं च विन्यसेदिति । एवं कोष्ठवच्चादिष्वपि जहनकोष्ठानि परिकल्पय विद्याभेदान् विषमान् न्यसेत् । ते जहन परिकल्पिता यन्वमेदाः । एवावधारणे ॥ ६४ ॥

कोष्ठत्यादिभिरागमे इत्यन्तेरर्द्धाद्यैः पञ्चभिः श्वोकैर्ष्वमसमकोष्ठचतुरस्त्रचक्रेषु पञ्किस्थमनोषितसंख्यमूलानालिख्य तदनुरूपसंख्यविद्याकूटलेखनादनन्तानि यन्वाण्यमोषां सर्वेषां तन्वान्तरोक्तव्योपादशति । तत्र यथाविधोत्यनेन कोष्ठेषु विवक्षितसंख्याकलेखनस्य तन्वान्तरोक्तत्वं द्यातयति । नवघोड़शकोष्ठदिनवकोष्ठं घोड़शकङ्कष्टं घोड़शकोष्ठवक्रं चारभ्ये ति यावत् । सम्बर्धं पूर्वोक्तपूर्वोक्तचक्रवाह्ये परितः । विषमं विषमसंख्यकोष्ठाकं चतुरस्त्रं । सम-

नवषोडशकोष्टादि संवर्द्धा विषमं समम् ।
तेष्वङ्गानि समं कृत्वा पंक्तौ तेषु समालिखेत् ॥ ६६ ॥

समसंख्यकोष्टात्मकं चतुरसं । तेषु चक्रेषु । समं समसंख्यं कृत्वा तत्प्राप्तरोक्त-
क्रमादित्यर्थः । तेष्विष्वेतत् पंक्ताविति पूर्वत्र समालिखेदित्युत्तरत्र चान्वेति ।
तेन पंक्तौ ष्ठितेषु काष्ठे ष्ठित्येकं तेषु विद्याभेदान् समालिखेदित्यन्यः । तेषां
कोष्टानां । मध्यस्थकोष्टतः विषमकोष्टे चतुरसे सर्वमध्यस्थकोष्टे समकोष्टे
चतुरसे मध्यस्थकोष्टचतुष्टये च । सर्वमेभिरसाध्यभावात् । अयमत्र विरचना-
क्रमः । प्राकप्रत्यग्दक्षिणादक्षचतुःपञ्चस्त्रास्फालनाच्च क्रमात्मवकोष्टात्मकं षोडश-
कोष्टात्मकं चक्रं विषमं समसंख्यविधाय तत्तत्परितस्तथाष्ठ प्रतिदिशमेकैकपंक्ति-
वर्षनक्रमात् सम्भूय पंक्तिचतुष्टयपंक्तिचतुष्टयवर्हनेन विषमसमसंख्यकोष्टात्मक-
समचतुरस्त्राणि चक्राणि स्वाभिमतानुगुणं चिक्रं निष्ठाय तेषु प्रतिपंक्तिकं कोष्टेषु
वाञ्छितसंख्यादिवाञ्छितसंख्यादिकमेण यदङ्गादृर्ढाधःपंक्तिक्रमात्तिर्थकपंक्ति-
क्रमाहिविधपंक्तिकोणक्रमाच्च समसंख्यमालिख्य तत्तत्कोष्टेषु तत्तदङ्गानुगुणं
तात्तर्थिविद्याभेदेष्वक्रमेकमालिख्य मये निजवाञ्छनं चालिखेदिति । अवाङ्गानां
लेखनक्रमस्थातिरहस्योपि पारंपर्यावर्चक्षित्यर्थं श्रीनाथपादाच्चया यथासम्भदायां
विलिख्यते । अत्र विषमभद्रालेखनक्रमे अर्धर्दश्वाके ।

विषमे विलिखेड्रे भुजमयात् स्वदक्षिणात् ।
इष्टादिष्टोत्तरैरङ्गे (रेकै) ईनजादुत्तरैसु वा ॥
कोष्टानि पूरयेन् मन्त्रिगत्या पतनि चेहिः ।
प्रतिराशेरुर्हृकोष्टे लिखेदङ्गमनन्तरम् ॥
हिधाप्यालिख्य कोष्टाङ्गः संस्थाप्य पूर्ववामतः । इति ।

अत्र विषमभद्रादललण्मुत्तरत्र वच्छति । विषमे भद्रे ऊर्ध्वोरुप-
तस्तिर्थगूपतश्च विषमे कोष्टे पंक्तिकल्पिते समचतुरस्त्रक्रमे । भुजमयात्
स्वदक्षिणात् स्वस्य सर्वदक्षिणापार्श्वस्थापंक्तिकाष्ठेषु सर्वमध्यस्थकोष्टादारभ्या-
ङ्गान् लिखेदिति । इष्टादिष्टोत्तरैः परिकल्पितयोरिष्टमादौ विलिख्य
ततः प्रतिकोष्टमुत्तराधिकै (भिष्टै)स्वरङ्गर्हैनजादुत्तरैसु वा अर्भाष्टसंख्याध-
्यातपूर्वैरादुत्तरैर्षी एकपंक्तिधनसमुदायेन आदुत्तरानयनं वच्छति । तदा-

विद्यातृतौयभेदोत्थांस्तत्तदङ्गानुग्रह्यतः ।
 मनोषितच्च संलिख्य तेषां मध्यस्थकोष्ठतः ॥ ६७ ॥
 विद्ध्याद्वाच्छ्रुतं सञ्जे तैर्यन्तैः कल्पितैस्तथा ।
 वश्याकर्षणविदेषस्तम्भनोचाटनादिकम् ॥ ६८ ॥

दुप्रत्तरैरङ्गेवत्यर्थः । काषाणि पूरयेदित्यस्य अङ्गेऽरित्यनेनान्वयः । मन्त्रिगत्या
 पूर्वनिखितपंक्तिकोष्ठानन्तरानन्तरदक्षिणापंक्त्यामृह्वतः सचिवगतिकोष्ठेऽन-
 न्तरमनन्तरमङ्गं लिखेदित्यर्थः । पतनि चेहहिः सर्वदक्षिणापंक्तिकोष्ठे सर्वैर्ह
 पंक्तिकोष्ठे चालिखिते सतीत्यर्थः । हिधापीत्यादि मन्त्रिगत्या च । प्रति-
 राशिगत्या लब्धे स्थाने मति लेखनायमनन्तरमङ्गपूर्वकं लिखितकाष्ठस्य वाम-
 कोष्ठे लिखेदित्यर्थः । एतदुक्तं भवति विषमभद्रे निजसर्वदक्षिणापंक्तिमध्यस्य-
 कोष्ठे आद्यमङ्गं विन्यस्य तिर्थक्पंक्तौ सर्ववामकोष्ठस्योर्ह्वकोष्ठे हितीयमङ्गं सर्वाधिः
 स्थपंक्तिमध्यकोष्ठे दृतोयं तदामि चतुर्थं पश्चात् सचिवगत्या चालिख्य उपरितन-
 कोष्ठे व्यक्तेकमस्मिन् लिखिते सति अनन्तरमङ्गं तत्प्रतिराशिदक्षिणकोष्ठे विलिख्य
 ततः सचिवगत्या विलिखेत् । एवमुभयतोपलब्धस्थाने स्वपूर्वलिखितकोष्ठस्य
 वामकोष्ठात् प्रागवद्विलेखनात् सर्वतः साम्यं भवतीति । विषमगर्भलेखने
 चार्हाद्यं श्वोकचतुष्टयम् ।

गर्भे तु विषमे वर्गचतुष्के वज्रतो लिखेत् ॥
 वर्गपंक्तिं विभिर्हत्वा फले त्वेकं विनिश्चिपेत् ।
 शेषवेस्तत्समं कोष्ठं व्यत्यस्ते त्र प्रतिपंक्तिकम् ॥
 आद्यन्तवर्गयोरुच्छाधिः पंक्तिषु यथाक्रमम् ।
 अयं विशेषो व्यत्यस्ते विद्यातङ्गं पंक्तिः ॥
 विभिर्हत्फलं कोष्ठं पूर्वं तत् कर्णयोः क्रमात् ।
 व्यत्यस्य शेषकोष्ठानि कर्णादितरतस्तथा ॥
 हितीयफलशेषो यस्तत्संस्थां पंक्तिमन्ययोः ।
 व्यत्यस्येहं योस्तिर्थकं समाङ्गं सर्वपंक्तयः ॥ इति ॥

अस्थार्थः । गर्भे तु विषमे विषमभद्रचतुष्टयसम्पाते विषमगर्भः तस्मिन् । वज्रतो
 लिखेत् अस्मिन् गर्भे चतुष्के अभीष्टमेकं प्रथमं संकल्पय तत्कोणस्यं हितोयं तस्त-
 पार्ष्वस्यं दृतीयं तत्कोणस्यं चतुर्थं संकल्पय प्रतिवगं विषमभद्रोत्तक्रमादङ्गान-

सुक्रक्रमाहिलिखेदित्यर्थः । वर्गपंक्तिष्वपोत्पादि । एष चतुर्क्षणगेषु एकपंक्ति-
संख्यां विभिन्नत्वा लब्धं फलं क्वचित् संख्याप्य भागहारशेषव्ये देकमेतत् फले योज्यं
तदाज्यं फलं सम्भवति । तत्र फलसंख्यानि काषाणि प्रथमचतुर्थवर्गयोरुर्ध्वधः
पंक्तिषु प्रतिपंक्ति तत्तत्पंक्तिकोष्ठक्रमान्तिलङ्घनेन विन्यस्येदित्यर्थः । अयं
विशेष इत्यादिनार्हाद्यनैकेन व्यव्यस्तकोष्ठविशेषः कथितः । यथा एकवर्ग-
पंक्तिसंख्यां द्विगुणेकात्मा विभिर्विभज्य तत्फलं द्वितोयसंज्ञं भवति । शेषसंख्या
क्वचित् स्थातव्या तत्र द्वितोयफलसुभयकर्णकोष्ठेकानुकूलमेण प्रागेव व्यव्यस्य
तत्तत्पंक्तिषु प्रथमफलापान्तसंख्यावशिष्टसंख्या क्वचित् स्थातव्या । तथा तावत्
स्वकर्मकोष्ठव्यतिरिक्तकाष्ठेष्वङ्गान् प्राग्वत् क्रमात् व्यव्यसेत् । तद्वितोयेत्यादि-
पूर्वस्थापिता द्वितीयफलशेषसंख्या यावत् संख्यामभीष्टपंक्तिहयत्वतोयवर्गयोस्ति-
र्थ्यपूर्णा एवं पंक्तिषु पंक्तिकोष्ठक्रमान्तिलङ्घनेन व्यव्यस्येदित्यर्थः । एवं कृते
सर्वतः साम्यं भवतीत्यर्थः । विषमगर्मालङ्घने लघूपायश्चोकहयः ।

यद्वान्यफलसंख्यातां पंक्तिमारभ्य पंक्तिशः ।

स्वकामग्रफलसंख्यातः तिर्थ्यग् व्यव्यस्य तत्परम् ॥

क्रमादुभयकोणान्तं कोणान्येवोभयोरतः ।

आद्यन्तवर्गयोः प्राग् वद्वात्यसेदन्यवर्गयोः ॥

अस्यार्थः । सर्वप्रथमचतुर्थवर्गयोस्ति शेष्यपूर्णपंक्तिषु जर्हपंक्तिमध्यः
पंक्तिं वा समारम्भ गणयित्वा तास्वेव पंक्तिषु एकहीनाद्यफलसंख्यां पंक्तिं
तिर्थ्यपृथक्षान्योन्यं पंक्तिशः प्राग्वद्वात्यस्यानन्तरमेकां पंक्तिसुभयकर्णकोष्ठ-
विधि व्यव्यस्य तदवशिष्टपंक्तिषुभयकोष्ठस्थानङ्गानेव व्यव्यसेत् । एवं कृते
प्रथमचतुर्थवर्गयोरुर्ध्वधः पंक्तिषु प्रतिपंक्ति प्रथमफलसंख्याकोष्ठाद्येव व्यव्यस्यानि
भवन्ति । द्वितीयहयतीयवर्गयोः पूर्वीकृद्वितीयफलशेषसंख्यापंक्तिमध्ये तिर्थ्यग् व्य-
स्यस्येदित्यर्थः । समभद्रलेखने अधर्हश्चोकः ।

समे भद्रेवतानंकान् पूर्वमात्रस्य वर्णना ।

यस्यैवैकान्तरेणाथ पुनश्चास्य च संलिखेत् ॥

तत्तच्छ्रुतस्या वान्यादितहस्तदृगजाग्ना । इति ॥

अस्यार्थः । षोडशकोष्ठात्मके समभद्रे स्वामभागाधःस्यकोष्ठे आदिम-
महां विव्यस्य तस्मादव्यमागेण जर्हादि द्वितीयतिर्थकपंहौ वामतो द्वितीयकोष्ठे
द्वितीयमहां तत् पंक्तादेव सर्वदक्षिणकोष्ठे द्वतीयं सर्वाधःस्य पंहौ वामतस् ।

आयुरारोग्यविजयं विभूत्यादज्ञ सिध्यति ।
स्यापनाङ्गारणाचान्यैरुपायैः साधकोनिशम् ॥ ६६ ॥

तीयकोषे चतुर्थञ्च विन्यस्य बिलोमगत्या चतुर्थादिप्रथमाङ्गोपरितोपरितन-
कोषेषु पञ्चमाद्यष्टमान्तानङ्गान् विन्यस्य तदष्टमादिप्रथमाङ्गोपर्युपलक्षित
कोषानां गजमार्गगत्या तेष्वष्टसु कोषेषु नवमादिशिष्टाष्टकं विलिखेदिति ।
समगर्भविन्यासेऽर्द्धाद्यशोकः ।

समगर्भेषि वै कृत्वा वर्गान् षोडशभिः पटैः ।

प्रतिवर्गं चतुःकोषे पुर्वोत्क्रकमतो लिखेत् ॥

अन्त्यादि तत्तच्छ्रुतसि गजमार्गेण चान्यतः ॥ इति ॥

अस्यार्थः । षोडशभिः षाठ्यगमिः कोषेरेकमेकं वर्गं प्रतिकल्प्य प्रतिवर्गं सम
भद्रोक्तप्रक्रियया चतुरश्वतुरानुकमात् प्रतिलोमकमात् क्रमेण विन्यस्य पश्चात्त-
दन्त्याङ्गादिप्रथमाङ्गानां व्युत्क्रमात्तत्तगजमार्गलिखितकोषेषु शिष्टाङ्गान्
क्रमाहिलिखेत् इति ।

काष्ठाष्टककमात् प्राग्वत् प्रतिवर्गं लिखेत् वा ।

इत्यर्देन प्रक्रियाकृतरैणैतदुक्तं भवति । समगर्भे तु भद्रप्रोक्तवत् प्रतिवर्गं महा-
नामष्टकं अष्टकं प्रथमं विन्यस्य अस्यवर्गं लिखिताम्याङ्गादि प्रथमवर्गं लिखित-
प्रथमाङ्गानं बिलोमतस्तत्त गजमार्गेण शिष्टाङ्गान् विलिखेदिति ।

उद्दिष्टाङ्गे पंक्तिकोषहृते लब्धं पुनर्हरेत् ।

ह्येकसर्वपदार्देन फलशेषी च पादिकौ ॥

इत्यर्द्धाभ्यामिकैकपंक्तावुद्दिष्टधनम्य आद्यत्तरानयनप्रकारः कथितः । यथा
उद्दिष्टाङ्गमिकपंक्तिकोषसंख्यया विभज्य तत्तत्फलं सर्वपंक्तिकोषे स्यात् ।
पंक्तिस्यौ संख्यत्वे कमपास्य तदर्दीक्रियं तत्संख्यया विभजेत् । तत्तत्फलमुत्तरं
भवति भागहारशेषयादिर्भवतीति ।

ह्येकसर्वपदार्देश्वर्यमादिषु युतं पुनः ।

गुणयेत् पंक्तिकोषे स्यात् पंक्तिकोषेषु तत्फलम् ।

इत्यर्द्धाभ्यामिष्टादिष्टतरं लिखितसर्वभद्रेष्वैकैकपंक्तिसंख्यसमुदयाङ्गानयनं कथितं ।
अस्यायगर्थः । तत्र भद्रं सर्वं पंक्तिकोषसंख्यासेकमपास्य तदर्दीक्रियं तत्संख्यया
संगुणाय तस्मिन्नादि संयोज्य तदेकपंक्तिकोषसंख्या गुणयेत् । तत्फलमेक-
पंक्तिस्याङ्गः समुदायो भवतीति ।

इति देवा यन्त्रभेदात्सत्त्वोक्ताः सर्वं सिद्धिदाः ।
 अशेषं देवि ते प्राक्तं यन्त्रसिद्धाभिधागमे ॥ १०० ॥
 इश्वरात्ममयौ व्याप्तिरिति सम्यक् समौरिता ।
 अस्या निफालनाच्चित्ते तत्तत्त्वं स्वात्मसात् कृतम् ॥
 इति षोडशनित्यातन्त्रे श्रीकाादिमते वयस्त्रिंशत्
 पटलम् ॥ ३३ ॥ ० ॥

व्यादिहिहुत्तरं भद्रं विषमं पंक्तिकोष्ठतः ।
 चतुश्चतुष्टयं षट्कं भद्रं विषमगर्भकम् ॥
 तद्वच्छतुष्कं पंक्तीनां भद्रं स्यात् समगर्भकम् ।

इत्यर्घादेन श्लोकेन विषमभद्रादिलक्षणं कथितं । प्रतिवाहु विविकोष्ठपंत्यादि-
 हिहिकोष्ठपंक्तुत्तरचतुरस्त्रं विषमभद्रसंज्ञं भवति । प्रतिवाहु षट्कोष्ठ-
 पंत्यादि चतुश्चतुष्टयोक्तपंक्तुत्तरं भद्रं विषमगर्भसंज्ञं तद्वच्छतुष्टयोक्तोष्ठपंत्यादि-
 चतुश्चतुष्काष्ठं पंक्तुत्तरं भद्रं समगर्भसंज्ञं चेति । अथ मूलयत्याख्या लिख्यते ।
 उच्चाटनादिकं इत्यादिशब्दो निधनादिविषयः । विभूत्याद्यमित्यत्र आद्यशब्दो
 भूमादिविषयः । अन्यैरभिवेकादिभिः । देवोति सम्बद्धिः । प्राक्तं प्रागीवेति
 शेषः । यन्त्रसिद्धाभिधागमे यन्त्रसिद्धिसंज्ञे आगमे ॥ १०० ॥ ० ॥

इति षोडशनित्यातन्त्रे षु श्रीकाादिमताख्यस्य परिपूर्णस्य तत्पर्य प्रपञ्चमार-
 सिंहराजप्रकाशभिधानेन सुभगानन्दनाथेन विरचितायां मनोरमा-

ख्यां व्याख्यायां लिङ्गयन्त्रप्रकाशनपरं वयस्त्रिंशं
 पटलं परिपूर्णं परामृष्टम् ॥ ३३ ॥ ॐ तत्सत् ॥

यत्यस्त्वया—वयस्त्रिंशे तु पटले व्याख्यायत्या उदीरिताः ।
 साध्यर्घपादादधिका नवतिथं चतुःशतम् ॥
 श्रीचक्राद्यानि यन्त्राणि प्रोक्तान्येकादश क्रमात् ।
 उच्छोत्पन्नान्यनन्तानि तथा कोष्ठभवानि च ॥

चतुस्लिंशपटलम् ।

अथ षोडशनित्यानां विद्याकौतुकिनामिह ।
 चमत्कारकरौं विद्यां वक्ष्यामि शृणु सुन्दरि ॥ १ ॥
 सिद्धसारखतं मृतुञ्जयं विपुटगारुडे ।
 अश्वारुद्रामन्नपूर्णां नवात्मानं नवात्मिकाम् ॥ २ ॥
 ततस्थ देवोहृदयं गौरीविद्यास्त्रं लक्षदाम् ।
 निष्कवयप्रदामिष्टदायिनीस्त्रं मतङ्गिनीम् ॥ ३ ॥
 राज्यलक्ष्मौं महालक्ष्मौं सिद्धलक्ष्मीमनन्तरम् ।
 गोपालभेदानौषधान् वदाम्युक्तक्रमेण वै ॥ ४ ॥
 शुचिः स्वेन ततो माया वियहाहस्तवङ्गियुक् ।
 हंसहृतेजसां योगाद्युतिदाहचरस्वकैः ॥ ५ ॥

पूर्वम् ऋयस्त्रिंशे पटले षोडशनित्याविद्यासिद्धानि वाच्छतप्राप्तिफलानि
 ललिताविद्यायाः स्वरूपभेदसमुद्यानि कानिचिद्यन्नाण्युपदिशानन्तरं तेषां
 लोकचमत्कारकरान् प्रयोगान् विद्याभिरुपदिशत्य षोडशनित्यानामित्यादिना
 आवानित्यन्तस्त्रोकशतरूपेण चतुस्लिंशपटलेन । तत्र अथ षोडशेत्यादिभिः
 क्रमेण वै इत्यत्त्वेष्टुर्भिः श्लोकैः सप्रस्तावपटलार्थानुपदिशति । तत्र इह पटले
 सुन्दरोति सम्बुद्धिः । सिद्धसारखतमित्यादिना श्लोकेन विद्याष्टकमुपदिशति ।
 तत्र विपुटगारुडे विपुटाविद्यां गारुडविद्यास्त्रं । ततस्वेत्यादिना श्लोकेन विद्या-
 षटकं । राज्यलक्ष्मीमित्यर्वेन विद्यात्रयं । गोपालभेदान् सप्तस्त्र्यर्थः । सप्तधा इति
 तदुक्तारकमे वक्ष्यमाणत्वात् । औषधानि सकलभुजङ्गमविषहराणि स्वेच्छोत्-
 क्रान्तिकरणानि च ॥ ४ ॥

शुचिरित्यादिना वियहेत्यत्त्वेन श्लोकहयेन सिद्धसारखतविद्याखरूपमुप-
 दिशति । तत्र शुचिः ऐकारः स्वेन विन्दुना सहेति शेषः । ततः अनन्तरम्-

पुनश्च हंसहृष्टं सदयदाहवनैरपि ।
 समायैरुदिता विद्या पञ्चार्णमृतविग्रहा ॥ ६ ॥
 पठलेऽस्मिन्ननुक्तानामङ्गानि निजविद्यया ।
 मायया वा विद्ध्याच्च ध्यानं चाद्यानुदीरते ॥ ७ ॥
 पयोब्रतः पञ्चलक्ष्मं जपित्वा कुलसुन्दरौम् ।
 ध्यात्वा सिद्धमनुः पञ्चादिदध्यादिनियोगकम् ॥ ८ ॥
 अनया मन्त्रितैरद्विः शोधयित्वा तु कन्यकाम् ।
 पाययित्वा च तां ब्रूयात् श्लोकयेति समाहितः ॥ ९ ॥

क्षरमिति शेषः । माया हङ्गेखा । विद्यदाहस्ववङ्गियुक् रेफ ईकारविन्दुसहितः
 शकारः श्रीवोजमित्यर्थः । हंसहृष्टेजसां योगाद्युतिदाहचरस्वकैः हकार-
 सकारस्वकाररेफकाररेफएकारविन्दुसमभिरनन्तरं वीजमित्यर्थः । पुनश्च
 अनन्तरमध्यरं हंसहृष्टं सदयदाहवनैरपि समायैः हकारमकारहकारहयरेफ-
 श्रीकारविसर्जनीयात्मभिः समभिरक्षरैः पञ्चमं वीजमिति यावत् । अन्त-
 विग्रहा समविंशतिपठले प्रागुक्तामृतेश्वरोविद्ययाः प्राक्तध्यानविग्रहा । प्रयोग-
 विशेषे ध्यानविशेषः प्रोक्ताश्च तत्वैवेत्यर्थः ॥ ६ ॥

पठलेत्यादिना श्लोकेनास्मिन् पठले प्रोक्तानां विद्यानामङ्गध्यानयोः परिभाषो-
 चते । तत्र अनुक्तानां विद्यानामित्यर्थः । निजविद्यया स्वस्वविद्यया षोडा-
 विभिन्नाद्यवौजिन् गुरुकृक्रमिणोत्यर्थः । मायया हङ्गेखया दीर्घस्वरणदक्ष-
 भिन्नयैत्यर्थः । वा विकल्पे । आद्यामृतविग्रहा ध्यानमिति यावत् । चः
 समुच्चये । अनुदीरते ध्याने इति शेषः । एतदुक्तं भवति अनुदीरिते ध्याने सति
 नन्तरेवतानां ध्यानममृतेश्वरोध्यानमेवेति ॥ ७ ॥

पयोब्रत इत्यादिभिर्महाङ्गुतमित्यन्तैस्त्रिभिः श्लोकं विद्यामाधनप्रकारं सिद्धविद्या-
 सारस्वतविद्यया दिव्यप्रयोगञ्चागदिग्रन्ति । तत्र पयोब्रतः क्लीराहारो । कुलसुन्दरौ
 ध्यात्वा पञ्चदशे पठले प्रोक्तकुलसुन्दरौविग्रहं ध्यात्वैत्यर्थः । सिद्धमनुः सिद्धविद्यः ।
 अनया पितृसारस्वतविद्यया । मन्त्रितैः दिव्यत्वान्मन्त्रिताभिरिति यावत् । तु विर्भ-
 शेषे । कन्यकां अविक्षुभेद्विद्यामिति यावत् । चः समुच्चये । तां कन्यां ब्रूयात् ।

गङ्गाप्रवाहवन्नस्या भारतो निःसरेन्मुखात् ।
 आचष्टे च त्रिकालस्थानर्थान् पृष्ठा महाहृतम् ॥ १० ॥
 भूः स्वेन ज्याधराखेता हन्मायया समन्वितम् ।
 पालयेति द्विरुक्ता तत् प्रतिलोममुदौरयेत् ॥ ११ ॥
 विद्या मृत्युज्ञयाख्यासौ दीर्घस्वरयुजा हृदा ।
 विद्ययाङ्गानि नियतं स्वात्मानं चिन्तयेदिति ॥ १२ ॥
 आद्यमध्यदृतौयार्णनालपद्मसुकर्णिके ।
 समासीनं सुधाद्र्वाङ्गं मौलाविन्दुकलायुतम् ॥ १३ ॥

श्वोकयेति । अत्र भिस्कमेणान्वयः । श्वोकयेति ब्रूयादिति । समाहितः अन्यवृष्टि-
 व्यापारादिरहितः । तस्याः कन्यायाः । चः समुच्चये । त्रिकालस्थानर्थान् भूत-
 भविष्यद्वर्त्तमानकालस्थान् । पृष्ठा कन्येत्यर्थः । महाहृतं महाचमत्कारभूतं
 यथा ॥ १० ॥

भूत्सेनेत्यादिना श्वोकेन मृत्युज्ञयविद्याख्यरूपमुपदिशति । तत्र भूः श्वोकारः
 स्वेन विन्दुना सहितेति शेषः । ज्या जकारः धरा स्वेता उकारविन्दुभ्यां सहिता ।
 हृत् सकारः मायया समन्वितं विसर्ज नौयेन समन्वितं । पालयेति द्विरुक्तार्ण्य
 पालय पालयेत्यर्थः । तत् उडृताच्चरत्रयः । प्रतिलोमं प्रतिक्रमात् । अत्र प्रयोगेषु तु
 प्रथमं प्रणवादाच्चरत्रयमुच्चार्यानन्तरं पालनोयस्याख्यां हिंतोयान्तामुच्चार्यं ततः
 पालययुगं ततो व्युत्क्रमेणादाच्चरत्रयञ्चोच्चरेदिति सम्पदायार्थः ॥ ११ ॥

विदेश्यादिभिरेधत इत्यन्तैस्त्रिभिः श्वोकैः मृत्युज्ञयविद्याध्यानस्तरूप-
 मुपदिशति । तत्र दोर्घस्वरयुजा हृदा दोर्घस्वरषड्भिन्नेन सकारेण
 सविन्दुनेति सम्पदायः । स्वात्मानं निजविग्रहं चिन्तयेदिति वस्त्रमाण-
 प्रकारेण ॥ १२ ॥

आद्येत्यादिनाद्यर्थेनैतदुक्तं भवति आद्यक्षरनालं हितीयाच्चरदलं हृतौयाच्चर-
 कर्णिकमूर्द्धाधीमुखं सितकमलददयः सङ्कल्प्य तयोरत्तराले सितकमले इति । सुधा-
 द्र्वाङ्गं तत् पद्महयाच्चरमौलिख्यचन्द्रकलानि: सृतसुधाद्र्वाङ्गं । सुसितं वर्णतः । हरिणे-

सुसितं हरिणाक्षस्त्वर्चिन्तापाशकरं हरम् ।
 स्वैक्येन भाववेद्वित्यं जयदीर्घायुरेधते ॥ १४ ॥
 द्वृतीयममृताख्याया हितीयं तदनन्तरम् ।
 रसावङ्गिस्त्रसहितप्राणास्त्रैस्त्रिपुटोदिता ॥ १५ ॥
 त्रिभिर्द्विरुत्तौरङ्गानि कृत्वा विद्यान्तु नित्यशः ।
 जपेदङ्गो मुखे स्वैक्यं भावयंस्त्रिसहस्रकम् ॥ १६ ॥
 तेन विद्यां श्रियं कान्तिं कवितां गानकौशलम् ।
 नरनारौनृपाणाम्ब वास्त्रभंगं लभते नरः ॥ १७ ॥
 अरुणामक्षणाक्षस्थां प्रसद्वदनाम्बुजाम् ।
 पुष्टे ष्वङ्गुश्पद्मानि पद्मपाशेनुचापकान् ॥ १८ ॥
 दधानां वाहुभिः षड्भिः माणिक्यमुकुटोऽज्ञुलाम् ।
 शृङ्गारभूषापिकवाक्चामरादर्शपौड़काः ॥ १९ ॥

त्वायुधचतुष्टयं वामोर्हकरादि तदधःकरान्तमप्रादक्षिण्यक्रमेण । तत्र चिन्तेति
 व्याख्यानमुद्रा । स्वैक्येन स्वाप्तयन्नेन ॥ १४ ॥

द्वृतीयेत्यादिना श्वोकेन त्रिपुटाविद्यास्त्ररूपमुपदिशति । तत्र द्वृतीयममृते-
 ख्यायाः सिद्धारस्तविद्याद्वृतीयीजं श्वोवीजमित्यर्थः । एतच्छ्रीविपुटाविद्यायाः
 प्रथमं वीजमित्यर्थः । हितीयं तदनन्तरं सिद्धारस्तविद्याया हितीयं
 वीजं । रसावङ्गिस्त्रसहितप्राणः लकार ईकारविन्दुभिः सहितः ककारः । तेन
 कामवीजमुच्यते । तैस्त्रिभिर्वीजैः ॥ १५ ॥

त्रिभिरित्यादिभिः स्मरेदित्यम्भैः पञ्चभिः श्वोकैस्त्रिपुटाविद्यायाः षड्ङ्गानि
 साधनक्रमं सिद्धविद्यस्य प्राप्यानि फलानि तद्वानं तत्परिवारध्यानम्भोपदिशति ।
 तत्र त्रिभिर्वीजैर्द्वृतीयीरहयमुद्धारितेः । तुर्बिशेषे । विसहस्रकं वाराणा-
 मिति शेषः । तेन जपेन । चः समुच्चये । नरः साधकः । अत्रायुधक्रमसु
 दक्षिणाधोइस्त्रादिवामाधरहस्ताकं प्रादक्षिण्येन वोहव्यः । षड्भिः
 सम्भूयेत्यर्थः । दधाना इत्यस्यानन्तरपूर्वश्वोकोत्तरार्द्देन सम्बन्धः । तस्मा देव्याः ।

दधानाः परितस्तस्या गायन्त्यश्चापि शक्तयः ।
 परिवार्यं स्थितास्ताभिर्वृतां तां स्वैक्यतः स्मरेत् ॥ २० ॥
 भूः स्वेन हंसदाहाभ्यां मरुद्विक्षमया युतौ ।
 वैरिमोहीत्यक्षराणां चतुष्कं गरुडे ति च ॥ २१ ॥
 जवी सवद्विग्यासश्च हंसहिंसद्यन्तया ।
 स्वाहान्तो गदितो मन्त्रस्तार्चस्याखिलरच्चितुः ॥ २२ ॥
 वयोविंश्चार्णको मन्त्र उपरागे सुसाधितः ।
 फणिदष्टान् पिशाचाद्यैः क्लिष्टानन्यांश्च रोगिणः ॥ २३ ॥

स्थिताः नचा(म्भा)सीना इत्यर्थः । देव्या एवासीनत्वं । ताभिः शक्तिभिः । तां देवीं ।
 स्वैक्यतः अपृथग्भावेन ॥ २० ॥

भूः स्वेत्यादिना सुसाधित इत्यन्तेनाञ्छर्देन श्वोकद्येन गारुडमन्त्रस्वरूपं
 तत्साधनप्रकारस्त्रोपदिशति । तत्र भूः श्रीकारः स्वेन विन्दुना सहिता इति
 शेषः । एतत् काकाच्चिवत् पूर्वापरयोरन्वेति । हंसदाहाभ्यां हकाररेफाभ्यां
 अन्योन्यसुशिष्टाभ्यां । मरुद्विक्षमया च्यया सहितौ मरुद्वज्ञो मरुच्च वद्विक्षय च्या
 चेत्यर्थः । ते वाकार ईकार जकाराः तेन मरुदादिवर्णाः पृथक् पृथगिति
 सम्पदायः । तेन झां झीं झूं इत्यक्षरत्वय निष्पन्नं । ईरिमोहीत्यक्षराणां चतुष्कं
 वैरिमोहीति अक्षराणां चतुष्यस्य खरूपग्रहणं । गरुडे ति च चकारेण गरुडे
 इत्यक्षरत्वयस्य च खरूपग्रहणात्वं द्योत्यते । जवी पकारः सवद्विग्यासः वद्विना
 सहितो ग्रासः वद्विरितोकारस्य मंज्ञाप्याग्नेयत्वसामग्रात् सम्पदायाच्च ईकारः ।
 ग्रासः इति ज्ञकारः ईकारसहितः ज्ञकार इत्यर्थः । हंसहिंसद्य ः हंस इत्यक्षर-
 द्य ः हिंस इत्यक्षरद्वयस्त्रः । तथा स्वरूपग्रहणं । वयोविंश्चार्णः वयोविंशतिवर्ण-
 लकः । उपरागे चन्द्रसूर्ययोरिति शेषः । सुसाधितः भवेदिति शेषः । जप-
 तर्पणहीमार्चादिभिरित्यर्थः ॥ २२ ॥ ४-

फणीत्यादिना जपेदित्यन्तेनार्द्धद्येन श्वोकद्येन गारुडमन्त्रसिद्धस्य प्रयोग-
 विशेषात् फलानि तज्जगानस्त्रोपदिशति । तत्र पिशाचादैरित्यत्रादग्रशब्दो भूत-
 प्रेतापस्त्रारक्षत्यादिविषयः चः समुच्चये । त्रिविधैरुच्यैः स्थिरकृतिमजङ्गमा-

विषार्तान् विविधैरुग्रैर्मूर्च्छितांश्च गतासुकान् ।
 पालयेच्छतजसेन तोयेनाभ्युक्तगात् चणात् ॥ २४ ॥
 कुर्वतस्ताण्डवं शम्भोरये मेरुसमं विभुम् ।
 अहितानि च खादन्तं स्मरंस्तार्चमनुं जपेत् ॥ २५ ॥
 पद्माक्षवौजतैलेनाप्याशु नश्येन नाशयेत् ।
 गरलं भुजगानाञ्च समस्तानामयतः ॥ २६ ॥
 प्रणवं चरहंसामिनजवैदाहो नभश्वरौ ।
 शून्याम्बु रसदाहोमिहृदम्बुमरुदन्वितः ॥ २७ ॥
 हंसस्थ मरुता युक्तः प्रोक्ता विद्या दशाक्षरौ ।
 षड्ङ्गं मायथा कत्वा जपेदक्षरलक्षकम् ॥ २८ ॥

ख्यैविषविशेषैः । मूर्च्छितान् गतासंज्ञान् । गतासुकान् देहे कस्मिंश्चित् प्रदेशे
 विषविगेन सङ्कुचितप्राणान् । शतजसेन शतवारमधिमन्त्रितेन । कुर्वतस्ताण्डव-
 मित्यव भिन्नक्रमान्वयः । ताण्डवं कुर्वत इत्यर्थः । मेरुसमं विग्रहस्य महत्तया
 वर्णतया च । विभुं तत्त्वतः । अहितानि प्रागुक्तविषादीनि ॥ २५ ॥

पद्माक्षे त्यादिना श्लोकेन सकलभुजङ्गमविषनाशनमौषधं तत्प्रयोगच्छोप-
 दिशति । तत्र पद्माक्षवौजेभ्यसैनं लब्धं तेन । उपायो गुरुमुखादवगन्तव्यः ॥ २६ ॥

प्रणवमित्यादिना दशाक्षरोत्यन्तेनार्थेऽन श्लोकहयेनाखारुदाविद्यासुप-
 दिशति । तत्र चरहंसाम्नी इति मध्यपदलापो ममासः । तेन चरयुतहंसाम्नी
 इत्यर्थः । चर एकारः हंसाम्नी इकारसहितो हकारः जवो पकारः दाहो रेफः
 नभश्वरौ मकारसहितो एकारः । शून्याम्बु दिव्यत्वात् शून्याम्बुनो इति यावत् ।
 अत वियच्छब्दस्य पर्यायत्वात् सम्प्रदायाच्च शून्यमिति शकारः वकारसहितः
 शकार इत्यर्थः । सदाहोमिनः इकारसहितो रेफ इति यावत् । हृदम्बुमरुद-
 न्वितः हृत् सकारः अम्बु वकारः आकारसहितः स्वकारः । हंसः हकारो मरुता
 युक्तः आकारसहितः ॥ २७ ॥

षड्ङ्गेत्यादिभिर्विदयेत्यन्तेर्र्षादिरः । षड्ग्भिः श्लोकैरखारुदाविद्यया अङ्गानि

ततो यमहिश्च जपं निशि कुर्यादियतः ।
 समानयेत् स्वगेहे तमानाशात् प्रोक्तकारिणम् ॥ २६ ॥
 वश्यमाकर्षणं लक्ष्मीं सुवर्णं वाञ्छितानि च ।
 प्राप्नोत्यवादनया विद्यया सिद्धयानिशम् ॥ २७ ॥
 लोहितां लोहिताश्वस्थां लोहिताम्बरभूषणाम् ।
 चतुर्भुजां विनयनां प्रसन्नवदनाम्बुजाम् ॥ २८ ॥
 भज्ञां दक्षेण वामेन चर्मयष्टिं समुच्चूलाम् ।
 अन्याभ्यां हेमपाशेन कण्ठे वङ्गा खसाध्यकम् ॥ २९ ॥
 हेमवेवाहतं वङ्गा करयुग्मकृताञ्चलिम् ।
 दासोहमिति भाषनं पतितं निजपादयोः ॥ ३० ॥
 स्वरन् विदां जपेन्मत्त्वीं वशे कुर्यादियतः ।
 समस्तं जीवभवनमश्वारुद्रास्त्विद्यया ॥ ३१ ॥
 प्रणवं नमसा युक्तं तथा भगवतौति च ।
 माहेश्वरौति प्रोक्तान्नपूर्णे खाहेति तन्मनुः ॥ ३२ ॥

साधनप्रकारं सिद्धविदरस्य प्रयोगान् तद्वान् तत्फलविशेषांशोपदिशति ।
 तत्र मायया प्राप्तवृद्धेश्वया । अच्चरलक्षकं विद्यया अच्चरसंख्यालक्षकं दश-
 लक्षमित्यर्थः । ततो विद्यायां सिद्धायामिति यावत् । तं सार्थं । आनाशात्
 यावच्छरीरं । प्रोक्तकारिणं दासवदित्यर्थः । अनया अश्वारुद्रास्त्विद्यया विद्यया ।
 लोहिताश्वस्थां लोहितवर्णश्वस्थां । दक्षेण दक्षिणकरेणेत्यर्थः । वामेन प्राप्तवृत् ।
 समुच्चेदां विविधवर्णां । अन्याभ्यां ऊर्ढ्वकराभ्यां । हेमपाशेन तयोर्वामकरस्येन-
 त्यर्थः । हेमवेवाहतं तयोर्दक्षिणकरस्यहेमवेवाहतं । स्वरन् उक्तरूपां देवीं ॥ ३४ ॥

प्रणवमित्यादिना श्वकिनान्नपूर्णस्यां मस्तशाक्तरविद्यामुपदिशति । तत्र
 नमसा नमः पदेन प्रणवादनन्तरं नम इत्यक्त्रहृदयं । तथा ममुच्चये । भगवतौति
 भगवति इति चतुरक्षराणि माहेश्वरौति माहेश्वरि इति चतुरक्षराणि अच्चपूर्णे
 खाहेति अच्चपूर्णे खाहा इति षड्कराणि तन्मनुः अच्चपूर्णविद्या ॥ ३५ ॥

विधाय माययाङ्गानि जपेद्विद्यामहर्मुखे ।
 सहस्रारं नियतं न तस्य स्थाइरिद्रता ॥ ३६ ॥
 भुजङ्गवासकरणनृत्यासक्तावलोकिनौम् ।
 स्मितवक्षां हेमपावात् पायसं दधतां करे ॥ ३७ ॥
 भवानोऽ सर्वदा विद्वाजपवान्न कदाचन ।
 बुभुक्षितो भवेदेव न कदाचिच्च कुवचित् ॥ ३८ ॥
 तथा नृत्यस्थितं मां त्वां तदालोकनकौतुकाम् ।
 आभ्यां भजेन्नित्यशो यो मन्त्राभ्यां याचते वरम् ॥ ३९ ॥
 तस्यावयोः प्रसादेन सिध्यत्येवाशु चिन्तितम् ।
 तिष्ठेच्चोपरि सर्वेषां सर्वथा सर्वतः सदा ॥ ४०
 हसद्वृद्यासनभसा रसाम्बुद्यासदाहकः ।
 च्छास्त्रयोगाद्वामतस्य नवात्म नवभिष्ठ तैः ॥ ४१ ॥

विधायेत्यादिभिः कुवचिदित्यन्तैस्त्रिभिः श्लोकैरब्दपूर्णदेश्या अङ्गानि ध्यानं विद्यासाधनप्रकारं विद्यासिद्धस्य लभ्यानि फलानि चोपदिशति । तत्र मायया प्राप्तवृद्धवक्षया । विद्यां अवरूपाख्यां । अहम्मुखे प्रातःकाले । नम्य जपितुः । भुजङ्गवासकरणनृत्यासक्तावलोकिनौं ताण्डवविशेषासत्परमेश्वरावलोकनशोलां । हेमपावात् हेमपावादिति त्यव्लोपे पञ्चमो । हेमपावमापूर्य स्थितां । विद्वाजपवान् अवपूर्णायाः ॥ ३८ ॥

तथेत्यादिना मदेत्यन्तेन श्लोकदयेनानन्तरवक्ष्यमाणनवात्मविद्ययोर्धानं तत्पफलानि चोपदिशति । तत्र तथा नृत्यस्थितं भुजङ्गवासननृत्यपरं । तदालोकनेन कौतुकां नृत्यावलोकनकौतुकां । आभ्यां वक्ष्यमाणाभ्यां वरमभौष्ट । तस्य याचितुः । एवावधारणे ॥ ४० ॥

हंसेत्यादिना मिद्विद्यावित्यन्तेन श्लोकदयेन नवास्त्रक्योर्विद्यास्त्ररूपमुपदिशति । तत्र हंसद्वृद्यासनभसां हकारसकारक्षकारमकाराणां । रसाम्बुद्यासदाहकैः लकारवक्तारयकाररैफैः सहितानामिति । तेरक्षरैः । तस्य नवात्मक-

तस्यैव च्छाक्षरं हित्वा वङ्गे तत्र प्रयोजयेत् ।
 नवात्मिका तु ते विद्या द्वावेतौ सर्वसिद्धिदौ ॥ ४२ ॥
 प्रणवं विपुटान्त्यार्णं नमसा चतुरक्षरौ ।
 देवीहृदयसंज्ञासौ विद्या सर्वार्थसिद्धिदा ॥ ४३ ॥
 ध्यानमुक्तममुष्यासु सततं सर्वमङ्गलाम् ।
 सितकुष्ठं स्वर्णपुष्पीमूलं तत्पववारिणा ॥ ४४ ॥
 पिष्टा शुद्धः पायसाशी विद्याजापौ जितेन्द्रियः ।
 भूमौ श्योत तां गतिं विजने सुशुभे गृहे ॥ ४५ ॥
 तस्मिसञ्ज्ञाकण्ठहृत्कस्ततालिखितमायकः ।
 आन्नास्थितं(ता) तथा सा तं वहेदस्याभिवाच्छ्रितम् ॥ ४६ ॥

मन्त्रस्य । एवाबधारणे । च्छा ऊकारः । वङ्गे इकारम् । तत्र ऊकाराद्धरस्याने ।
 नवात्मिका प्राप्तवत् । तुर्विशेषे । ते विद्या देव्यास्त्रव विद्या ॥ ४२ ॥

प्रणवमित्यादिना श्वोकेन देवीहृदयविदास्त्ररूपसुपदिशति । तत्र प्रणवं
 प्रथमक्षरं विपुटान्त्यार्णं विपुटाविद्यायामूलौयाक्षरं कामवोजं । एतदेवौ-
 हृदयविद्याया द्वितीयाक्षरमित्यर्थः । नमसा नम इलच्छरहयेन लृतोयचतुर्था-
 चरभूतेन चतुरक्षरौ सम्भूयेति यावत् ॥ ४३ ॥

ध्यानमित्यादिभिर्विजग्रावहेत्यन्तैः चतुर्भिः श्वोकैः देवीहृदयध्यानं सकल-
 मन्त्रविद्याभिस्तत्तद्वेवतानां स्वप्रकथनफलावस्थादिकच्छोपदिशति । तत्र ध्यानमुक्तं
 अमुष्याः अस्या देवीहृदयविद्याया ध्यानं एवमुक्तमिति यावत् । तुर्विशेषे ।
 सर्वमङ्गलां ध्यायेदित्यर्थः । अवौषधयोः संज्ञा गुरुमुखादवगन्तव्या । तत्पव-
 वारिणा स्वर्णपुष्पीपववारिणा । भूमौ दर्भसञ्चरे मृगत्वचि वेति सम्प्रादायः । सु-
 शुभे निद्राविरोधकरकीटादिरहितं । तस्मिसञ्ज्ञाकण्ठहृत्कः प्रोक्तोषधयलिप्ति-
 ज्ञाकण्ठहृत्कः तत्राच्चेति भुवोर्मध्यं । तत्र आलिपस्थानव्रये लिखितमायकः

देवीहृदयविद्येयं स्त्रौणां सदगःफलप्रदा ।
 सौभाग्यलक्ष्मौकौर्त्तग्युरागोग्यविजयावहा ॥ ४७ ॥
 प्रणवं रुद्रद्यिते तथा योगेश्वरोति च ।
 स्वाहान्तिका तु विद्येयं कथिता द्वादशाक्षरौ ॥ ४८ ॥
 गौरीविद्येत्यसौ प्रोक्ता लक्ष्मजप्ता सुसाधिता ।
 ध्यात्वा प्राग्बद्धयारूढा देवौ साधयतौप्तिम् ॥ ४९ ॥
 निशामधे तु निशया निजवामोरुदेशतः ।
 साध्यनामसमोपेतामालिख्यैतान्तु तन्मनाः ॥ ५० ॥
 ध्यायस्तथा जपेद्विद्यां तदैवाकषेयेत् प्रियाम् ।
 नानया सद्वशी विद्या विद्यते वनितावशे ॥ ५१ ॥
 राजवश्ये तथा लोकवश्ये स्त्रौवशकर्म्मणि ।
 न विद्याः सन्ति भुवने हयगौरीमनुदयात् ॥ ५२ ॥

लिखितहृष्णेखः । आज्ञास्थित भूमध्यस्थितं । तथा समुच्चये । सा देवौ । तं साधकं । अस्य साधकस्य सौभाग्यादिफलपट्कप्रोक्तफलम् ॥ ४७ ॥

प्रणवमित्यादिना श्लोकेन गौरीविद्यास्वरूपमुपदिशति । तत्र रुद्रद्यिते इत्यक्षरपञ्चकं योगेश्वरोत्यक्षरचतुर्ण्यं स्वार्हत्यक्षरद्वयं द्वादशाक्षरौ सम्भूयेति यावत् ॥ ४८ ॥

गौरौत्यादिभिर्यादित्यन्तैश्चतुर्भिः श्लोकैः गौरोविद्यायाः साधनं ध्यानं सिद्धविद्यस्य प्रयोगविशेषान् फलभेदादिकञ्चोपदिशति । तत्र ध्यात्वेत्यादिनोत्तरार्द्देव एतदुक्तं भवति प्रागुदीरिताख्वारूढास्वरूपविद्यान्ता गौरीदेवौ निजमनौषितं साधयतौति । तुर्विशेषे । निशया हरिद्रया । निजवामोरुदेशतः साधकस्य वामोरुदेशे । साध्यनामसमोपेतां साध्यमाधकर्म्मणा समापेतां । एतां गौरौविद्यां । तन्मनाः साध्यमना इत्यर्थः । तथा यथामन्दायभावनया । विद्यां गौर्या इति शेषः । तदैव अनया गौरोविद्यया । हयगौरीमनुदयात् अख्वारूढाविद्या गौरोविद्याह्यतः अधिकाश सद्वशाश्वेति यावत् ॥ ५२ ॥

अग्निर्नादश्च तद्युक्तः ताविवाथ नभोधरौ ।
 एतहितौयं तौ स्यातां काकण्ठेति ततः परम् ॥ ५३ ॥
 मुण्डस्वाहेति विद्येयमुक्ता पञ्चदशाक्षरा ।
 कृताङ्गो मायया ध्यात्वा तां देवीं सर्वमङ्गलाम् ॥ ५४ ॥
 जपेद्विद्यां मौनयुतः कदलौपूर्गमध्यतः ।
 त्रिसन्ध्याचार्चासमोपेतं सा प्रीता लक्षदा दिनैः ॥ ५५ ॥
 प्रणवं नवकेशां च कनकवतिसंयुतम् ।
 स्वाहान्तं द्वादशार्ण्यं विद्या निष्क्रत्यप्रदा ॥ ५६ ॥

अग्निरित्यादिना पञ्चदशाक्षरेत्यन्तेनाध्यर्जेन श्वोक्तन लक्ष्मसुवर्णप्रदाविद्या-स्वरूपमुपदिशति । तत्र अग्निः इकारः । नादश्च तद्युक्त इकारेण (ठ)रकारो युक्तः । तौ प्रोक्तौ । एवावधारणे । अस्य मन्त्रस्य प्रथमहितौयवर्णविवृत्तौ त्रितीय-चतुर्थवर्णौ भवत इत्यर्थः । नभाधरौ उक्तारमहितो मकार इति यावत् । एत-हितौयं अस्य मन्त्रस्य हितौयमन्त्ररमेव पष्ठमन्त्रमित्यर्थः । तौ स्यातां पञ्चम-षष्ठवर्णविवृत्तौ मसमाष्टमो स्यातामिति यावत् । काकण्ठेति काकण्ठ इति त्रीत्यक्षराणि मुण्डस्वाहेति मुण्डस्वाहा इति चत्वार्थक्षराणि पञ्चदशाक्षरा । सम्भूयेति यावत् ॥ ५३ ॥

कृताङ्ग इत्यादिना दिनैरित्यन्तेनार्जद्येन श्वोक्तनाङ्गानि ध्यानं साधनक्रमं सिद्धविद्यस्य फलसिद्धिच्छोपदिशति । तत्र मायया प्राग्वत् हृष्णेखया । तां देवीं लक्षप्रदास्या देवीं सर्वमङ्गलां सर्वमङ्गलासमानविश्रहां । कदलौपूर्गमध्यतः कदलोवनमध्ये पूर्गवनमध्ये बा । त्रिसन्ध्याचार्चासमोपेतमिति क्रियाविशेषणाम् । सा देवी लक्षदा लक्षवर्णप्रदा । दिनैः प्राग्वत् ॥ ५५ ॥

प्रणवमित्यादिना श्वोक्तन निष्क्रत्यप्रदाविद्यास्वरूपमुपदिशति । तत्र नव-केशां नवकेशामिति चत्वार्थक्षराणि । कनकवतिसंयुतं कनकवति इति पञ्च-क्षराणि स्वाहा इत्यक्षरदद्यं उच्चरेदिति शेषः । द्वादशार्णि सम्भूयेति यावत् । निष्क्रत्यप्रदा प्राग्वत्नामतश्चार्थतश्च ॥ ५६ ॥

नित्यशो गिरिशृङ्गस्थवटमूले विलक्षकम् ।
जपित्वा वर्णशो विद्यां फलमुक्तमवाप्नुयात् ॥ ५७ ॥
चरः प्राणो मरुदृयुक्तो व्याप्तं प्राणो धरान्वितः ।
व्योमद्वयं मरुदृयुक्तं रथश्च धरया युतः ॥ ५८ ॥
चरः प्राण इति प्रोक्ता विद्याभौष्ठं वदेन्मिथः ।
जातिपुष्टैर्निशामध्ये पूजिता मङ्गलाकृतिः ॥ ५९ ॥
सिद्धसारस्वतस्यादौ व्राक्षराणि ततः परम् ।
मातङ्गिन्यै तथा स्वाहा पुनस्वीणौति तत्पनुः ॥ ६० ॥
द्वादशर्णेयमचिरात् सौभाग्यं कवितां श्रियम् ।
गानाभियोगं विश्वेषां मान्यतास्त्र प्रयच्छति ॥ ६१ ॥

नित्यश इत्यादिना श्वोकेन निष्क्रवयप्रदाविद्ग्रासाधनप्रकारं सिद्धिच्छोपदिशति । तत्र विलक्षकं जपित्वा वर्णश मश्य पट्टिंशङ्गक्षवारं जपित्वेत्यर्थः । उक्तनिष्क्रवयमिति खर्णमित्यर्थः । अवाप्नुयादित्वस्य नित्यश इत्यनेन च मम्बन्धः ॥ ५७ ॥

चर इत्यादिना कृतिरित्यन्तेन श्वोकद्वयेनाभीष्टवादिनीविद्ग्रास्वरूपं तत्फलं तत्साधनक्रमं तद्वानञ्चापदिशति । तत्र चर एकारः । प्राणो मरुदृयुक्तः आकार सहितः ककारः । व्याप्तं यकारः । प्राणो धरान्वितः उकार सहितः ककारः । व्योमद्वयं मरुदृयुक्तं सुखेषोच्चारित गकारद्वयं आकारयुक्तं । रथश्च धरया युतः उकारसहितः तकारः । चर एकारः । प्राणः ककारः । विद्ग्रा अष्टाक्षरेर्ति यावत् । मङ्गलाकृतिः सर्वमङ्गलादेव्याः प्रोक्तविग्रहा ॥ ५८ ॥

सिद्देत्यादिना श्वोकेन मातङ्गेश्वरीविद्ग्रास्वरूपमुपदिशति । तत्र सिद्धसारस्वतस्यादौ व्राक्षराणि सिद्धसारस्वतमन्वस्यादग्निविद्युक्तराणि मातङ्गेश्वरीविद्ग्राया अपि प्रथमभूतान्यक्षराणि त्रौणि तानि वाग्भवहङ्गेखाश्रोवीजानि । मातङ्गिन्यै इति चत्वार्यक्षराणि । स्वाहा इत्यन्तरद्वयं । त्रौणि प्रथमभूतानि वाग्भवादीनि प्रतिलोमानि । तत्पनुः मातङ्गेश्वरीविद्ग्रा ॥ ६० ॥

द्वादशेत्यादिभिः स्थितामित्यन्तैः पञ्चभिः श्वोकैः तद्विद्याक्षरसंख्यां तदङ्गानि

मायाकृताङ्गो नित्यशस्त्रां प्रजपेदुदये रवेः ।
 सहस्रवारं तेनासौ सिङ्गा सर्वं प्रयच्छति ॥ ६२ ॥
 दृन्द्रनौलनिभां रक्तवसनाभरणोज्जुलाम् ।
 प्रलम्बवेणोसद्वृसौगम्भिकसमुज्जुलाम् ॥ ६३ ॥
 तत्कृष्मुगडमालाञ्च मुक्तास्तवकशोभिताम् ।
 ऊर्मिकावौरकटकनूपैर्मणिडताड्प्रिकाम् ॥ ६४ ॥
 वादयन्तौ महावौणां स्वसमानाङ्गनाजनैः ।
 स्तूयमानाञ्च परितो ध्यायेवौं शुचिस्मिताम् ॥ ६५ ॥
 मातङ्गिन्या द्वितीयञ्च द्वितीयं तदनन्तरम् ।
 रसाचरस्वैरम्बुद्धाडाताम्नौ तदनन्तरम् ॥ ६६ ॥
 राज्यदे राज्यलक्ष्मीति हन्माया व्युत्क्रमास्थयम् ।
 विद्यासौ राज्यलक्ष्मग्रास्तु षोडशार्णा समीरिता ॥ ६७ ॥

तहिद्यासिद्धस्य फलानि विद्यामधनप्रकारदेवताध्यानबोपदिशति । तत्र इयं
 मातङ्गेश्वरीविद्या । मायाकृताङ्गः प्राग्वत् हृष्णेखया व्यस्तषड्ङ्गः । तां विद्यां । तेन
 जपेन । असौ विद्या । सर्वं वाच्छ्रितमिति शेषः । अस्मिन् श्लोके प्रथमपादे त्वेका-
 क्षराधिक्यं दिव्यत्वात् । रक्तवसनाभरणोज्जलां रक्तवसनरक्ताभरणमण्डितां । तत्-
 कृष्मुगडमालां सौगम्भिकैः क्लृप्तशिरोमालां । स्वसमानाङ्गनाजनैः स्वसमानाकार-
 वर्णभूषणादिभिः शक्तिभिः ॥ ६५ ॥

मातङ्गोत्तादिना समीरिता इत्यन्तेन श्लोकहयेन राज्यलक्ष्मीविद्यास्वरूप-
 सुपूदिशति । तत्र मातङ्गिन्या इत्यहेनैतदुत्तं भवति । मातङ्गिनीविद्याया
 हितीयद्वितीया द्वितीयं हृष्णेखाश्रोवोजरूपं राज्यलक्ष्मीविद्यायाः प्रथमहितीया-
 क्षरहयं भवतीति । रसाचरस्वैः सकार एकारविन्दुभिरुपितोऽम्ब वकारः तेन वृ-
 इति । वाताम्नो अकारस्व इकारस्व पृथक् पृथगिति यावत् ॥ ६६ ॥

राज्यदे राज्यलक्ष्मीति समाक्षराणि हन्माया विसर्जनीयसहितः सकार इति
 यावत् । व्युत्क्रमास्थयं आद्याक्षरत्रयं प्रतिनोमक्रमेणेत्यर्थः । षोडशार्णा षोडशा-
 क्षराणि सभूयेति यावत् ॥ ६७ ॥

धात्वा तां विजयां विद्यां जपेन्नित्यच्च पूजयेत् ।
 राज्यं प्रयच्छति प्रीता साधकायाविलम्बितम् ॥ ६८ ॥

प्रणवं श्रीपुटां मायां कमले तदनन्तरम् ।
 कमलातो लये पश्चात् प्रसौददितयं पुनः ॥ ६९ ॥

आद्यतयं महालक्ष्मै नमः प्रोक्ता महेश्वरि ।
 विद्या ते सप्तविंशार्णा समस्ताभौष्टदानिशम् ॥ ७० ॥

बौजत्रयैः षडङ्गानि द्विरुक्तैर्विहितानि वै
 धानच्च विजयारूपं प्रजपाद्विनश्स्तथा ॥ ७१ ॥

कौर्त्तिलक्ष्मौधनारोग्यविजयाद्यखिलेष्टदा ।
 तुलास्थे भास्करे पूजा पूर्णायां भक्तिष्ठदा ॥ ७२ ॥

धात्वेत्यादिना शोकेन तदगानं तदुपासनक्रमसुपासितुः फलावासिद्वापदिशति । तत्र तां राज्यलक्ष्मीं विजयां विजयानित्यासमानविद्यां ॥ ६८ ॥

प्रणवमित्यादिनाऽनिशमित्यन्तेन शोकहयेन महालक्ष्मोविद्यास्तरूपमुपदिशति । तत्र श्रीपुटां मायां श्रीवाजपुष्टितहृष्टेखां कमले इत्यचरतयं कमलातो लये कमला इत्यचरतयात् परं लये इत्यक्षरदयं । प्रसौददितयं प्रसौद प्रसौद इति षडङ्गराणि । आद्यतयं श्रीबौजपुष्टितहृष्टेखेति यावत् । महालक्ष्मै नमः इत्यक्षरषट्कं । महेश्वरीति देवीसम्बुद्धिः । सप्तविंशार्णा सम्भूय इति यावत् ॥ ७० ॥

बौजेत्यादिनेष्टदा इत्यन्तेन शोकहयेन तदङ्गानि तदगानं तदुपासनक्रमं तत्फलानि सर्वाभौष्टसिद्धिकरभजनकालश्वापदिशति । तत्र बौजेत्याद्यद्वैनैतदुक्तं भवति अस्या विदग्या हितीयाद्यक्षरतयस्य हिराण्यस्य षडङ्गानि विहितानि स्युरिति । धानच्च विजयारूपं विजयानित्याया धानमस्या अपि ध्यानमिति यावत् । विजयादेत्यत्रादिश्चत्रो विभिर्मङ्गलतयग्नहृष्टेत्रादिविषयः । तुलास्थे तुलाराशिर्गतं भास्करे । पूर्णायां पौर्णमास्याम् ॥ ७२ ॥

ज्यासकदाहवह्निस्वान्नभो हंसो मरुदयुतः ।
 चरण्डतेजश्च सङ्खर्षणवर्णाः स्युस्तदनन्तरम् ॥ ७३ ॥
 व्योमाग्नगा कालीमन्याने वर्णा हंसश्च मायया ।
 सिद्धलक्ष्मगादिविदेशं प्रोक्ता सप्तदशाक्षरा ॥ ७४ ॥
 आदेन कृत्वा चाङ्गानि जपेद्विद्वान्तु नित्यशः ।
 प्रातः सहस्रवारन्तु तर्पयेत्तद्वांशकम् ॥ ७५ ॥
 प्रसन्ना वर्षतो नित्यपूजायां साधकस्य सा ।
 प्रथच्छति जयं युडे श्रियं सर्वातिशायिनीम् ॥ ७६ ॥
 भूतप्रेतपिशाचापमारकृत्यादिवारणम् ।
 कराति मार्गे कान्तारगिरिकृच्छ्रुभिरक्षति ॥ ७७ ॥
 धानन्तु तस्या देवेश मङ्गले मङ्गलासमा ।
 युद्धमार्गादिरक्षासु शृणु वच्ये यथाविधि ॥ ७८ ॥

ज्यासकत्यादिनाक्षरेत्यन्तेन स्नोकदयेन सिद्धलक्ष्मीविद्वास्वरूपादिकमुप-
 दिशति । तत्र ज्यासकदाहवक्षिस्वात् जकार रकारद्विकारात् विन्दभिः प्रथमं वोज-
 मुञ्चायैति यावत् । नभः मकारः । हंसो मरुदयुतः आकारसहिता हकारः । चरण्ड-
 तेजः इत्यक्षरतुष्टयं । सङ्खर्षणवर्णाः सङ्खर्षण इति वर्णतुष्टयं । व्योमाग्नगा
 इकारेण सहितो हकारः । कालीमन्याने वर्णाः कालीमन्याने इति पञ्चवर्णाः ।
 हंसश्च मायया विमर्जनयेन सहितो हकारः । सप्तदशाक्षरा सम्भूय इति
 यावत् ॥ ७४ ॥

आदेनत्यादिभिर्भुवमित्यन्तैः षड्भिः स्नोकैस्तदङ्गानि तदुपासनक्रमं तत्तत्-
 फलानि तस्या नित्योपास्यथानं प्रयोगध्यानादिकञ्चोर्पादिशति । तत्र आदेन
 वीजेन प्राग्वत् स्वरभिन्नेन । तद्वांशकं शतवारमित्यर्थः । सा सिद्धलक्ष्मीः ।
 कृत्यादैत्यत्वादिशब्दो रोगश्चभयादिविषयः । तस्याः सिद्धलक्ष्मगः । देवे-
 शौति देवौसम्बुद्धिः । मङ्गले प्रयोगे मङ्गलासमानवियहा । युद्धमार्गादैत्यादि-

शतशीर्षा' विनयनां प्रतिवक्तं भयानकाम् ।
हस्तद्विशतसंयुक्तां स्वसमाकारशक्तिभिः ॥ ७६ ॥
वृतामनन्तैर्हस्तेषु साधकाभौष्ठेतिकाम् ।
ध्यात्वैवमर्चयेदिष्टमवाप्नोत्यखिलं ध्रुवम् ॥ ८० ॥
प्राक्प्रत्यग्दत्तिणोदक्क कृत्वा सूत्राष्टकं ततः ।
मार्जयेद्वाद्यवीथौषु पञ्चपञ्च तथैकधा ॥ ८१ ॥
तदन्तरपि कोणेषु तथमेकोकृते ततः ।
मध्यादि विलिखेन्मन्त्रवर्णान् षोडश नाम च ॥ ८२ ॥

शब्दो गिरिकान्तारादिपाखेस्थलविषयः । शृणिवत्यस्य ध्यानमिति पूर्वत्रान्वयः ।
भयानकां भीषणरूपाम् । अनन्तैः दिव्यत्वादनन्ताभिरिति यावत् । माधकाभौष्ठेतिकामं तत्तत्प्रयोगानुगुणमिति यावत् ॥ ८० ॥

प्रागित्यादिभिन्नित्यश इत्यन्तैस्त्रिभिः श्लोकैनित्यार्चनाचक्रनिर्माणादिकमुपदिश्ति । तत्र कृत्वा सूत्राष्टकं समान्तरालमित्यर्थः । तथा यथा प्रतिकाणमेकमेकं कोष्ठमवशिष्येत तथेत्यर्थः । तदन्तः वीथ्याभिति शेषः । तथं कोष्ठत्रयं । एतद्वुक्तं भवति । हितोयवीथ्यां प्रतिदिशं मध्ये एकमेकं कोष्ठमवशिष्यते तथा मार्जयेदिति । मध्यादि एतत् क्रियाविशेषणां सर्वमध्यकोष्ठे आदगमचरं यथा तथेत्यर्थः । मन्त्रवर्णान् षोडश अवशिष्टानिति यावत् । नाम साधादीनां प्राग्वन्माध्यकोष्ठलिखितदीजोदरे इति यावत् । मध्ये इत्यनन्तरश्लोके वच्चामाणत्वात् । प्रादत्तिणोदक्कसमान्तरालं सूत्राष्टकाष्टकास्फालुनादेकोनणज्ञाशत् कोष्ठात्मकं समचतुरस्त्रं विधाय तत्तदाद्यवीथिगतकोष्ठेषु चतुर्विंशत्यां प्रतिदिशं मध्यस्थमध्यस्थकोष्ठपञ्चपञ्चकमेकीकृत्य तदस्तवर्तीयोस्य-कोष्ठषोडशके प्रतिकाणमेकमेकं तत्तदुभयपार्षद्यकोष्ठाभ्यां सह त्रोणि त्रीणि कोष्ठान्येकोकृत्य शिष्टसप्तदशकोष्ठेषु सर्वमध्यस्थकोष्ठे साध्यादिसमेतं प्रथमं वोजं तदाद्यवीथीस्थेषु अष्टसु कोष्ठेष्वग्रादिप्रादत्तिखेन तदाद्यवीथ्यादिकोष्ठचतुष्टये प्राग्वत्

प्रादचिरण्यक्रमान्मध्ये पूजयेत्तत्र तां सदा ।
 समस्ताभौष्ठसंसिद्धैऽ सिङ्गलच्छमौ तु नित्यशः ॥ ८३ ॥
 कदाचिद्दाद्या ललिता पुरुषा कृष्णवियहा ।
 सर्वनारौसमारम्भादकरोद्विशं जगत् ॥ ८४ ॥
 ततः स गोपौसंज्ञाभिराहतोभूत् स्वशक्तिभिः ।
 तदा तेन विनोदाय स्वं षोडाकल्पयद्वपुः ॥ ८५ ॥
 तेषां षस्त्राच्च षन्मन्वाः समस्ताभौष्ठदायकाः ।
 तैर्यन्वपूजाहवनजपतर्पणसेचनैः ॥ ८६ ॥
 भवन्ति लक्ष्मीकान्तिश्रीविजयारोग्यसंयुताः ।
 शृणु तान् षट्क्रमान्मन्त्रान् ध्यानार्चाविनियोगकैः ॥ ८७ ॥
 स्थिरारसाव्याप्तवनस्वैरुक्तोभूम्भासनुः ।
 प्रणवद्वयमध्यस्थः सिङ्गगोपालकाभिधः ॥ ८८ ॥

क्रमान्तहाश्चवीथां कोणकोष्ठतुष्टये वायव्यादिनिक्षत्र्यन्तं च विद्यायाः सप्त-
 दशार्णान् क्रमेण विलिखेदिति ॥ ८३ ॥

कदाचिदित्यादिभिर्विनियोगकेरित्यन्तैश्चतुभिः श्वोकैर्ललिताविद्याया गोपाल-
 स्वरूपत्वं तत्त्वं भेदांस्तदुपास्तिफलानि तत्पत्तोऽप्रस्तावादिसहितमुपपिशति ।
 तत्र आद्या नित्यानाम ललिता । पुरुषा कृष्णवियहा परमार्थकृष्णशः प्राभवत् कृष्णः
 स्वशक्तिभिः नित्याभिरण्मादिभिश्च । तेन वपुषा । तेषां वपुषां । तैर्यन्वैर्लक्ष्मी-
 कान्तिश्रीविजयारोग्यसंयुताः साधका इति यावत् । ध्यानार्चाविनियोगकैः
 सहेति यावत् । अस्मिन् श्वोके प्रथमपादे लक्ष्मीराधिक्यं दिव्यत्वात् ॥ ८७ ॥

स्थिरेत्यादिना श्वोकेन मिङ्गगोपालमन्त्रस्वरूपमुपदिशति । तत्र स्थिरारसा-
 व्याप्तवनस्वैः गकारलकारयकारश्रीकारविन्दुभिः कूटरूपेः । महामनुः संज्ञया
 वैभवेन च । प्रणवद्वयमध्यस्थः प्रणवपुटिनः ॥ ८८ ॥

प्रोक्तैस्तैः पञ्चभिः काममन्त्रैरेकैकतः क्रमात् ।
 पुटनाद्वामतस्तस्माद्वागौस्तैः पुटनाद्ववेत् ॥ ८४ ॥
 समोहनाद्यस्त्वेवच्च सप्तधाभून्महामनुः ।
 आद्यः पञ्चाङ्गको मन्त्रस्त्वितरे स्युः षडङ्गकाः ॥ ८० ॥
 तत्तद्वीजादिक्रिन स्यात् षडङ्गानि यथाविधि ।
 अष्टपवाङ्मध्यस्यं पूजयेत् सप्तातिक्रमात् ॥ ८१ ॥
 यन्त्राणि तानि तन्मन्त्रयुतमध्यान्यनुक्रमात् ।
 वारेषु भास्कराद्येषु तेषां पूजा क्रमेण वै ॥ ८२ ॥

प्रोक्तैरित्यादिभिः क्रमादित्यन्तैस्त्विभिः श्लोकैः षड़विधगोपालमन्त्रस्त्रूपं तदङ्गानि तदाराधनक्रमाञ्चोपदिशति । तत्र प्रोक्तैः सप्तमे पठले महसेत्यादिना पञ्चत्रिंशादेनाधर्द्दशोकह्येनेति यावत् । एकैकतः प्रत्येकमेकैकवीजेन । नामतः सप्तमे पठले प्रथम इत्यादिना त्रिंशादेनाधर्द्दशोकेन प्रोक्तकामराजादिनामानि प्रोक्तकूटस्येति यावत् । वाणैः कामराजस्य पञ्चवाणमन्त्रैः । तैः पञ्चकामवीजैः । अत चकारः समाहार्यः । तु हयं समुच्चये । एवं उत्तक्रमात् । एतदुक्तं भवति प्रणवेन पुष्टितो महामनुः सिद्धगोपालसंज्ञः मन्त्रः । पञ्चसु कामवीजेष्वैकैकवीजपुष्टितेन महामनुना क्रमात् कामराजगोपालमन्त्रगोपालकन्दर्पगोपालभकरकेतनगोपालमनोभवगांपालमन्नाः पञ्चमन्त्राय सम्भूय व्रक्षरामवाः वरमन्त्राः प्रथममन्त्रेण सह सप्तगोपालमन्त्राः सन्तीति । आद्यस्तेषु सिद्धगोपालमन्त्र इत्यर्थः । पञ्चाङ्गकः निवन्यासरहित इति यावत् । इतरे षष्ठमन्त्राः कामराजगोपालाद्याः । तत्तद्वीजादिक्रिन महामनुनेति शेषः । स्याहित्यत्वात् स्य्रिति यावत् । यथाविधीति दीर्घस्वरषट्कभिरक्रमेणेत्यर्थः । अष्टपवाणां मध्यस्यां एषु सप्तस्त्रयतमां ॥ ८१ ॥

यन्त्राणीत्यादिभिरवाप्नुयादित्यन्तैः त्रिभिः श्लोकैस्तेषां यन्त्राणि कालस्त्रूपेण वारेषु सप्तमु भजनक्रमं निवेद्यविशेषादिकञ्चोपदिशति । तत्र तानि सिद्धगोपालादिसंज्ञानि । तन्मन्त्रयुतमध्यानि निजनिजमन्त्रलिखितकर्णिकानि । वारेषु

सकलेष्टप्रदा नित्यं दुर्घच्छौद्रघृताद्वकैः ।
 पायसैर्नारिकेलैश्च ससितैः कदलौफलैः ॥ ६३ ॥
 क्रमादारेषु नैवेद्यं दद्यादिष्टार्थसिङ्गये ।
 द्वृतीरितैः सप्तभिस्तैः सर्वमिष्टमवाप्नुयात् ॥ ६४ ॥
 अरुणं षड्भुजं वंशवादिनं पाशमङ्गुशम् ।
 पुरुषे चुचापपुष्ये षून् दधानं शक्तिभिः स्मरेत् ॥ ६५ ॥
 सुवर्णपुष्योमूलेन पिष्टेन निजवारिणा ।
 हृतकरणाज्ञालेपनतो देवतादर्शनं भवेत् ॥ ६६ ॥
 उग्रगम्भां च नौलौं च धातकीफलसंयुताम् ।
 आरग्वधं मुण्डिनौं च शाकोटं * जम्बुमूलकम् ॥ ६७ ॥

सप्तसु । देषां सिङ्गोपालादीनां । सकलेष्टप्रदेत्यस्य पूजा इत्यनेन पूर्वत्र सम्बन्धः ।
 नित्यं प्रतिवारं । दुर्घच्छौद्रघृताद्वकैः दुर्घैः चौद्वैः घृतान्वितैः अक्षैश्च । ससितैः
 शर्करोपेतैः नारिकेलैः दुर्घाद्यैः ॥ ६४ ॥

अरुणमित्यादिना श्लोकेन तेषां ध्यानमुपदिशति । तत्र अरुणं वर्णं । वंशवादिनं
 अधरकराम्यां गृहोत्त्वा । अत्र पाशाद्यायुधचतुष्यमुर्हादि वामदक्षिणवाम-
 दक्षिणकमीण । शक्तिभिर्गोपीविषधराभिरिति यावत् ॥ ६५ ॥

सुवर्णेत्यादिना श्लोकेन सकलदेवतानामपरोक्षोपायोषधयोगादिविधान-
 मुपदिशति । तत्र सुवर्णपुष्योरुञ्जमीषधं प्राग्वदवगन्तव्यं । निजवारिणा प्रागवत् ।
 हृतकरणाज्ञालेपनतः प्रागवत् । अवैतत प्रयोगविधानं गुरुमुखादवगन्त-
 व्यम् ॥ ६६ ॥

उग्रगम्भामित्यादिभिरात्मवानित्यन्तैस्तिभिः श्लोकैर्देवतानामपरोक्षं स्वेच्छोत्-
 क्रान्तिं वा(च)श्रीषधप्रयोगैरुपदिशति । तत्र उग्रगम्भामित्यादिना श्लोकेनौषधानि
 सप्त कण्ठिकारिमित्यादिना श्लोकेनौषधानि दश । तदौषधनामान्याराध्यमुखा-
 दवगन्तव्यानि । सप्तं सर्वाणि समभागानि इत्यर्थः । सितेन शर्करया । तद्विस-

* शंखोटमित्यपि पाठो दग्धते ।

कर्णिकारिं हंसपदौं वाराहौं मृगराजकम् ।
 कोरण्टं पिप्पलं मूलं विफलं चूर्णयेत् समम् ॥ ६८ ॥
 सितेनाज्येन मधुना दग्धा तस्मिमतत्त्वयः ।
 भावयंस्तन्मयो भूयाद्विवैः कैश्चिदात्मवान् ॥ ६९ ॥
 सदाशिवमयी व्याप्तिरिति सम्यक् समीरिता ।
 अस्या निफालनाञ्चिते तत्तत्त्वं स्वात्मसात् कृतम् ॥
 इति षोडशनित्यातन्वेषु श्रीकादिमते चतुस्त्रिंशत्
 पटलम् परिपूर्णम् ॥ ३४ ॥

तत्त्वयः तत् सप्तदशौषधलिपाज्ञादित्वयः । तत्त्वयः देवतामयः । आत्मवान् भाव-
 नाख्यर्थात् ॥ ८८ ॥

अस्मिन् पटले सप्तविंशश्लोकात् परं एकः श्लोकः पतितः ॥
 इति षोडशनित्यातन्वेषु श्रीकादिमताख्यस्य परिपूर्णस्य तत्प्रस्य प्रपञ्चसार-
 सिंहराजप्रकाशभिधानेन सुभगानन्दनायिन विरचितायां मनोरमा-
 ख्यायां व्याख्यायां लिङ्ग्यन्वप्रकाशनपरं चतुस्त्रिंशं
 पटलं परिपूर्णं परामृष्टम् ॥ ३४ ॥ ऊंतत्सत् ॥

व्याख्यसंख्याः २३६—चतुस्त्रिंशे तु पटले व्याख्याग्रन्थाः शतहयम् ।
 पटलविंशतायुतं प्रोक्तं यन्माख्यष्टौ च तत्र वै ॥

पञ्चस्त्रिंशपटलम् ।

अथ षोडृशनित्यानां स्वामत्वे वासनां शृणु ।
 यया तन्मयतासिद्धिः प्रत्यक्षा भवति ध्रुवम् ॥ १ ॥
 गुरुराद्या भवेच्छक्तिः सा विमर्शमयौ मता ।
 नवत्वं तस्य देहस्य रम्भुत्वेनावभासते ॥ २ ॥
 वलिदेव्यः स्वमायाः स्युः पञ्चमी जनकात्मिका ।
 कुरुकुल्ला भवेन्माता पुरुषार्थस्तु सागराः ॥ ३ ॥

पूर्वमिन् पञ्चत्रिंशे पटले षोडृशनित्याविद्यासिद्धानां लोकचमत्कारान् प्रयोगान् विद्याभिरूपदिश्यानन्तरं षोडृशनित्यादीनां तत्तत्परिवारशक्त्यादीनां च स्वामत्वेन वासनादिकं विद्यास्वरूपभेदेन प्रस्तारप्रकारादिकञ्चोपदिशति अथ षोडृशेत्यादिभिः प्रपञ्चतेत्यन्तैः तयोविंशत्या श्लोकैर्गुरुपूजादिकं मुद्रादर्शनान्तं नित्यास्वरूपपरिवारन्यासजपतर्पणहोमाभिरेकोपचारादीनां वासनासुपदिशति । तत्र षोडृशनित्यानां परिवारादिसाहितानां । स्वामत्वे देहन्दिद्यमनःप्राणाद्याकरेण प्रतीयमानास्वरूपत्वे । यया वासनया । तन्मयतासिद्धिः नित्याम्बतासिद्धिः । प्रत्यक्षा अपरोक्षानभविषया । आद्याविमर्शमन्तरेण किञ्चिदर्पण सुस्फुटं ज्ञातुमशक्यत्वात् । सा स्वसंवेद्यस्वरूपत्वर्थः । विमर्शमयौ विमर्शमार्वविग्रहा । एतदुक्तं भवति आद्याविमर्शविग्रहा शक्तिरव गुरुरिति । तस्य गुरोः । रम्भुत्वेन नवरम्भत्वेन । एतदुक्तं भवति यथा रम्भुरूपादेयग्रहणमनुपादेयमोचनञ्च क्रियते तथा विमर्शपरमार्थस्य गुरोः कटाचि साधकानां अर्थप्रवृत्तिरनर्थादुपरतिष्ठ । अत्र श्रीत्रहयं वाक् च दिव्यं त्रयं द्यग्द्यमुपस्थं च सिद्धं उत्तरत्रयं मानुषमिति सम्पदायः । स्वमायाः अतस्मिंस्तदुद्दिः जनयित्वा उन्मार्गप्रवर्त्तिकाः शक्तयः । पञ्चमी ब्राह्मणादिषु पञ्चमीत्वात् वाराहीवर्याः । जनकात्मिका साधकानां जनकवदभिभवस्य स्तम्भनकरी शक्तिरिति यावत् । कुरुकुल्ला माता

रत्नदीपो भवेहेहो नवत्वं धातुरोमभिः ।
 सङ्कल्पाः कल्पतरवः स्वाधारा ऋतवः स्मृताः ॥ ४ ॥
 ग्रहक्षराशिचक्रेण कालात्मा पश्चिमामुखः ।
 तेन पूर्वाभिमुख्यं स्थादन्यते कथितं मिथः ॥ ५ ॥
 ज्ञाता स्वात्मा भवेज्ञानमध्यं ज्ञेयं वहिस्थितम् ।
 श्रीचक्रं पूजनं तेषां एकौकरणमौरितम् ॥ ६ ॥

मातृरूपा शक्तिः साधकानां मातृवदभिमतप्रदा शक्तिरित्यर्थः । एतदुक्तं भवति स्वात्मत्वेन परिभावनायां जनकजनन्योरं शत्वेन देहेन्द्रियवुष्टगादिषु संक्रान्तौ धर्माधर्मार्थे वाराहीकुरुकुम्भात्मकौ भावयेदिति । पुरुषार्था धर्मादयः । तु रव धारणे । सागराः महस्यया निरवसानतया च । रत्नदीपो भवेहेहः देहत्वं स्वात्मोपलब्धेः । नवत्वं नवखण्डात्मकत्वं हीपस्येति यावत् । धातुरो-मभिः श्रीजः शुक्रमज्ञास्यमेदोमांसरोमत्वयुधिरैर्मध्यप्रागादिक्रमैः । सङ्कल्पाः कल्पतरवः । सङ्कल्पपुरः सरं कर्मणि प्रवृत्त्या फलसिद्धेः । स्वाधाराः षोडश पटले विशुद्धाख्ये इत्यादिभिरेकषष्टगादिनवभिः श्वोकैर्डकिन्यादीनां निवास-स्थानत्वेन प्रोक्तमूलाधाराद्याज्ञापर्यन्तानि सुपुम्नान्तर्गतानि स्थानानोति यावत् । ऋतवः वमन्ताद्याः सुषुम्नाया इडापिङ्गलात्मकचन्द्रार्कसंयोगादनुमितकालात्मक-त्वात्तस्थानाधाराणामृतात्मकत्वमित्यर्थः । ग्रहक्षराशिचक्रेण ग्रहनक्षत्रसहित-राशिचक्रेण । कालात्मा कालस्वरूपात्मा पश्चिमामुखः पश्चिमदिङ्गमुख इति यावत् ज्योतिश्चक्रस्य प्रत्यङ्गमुखत्वात् । तेन कारणेन । पूर्वाभिमुख्यं कालात्मक-देवताभिमुख्यपित्रया पूर्वाभिमुख्यं साधकस्येति यावत् । अन्यत् कालस्य तात्त्विकं स्वरूपं । कथितं षट्क्रिंशे पटले काल इत्यादिना चत्वारिंशश्चोक्तपूर्वा-द्वेन्ति यावत् । मिथः अत्युपहरं अन्यत् ते कथितं । मिथ इत्यनेनैतदुक्तं भवति इन्द्रियादीनां स्वात्मत्वामना तत्त्वस्वरूपार्थस्वरूपे तव कथिते इति । अत कालचक्रेष्वर्यादीनां चत्वारिंशश्चोक्तन प्रत्येकं नवधात्ववासना पूर्वे पटले व्याख्याता ॥ ५ ॥

ज्ञाता स्वात्मा पूजक इति यावत् । ज्ञानं स्वकीयं अर्छ पूजोपकरणमिति

श्रीचक्रे सिद्धयः प्रोक्ता रसा नियतिसंयुताः ।
 ऊर्मयः पुण्यपापे च ब्राह्मगाद्या मातरः स्मृताः ॥७॥
 भूतेन्द्रियमनांस्येव क्रमान्वित्याकला पुनः ।
 कर्मन्द्रियार्था दोषाश्च ज्ञेयाः स्युः शक्तयोष्ट वै ॥ ८ ॥
 नाद्यश्चतुर्द्वंश प्रोक्ताः क्वाभिग्याद्यास्तु शक्तयः ।
 वायवो दश संप्रोक्ताः सर्वसिद्धादिशक्तयः ॥ ९ ॥
 वङ्गयो दश संप्रोक्ताः सर्वज्ञाद्यास्तु शक्तयः ।
 श्रीतोषामुखदुखिच्छा गुणाः प्रोक्ताः क्रमेण वै ॥ १० ॥

यावत् । ज्ञेयं वह्निस्थितं ज्ञातुरिति शेषः । श्रीचक्र पूज्यमिति यावत् ।
 पूजनं श्रीचक्रस्येति यावत् । तेषां ज्ञात्वानज्ञेयानां एकीकरणं वोधात्मकत्वे-
 नेति यावत् । एतदुक्तं भवति स्वात्मना भिन्नवत् प्रतीयमानज्ञात्वानज्ञेयात्म-
 कंषु विष्वपि स्वात्मस्वरूपत्वेन प्रतीयमानो ज्ञाता पूजकः स्वकीयत्वेत प्रतीय-
 मानं ज्ञानं पूजोपकरणं अर्धं स्ववाह्नत्वेन प्रतीयमानं ज्ञेयं पूज्यं श्रीचक्रं ।
 तेषां वोधात्मकत्वेनापृथग्भावः पूजनमिति । श्रीचक्रे सिद्धय इति अणिमादाः ।
 रसाः शृङ्गारादयो नव । नियतिसंयुताः नियतिसिद्धाः शक्त्या सहिता वा सञ्चय
 दश शक्तय इत्यर्थः । ऊर्मयः उभुचापिपामाशोकमोहजरामृतयः । पुण्यपापे
 दर्शणी सञ्चयाणै । भूतेन्द्रियमनांसि भूतानि पञ्चेन्द्रियाणि दश च मनसा सहि-
 तानि षोडश । कर्मन्द्रियार्थाः वचनाटानविहरणविसर्गनन्दाः । दोषा
 वातादयः प्रोक्ताः सप्तविंशतिपट्टे इति यावत् । संप्रोक्ताः प्राकृपट्टे ।
 अतातिरहस्यार्थाः मयोक्तवासनाविमर्शिन्यां द्रष्टव्याः । वङ्गयो दश धातुषु
 सप्त दोषेषु त्रयश्च सञ्चय दर्शति यावत् । संप्रोक्ताः अस्मिन् पट्टे उत्तरत्राणि-
 रित्यादिना पञ्चाशत्तमेन श्लांकन । गुणाः सत्त्वादयः । तत्त्वात्राः शब्दसर्वरूप-
 रसगन्धाः पञ्चतत्त्वरूपाः । तेषां पुष्पमायकत्वं प्रमुखे अभिमुखरूपतया परिणामे
 पुरुषरूपतया वा । मनस्तत्त्वं इत्यधनुः विषयपरमार्थस्वरूपाणां शरसस्मेन्द्रि-
 याणां तत्त्वद्विषयेषु प्रेरकत्वात् । इन्द्रियाणां तदर्थानां मनसश्च प्रवृत्तिरूपेण

वशिन्याद्याः शक्तयः स्युस्तन्माताः पुष्पसायकाः ।
 मनो भवेदिक्षुधनुः पाशो राग उद्दीरितः ॥ ११ ॥
 हेषः स्यादद्वृशः प्रोक्तः क्रमेण वरवर्णिनि ।
 अव्यक्ताहङ्कृतिमहदाकाराः प्रतिलोमतः ॥ १२ ॥
 कामेश्वर्यादि देव्यः स्युः सम्बित् कामेश्वरः स्मृतः ।
 स्वात्मैव देवता प्रोक्ता ललिता विश्वविघ्नहा ॥ १३ ॥
 लौहित्यं तद्विमर्गः स्यादपास्तिरिति भावना ।
 सिद्धिस्त्वनन्यचित्तत्वं मुद्रा वैभवभावनम् ॥ १४ ॥
 उपचाराश्वलत्वेषि तन्मयत्वाप्रमत्तता ।
 प्रयोगास्तु विकल्पानां हेतोः स्वात्मनि नाशनम् ॥ १५ ॥

वोभयक्रियाक्तवात्तद्विहिरुपादानं तेन न पुनरुक्तिदोषः । पाशो रागतत्त्वरूप इति यावत् तथोर्बन्धकत्वं सामान्यात् ॥ ११ ॥

हेषः स्यादद्वृशः हेषादारकत्वात् । वरवर्णिनीति सम्बद्धिः । अव्यक्ताहङ्कृतिमहदाकाराः प्रतिलोमतः महदहङ्कृतिः अव्यक्तक्रमात्तदाकारा इत्यर्थः । अताक्यक्षेन प्रकृतितत्त्वं महङ्कृतेन वुद्धितत्त्वं अहङ्कृतिशब्देनाहङ्कृततत्त्वमुच्चर्ते । सम्बित् कामेश्वरः सकलात्मकं चैतन्यं कामेश्वर इति यावत् । स्वामा विविधविश्वविकल्पात् स्वस्वरूपतया विलाप्य सदसु भासते स स्वात्मा देवता योतमानत्वात् ललिता निरवदरूपत्वात् विश्वविघ्नहा ज्ञावज्ञानज्ञेयविघ्नहा । तद्विमर्गः स्वात्मविमर्गः स्वामानुसम्भानमिति यावत् । एतदुक्तं भवति मर्त्यस्य स्वात्मन्यतुरागात् कस्मिंश्चिद्विषयेष्यतुरागादेव मनः शिल्पभावाच तदनुरागो लौहित्यमिति । इति भावना स्वात्मभावनामिद्दिः । फलमुपास्तेरिति यावत् । तुरवधारणे । अनन्यचित्तत्वं स्वात्मते साधनास्थेयादिति यावत् । मुद्राः योनिमुद्रादिसकलमुद्राः । वैभवभावनं उत्तरव वच्छमाणप्रकारात् आव्यन इति यावत् । चलत्वेषि अननुसम्भानसमयेषि स्वप्रादावपीत्यर्थः । तन्मयत्वरत् अप्रमत्तता स्वस्वरूपभावस्येयं । (?) एतदुक्तं भवति । सतीति सम्बद्धिः । असत्कारः स एवोपचार इति यत्तमात् मति सम्बद्धिः सत्कारः

यन्नाणि मन्त्राः सर्वत्र स्वात्मले स्यैर्यसाधनम् ।

सम्यासु भजनं देव्या आदिमध्यान्तमञ्जनम् ॥ १६ ॥

अन्यास्तु शक्तयश्चक्रगामिन्यो याः समन्ततः ।

तास्तु विश्वविकल्पानां हेतवः समुदीरिताः ॥ १७ ॥

न्यासस्तु देवतात्वेन स्वात्मनो देहकल्पनम् ।

जपस्तन्मयतारूपभावनं सम्यगोरितम् ॥ १८ ॥

होमो विश्वविकल्पानामात्मन्यस्तमयो मतः ।

[तेषामन्योन्यसम्भेदभावनं तर्पणं भवेत् ॥ १९ ॥

स एवोपचार इति (?) । प्रयोगाः अभिमतसिद्धिकराः अर्नभमतनिवारकाः क्रियाविशेषाः । तुरबधारणे । विकल्पानां हेतोः विकल्पानां हेतुरविवेकः तस्य । स्वात्मनि विमर्शरूपे । एतदुक्तं भवति स्वात्मत्ववासनया दुर्ब्बासनानाशः । प्रयोगा इति यन्नाणि मन्त्राः प्रयोगसाधनानि यन्नाणि मन्त्राश्चेत्यर्थः । सर्वत्र विषये । स्वात्मले स्वात्मत्ववासनायामित्यर्थः । यत् स्यैर्यसाधनं स्यैर्यकरणं । एतदुक्तं भवति स्वात्मत्ववासनास्यैर्यसाधनं विमर्शः । तदासनास्यैर्यपरमार्थप्रयोगसाधनभूतानां यन्वमन्त्राणां स्वात्मनोः विज्ञात्मनोरैव्यवाक्यनिर्णीत निरूपणपरत्वेन विमर्शम्बक्त्वान्तानि तदासनास्यैर्यसाधनानोर्ति । तत्र सकलमन्त्रालिकायाः श्रीविद्यायास्तदपृथग्भावनिर्णयनिरूपणपरत्वमुक्तरत्र वच्छति । सकलयन्त्रालिकस्य श्रीचक्रस्थापि तदात्मकत्वे 'कालो धामानि भूतानि नवचक्राख्यनुक्रमादिति' नित्याषोड़शिकार्णवे प्रोक्तं । आदिमध्यान्तमञ्जनं (वर्जनं) अनुस्यूतरूपतया त्वपरिच्छिन्नतागुसम्भानं । एतदुक्तं भवति देव्याः सम्यासु भजनं स्वात्मनः स्वपरिच्छिन्न एवेति । अन्याः गुप्तयोगिन्यः । चक्रगामिन्यः श्रीचक्रस्थाया या मन्त्रविभवपटलप्रोक्ताः ताः शक्तयः । तुः समुच्चये । विश्वविकल्पानां हेतवः विश्वस्य विविधविकारप्रतीतिकराः शक्तय इत्यर्थः । तुरबधारणे । स्वात्मनः स्वस्य । एतदुक्तं भवति निजदेहे देवताविषयहमावो न्यास इति । तम्ययतरूपभावन श्रीविद्यालिकत्वेन माटकामयत्वेन च स्वस्वरूपभावनं । सम्यगोरितं

मोहाज्ञानादिदुःखानामात्मन्यस्तमयो दृढ़म् ।]

अभिषेकसु विद्या स्यादात्मा सर्वाश्रयो महान् ॥ २०

उपाधीनान्तु राहित्यमुपदेश इतीरितः ।

दक्षिणा भेदशून्यत्वं शुश्रूषा स्यैर्यमुच्यते ॥ २१ ॥

तिथिरूपेण कालस्य परिणामावलोकनम् ।

नित्या पञ्चदशैताः स्युरिति प्रोक्तास्तु वासनाः ॥ २२ ॥

चतुर्थपटले कामकलारूपेण श्वीविद्यात्मकत्वं प्रथमपटले मन्त्राणां विंशति-
दोषपरिहारात्मकत्वेन मात्रकामयत्वं च । तत्र षड्बिंशे पटले प्रोक्तोदय-
विश्रान्तिस्तरूपानुमध्यानमित्यर्थः । अस्तमयः विश्रान्तिः । एतदुक्तं भवति
कनकसत्तामात्रे भूषणादीनामिव स्वरूपसत्तामात्रे विश्वविकल्पानां नित्यास्यात्-
विलापनं होम इति । तेषां प्रोक्तानां सर्वेषां । अन्यान्यसम्भेदभावनं अन्योन्यैक-
भावनं । नर्पणं स्वात्मनो विश्वाकारव्याघ्यानुभवमज्ञाता लृपित्यर्थः । मोहा-
ज्ञानादिदुःखानां कामाविष्टतया कर्त्तव्याकर्त्तव्यज्ञानाभावो माहः विमन्त्रा-
प्राप्तमज्ञानम् आदिगद्वस्त्वन्यथाज्ञानसाहस्रादिविषयः तत्पत्रदुःखानां
आध्यात्मिकादीनां आत्मनि विमर्शप्रतीतिराहित्यात् तदैक्यनिर्णीतिरूपे । अस्त-
मयः उपशान्तिः । दृढं अपुनःप्रोग्योग्यं । तुर्विशेषे । सर्वाश्रयः तादात्मग्रात् ।
महान् विभुत्वात् सर्वशक्तित्वाच्च । उपाधीनां देहादिविकारकारणभूताः सच्चादि-
गुणा उपाधयः तेषां । तुरवधारण । राहित्यं स्वात्मन इति शेषः । एतदुक्तं
भवति रजःपङ्कादिभिराकाशस्ये व मस्त्वादिगुणेस्तदुत्पन्नविकारैश्वालिप्तत्व-
भावनोपदेश इति । दक्षिणा गुराः । भेदशून्यत्वं तस्मिवात्मसम्पणात् । शुश्रूषा
गुरोः स्यैर्यं आत्मज्ञानस्येति यावत् । तिथिरूपेण मितासितपञ्चयोः परि-
णामावलोकनं चन्द्रमण्डले मितासितकल्पनं । एता नित्याः पञ्चदश कामेश्वरो-
नित्यादाः । एतदुक्तं भवति चन्द्रमण्डले मितासितकल्पनानां ब्रह्मित्यहेतुस्तिथि-
कृतः काल इति यतस्तस्मात्तिथिरूपकालात्मिकाः कामेश्वर्यादिनित्या इति ।
किञ्च तिथिनित्यानामवान्तरकालात्मकत्वं ताभिरवान्तरकालात्मिकाभिश्वर-
मण्डलत्वेनोपलक्षितस्य प्रपञ्चस्य कार्यमाणत्वं तासां महानित्यात्मकस्वरूपेणा-
पृथक्त्वभावनया तदुपास्तिशाक्तेति सम्प्रदायार्थः । कनिष्ठाद्याः अङ्गुल्यः । तेषां

पृथिव्यादैनि भूतानि कनिष्ठाद्या क्रमान्तता ।

तेषामन्योन्यसम्भेदप्रकारैस्तपञ्चता ॥ २३ ॥

गौः या भि लि वं ता स्त्रि ल ते थौं धौ क य ला भि स
न्तु दे रुषे प गा वौ शे तं दि मौ न रि स्या द ते ॥ २४ ॥

स्त्रं तो गत् शे कृत् ष ज अ रि त्व मौ ल्ले प्रव खा क ह ।
तः थं क स्या थि श्वा स्तु त तः ल्ले गो वं पित पु स ॥ २५ ॥

त्वं का मा न्ना न प्रश्व व्यो ना न भ स ग्नि मा त्व ग ।

रो म ईयो का विं शे त नं त फा न्दु ल ना न्नि वि ॥ २६ ॥

अङ्गत्वात्मकपञ्चभूतानां । अन्योन्यसम्भेदप्रकारैः अन्योन्यसम्भवप्रकारभेदैः । तत्-
प्रपञ्चता स्वात्मनो मुद्रापरमार्थरूपभेदयोगविशेषः प्रपञ्चता ॥ २३ ॥

ललिताया इत्यादिभिः तद्विफालनमित्यन्तेर्चाकुलाच्चरकमलिखितैस्त्रिभिः
श्वोकैराद्याया ललिताविद्याया अच्चरवाच्यमर्थमुपदिशति । तत्र ललितायाः
श्वाविद्यातात्तीर्थिखण्डस्येति यावत् । विभिः परिमितः सकलार्थः सकल-
गव्दार्थः । शेषेण अच्चरेण । तुः समुच्चये । तेन प्रोक्तप्राकारावयवार्थाः
तात्तीर्थिखण्डसमुदायभावात् । इटं अनन्तरवच्यमाणार्थस्वरूपं । अशेषतो
जगत् कृतस्त्रं तेन समष्टिरूपं । व्यष्टिरूपं जगदिति यावत् । हङ्गेखात्मकं
शक्तिमयं । ईश्वरीति देवीसम्बुद्धिः । तस्याः हङ्गेखायाः । चः समुच्चये । अर्थः
अच्चरवाच्यः । तुरवधारणे । कथितः अनन्तरवच्यमाणश्वोके । सर्वतत्त्वे षु
एतस्मात् तत्त्वादन्येषु गोपितः अतिरहस्यत्वात् । व्योम्ना आकाशाक्षरेण प्रथमेन
प्रकाशमानत्वं आकाशस्य स्फुरणात्मकत्वात् । स्वातन्त्र्येण इतरप्रकाशनैर-
पैच्छं । ग्रासमानत्वं स्वस्त्ररूपतया । अविनाश अच्चरेण द्वितीयेन अन्नेरपि तादा-
ब्लेपनं ग्रासात्मकत्वात् । तयोः प्रकाशग्रासरूपयोः । विमर्शः तादात्मप-
परमार्थमेलनं । निफालनं तादात्मविमर्शनिर्णीतिः । एतदुक्तं भवति ।
हङ्गेखास्येन व्योमाक्षरेण स्वात्मनः प्रकाशरूपत्वं वङ्गरच्चरेण ग्रासात्मकत्वं
तदुभयपरमार्थविमर्शरूपेण शिवग्रक्षिस्मेलनात्मकेन चतुर्थस्वरैण तदात्मकत्वेन
तस्य परमार्थस्वरूपविन्दुना तद्वैविध्यप्रतानिराहित्यात् तदेकनिर्णीतिश्च क्रियत
इति ॥ २६ ॥

अथ मन्वविनिर्माणविधानमभिधीयते ।
 मन्ववीर्यसुसिद्धानामितरेषां विशेषकृत् ॥ २७ ॥
 मन्वा एकाक्षराः पिण्डाः कर्त्तव्यी द्वाक्षराः स्मृताः ।
 वर्णत्रयं समारभ्य नवार्णविधि वीजकाः ॥ २८ ॥
 ततो दशार्णमारभ्य यावदिंशति मन्वकाः ।
 तत ऊर्ध्वं गता मालास्तामु भेदो न विद्यते ॥ २९ ॥
 तथैव पिण्डकर्त्तव्यी भेदो वीजेषु वर्णतः ।
 पदैर्भूत्वेषु भेदः स्यात् तेषां संख्याः शृणु क्रमात् ॥ ३० ॥
 षट् चतुर्विंशति तथा शतं विंशतिसंयुतम् ।
 सविंशति सप्तशतं चत्वारिंशद्विरन्वितम् ॥ ३१ ॥

अथेत्यादिभिः क्रमादित्यन्तेष्टतुर्भिः श्लोकैः पिण्डादिमालान्तानां मन्वाणां
 क्वैविध्यं तेषामच्चरपदविन्यासेन वडुरूप्यच्च तत्संख्यां प्रस्तावसहितमुपदिशति ।
 तत्र मन्ववीर्यसुसिद्धानां अस्मिन् पटले वच्चमाणमन्ववीर्यज्ञानसुसिद्धानां ।
 इतरेषां मन्ववीर्यज्ञानसिद्धिरहितानां । पिण्डाः नाम्नेति यावत् । कर्त्तव्यः
 प्राप्तवत् नाम्ना । वीजकाः वीजसंज्ञा मन्वाः । मन्वकाः प्राप्तवान्नाः । मालाः
 मालामन्वाः । तासु मालासु । तथैव न विद्यत एव इत्यर्थः । तेषां भेदानां
 क्रमात् व्राच्चरमन्वभेदादिनवाच्चरमन्वभेदान्तमिति शेषः ॥ ३० ॥

षड्गित्प्रादिभिः समुच्चयेदित्यन्तैस्त्रिभिः श्लोकैस्त्राच्चरमन्वमारभ्य नवाच्चरमन्वा-
 विधि सप्तविधस्य वीजाभिधानस्य मन्वजातस्य अक्षरसन्दर्भविकल्पजनितसंख्या-
 क्रममुपदिशति । तत्र षट् व्राच्चरमन्वस्य भेदाः । एतदुक्तं भवति एकस्य
 हास्यां त्रिभिश्च संगुणानाज्ञाताः षट्संख्याः व्राच्चरभेदा इति । चतुर्विंशति दिव्य-
 त्वाच्चतुर्विंशतिरित्यर्थः । चतुरच्चरमन्वस्येति यावत् । व्राच्चरभेदषट्कृत्तुर्भिः
 संगुणस्य चतुर्विंशतिसंख्या लक्ष्या इत्यर्थः । शतं विंशतिसंयुतं पञ्चाच्चरमन्व-
 भेदा इति यावत् । चतुरच्चरभेदानां पञ्चभिः संगुणानाज्ञाता इत्यर्थः (१२०) ।
 सविंशति सप्तशतं विंशत्यधिकं सप्तशतमित्यर्थः (७२०) षड्गित्प्रादिभेदा इति

सहस्रपञ्चकं पश्चाच्चत्वारिंशत् सहस्रयुक् ।
 विशत् विंशति ततस्त्विलक्षणे समन्वितम् ॥ ३२ ॥
 हिषष्टिष्ठ सहस्राणां साशौल्यष्टशतन्विति ।
 भेदसंख्येत्यं सप्तानां ताभिरन्याः समुद्रयेत् ॥ ३३ ॥
 प्रस्तारक्रममेतेषां शृणु देवि यथाक्रमम् ।
 एतैरेवोन्नयेन्मन्त्रपदभेदाननुक्रमात् ॥ ३४ ॥
 तिर्थ्यग्रेखाद्यर्थं कृत्वा तवाधोर्हा लिखेत् क्रमात् ।
 रेखाश्वतसः पञ्चैवमृज्ज्वाकारा दशावधि ॥ ३५ ॥

यावत् । पञ्चाच्चरमन्त्रभेदान् षड्भिर्हृत्वा जाता इत्यर्थः । चत्वारिंशद्विरन्वितं सहस्रपञ्चकं सप्ताच्चरमन्त्रभेदान् इति यावत् । प्राग्वत् षड्चरभेदान् सप्तभिर्हृत्वा जाता इत्यर्थः (५०४०) । पश्चात् अष्टाच्चरमन्त्रभेदसंख्येति यावत् । चत्वारिंशत् सहस्रयुक् विशत् विंशति विंशत्यधिकशतवयोत्तरचत्वारिंशत् सहस्रमित्यर्थः (४०३२०) । प्राग्वत् सप्ताच्चरभेदान् अष्टभिर्हृत्वा जाता संख्या इत्यर्थः । ततः नवाच्चरमन्त्रभेदसंख्येति यावत् । विलक्षणे समन्वितं हिषष्टिष्ठ सहस्राणां साशौल्यष्टशतस्त्विति । अशौल्यत्तराष्टशताधिकहाष्टिसहस्रयुतं विलक्षमित्यर्थः (३६२८०) । प्राग्वदष्टाच्चरभेदाद्वयभिर्हृत्वा जाताः संख्या इत्यर्थः । इत्यं उक्तप्रकारेण । सप्तानां त्रयच्चरादिनवाच्चरान्तानां । ताभिः संख्यामिः । अन्या दशाच्चरादिभेदसंख्याः ॥ ३२ ॥

प्रस्तारेत्यादिभिर्त्रिविदिता इत्यन्तैर्दशभिः श्लोकैस्तेषां मन्त्राच्चरसन्दर्भभेदानां प्रस्तारक्रमानुपदिशति । तत्र एतेषां भेदानां । देवीति सम्बुद्धिः । एतैः प्रकारैः । एवावधारणे । मन्त्रपदभेदान् मन्त्रेषु पदानां भेदान् । त्रिर्थ्यग्रेखाद्यर्थं सव्यदक्षिणरेखाद्यर्थं । एकाङ्गुलान्तरालमिति । तत्र रेखाद्ययोर्मध्ये । अधोर्हाः दिव्यत्वादधजर्हुरूपा इत्यर्थः । रेखाश्वतसः एकैकाङ्गुलान्तरालमिति यावत् । एष त्रयच्चरभेदविन्यासयन्वप्रकारः । पञ्चैवमृज्ज्वाकारा दशावधि चतुरच्चरादिभेदविन्यासे पञ्चषट् सप्तान्तरवदशरेखाः क्रमाण्णिखेदित्यर्थः । तदधो वर्षयेद्वेषाः

तदधो वर्जयेद्रेखास्तत्तसंख्याङुलावधि ।
 तिर्थ्यगेखास्तावतोश्च कृत्वा तेष्वङ्गमालिखेत् ॥ ३६ ॥
 सव्यदक्षस्थितेष्वे पु कोष्ठपंक्तिष्वनुक्रमात् ।
 आद्ये हिद्विक्रमादङ्गान् पूरयेत्तत्र चोदितान् ॥ ३७ ॥
 एतेनान्यत्र सर्वत्र देयानङ्गाननुक्रमात् ।
 हितीयपंक्तौ प्रथमे खण्डे शेषांस्तु पूरयेत् ॥ ३८ ॥

तदृङ्गाधोरेखाः अधो वर्जयेत् । तत्तत्संख्याङुलावधि तत्तदभेदसंख्याङुलावधि तत्तदेवसंख्याङुलिभिः । तिर्थ्यगेखास्तावतोश्च कृत्वा पूर्वलिखितहितीयतिर्थ्यगेखादितत्तदेवसंख्यास्तिर्थ्यगेखास्तैककाङुलात्तरालं लिखितेत्यर्थः । तेषु कोष्ठेषु अङ्गं प्रथमात्तरस्य प्रथम-मङ्गं हितीयात्तरस्य हितीयमङ्गमेवमुत्तरताप्यत्तरसंख्यमङ्गमिति यावत् । एतदुक्तं भवति । प्राक्प्रत्यग्टचिणादक् च सूक्ततुष्टयं सप्तकमेणास्फालनात्तिर्थग्रूपेण कोष्ठवयकोष्ठवयोपेताः पट्पंक्तयो जाताः । तासु पंक्तिषु त्रात्तरभेदषट्कविलिखेत् । एवमुत्तरतापि तिर्थ्यूपतत्तदक्षरसंख्यकोष्ठोपेतास्तत्तदेवसंख्य-पंक्तीरधोधः परिकल्प्य तत्र तत्र तदेदान् विलिखेदिति । सव्यदक्षस्थितेष्वे कोष्ठविति यावत् । कोष्ठपंक्तिषु कोष्ठानां पंक्तिषु । अनुक्रमात् उर्हाद्यधोधः । आद्ये कोष्ठे प्रतिपंक्तिविति यावत् । हिद्विक्रमात् हिद्विपंक्तिक्रमात् एकमेकं खण्डं परिकल्प्यति यावत् । चोदितान् अत्तरसंख्योपलक्षणभूतानिति यावत् । एतदुक्तं भवति । तिर्थ्यूपतिविकोष्ठात्तिकासु पंक्तिषु पट्(सु)सूताधरहिपंक्तिक्रमात् एकमेकं खण्डं परिकल्प्य प्रथमखण्डपंक्तयोराद्ये त्वाद्ये कोष्ठे प्रथमप्रथम-मङ्गं हितीयखण्डपंक्तिहयस्याद्ये त्वाद्ये कोष्ठे हितोयं हितीयमङ्गं त्रृतीयखण्डपंक्तिहयस्याद्ये त्वाद्ये कोष्ठे त्रृतोयं त्रृतीयमङ्गं चैवं अत्तरभेदषट्कन्यासे न्यसेदिति । एतेन क्रमेण । अन्यत्र सर्वत्र चतुरक्षरादिनवाचरात्तत्तदेवन्यासे इति यावत् । एतदुक्तं भवति चतुरक्षरादिनवाचरान्तभेदप्रस्तारे तत्तदेवसंख्यास्तत्तदक्षरभेद-संख्या विभज्य तत्तत्फलसंख्याभिः पंक्तिभिरकमेकं खण्डं परिकल्प्य प्रथम-खण्डस्य पंक्तिष्वाद्ये त्वाद्ये कोष्ठे प्रथमं प्रथममङ्गमेव हितीयादिषु खण्डपंक्ति

द्वितीयादिष्वपि तथा शेषान् खण्डेषु पूर्येत् ।

[लृतीयपंक्तौ तु शेषैस्त्वेवमेव समालिखत् ॥ ३६ ॥

चतुर्थादिष्वपि तथा नवमान्तं समालिखत् ।]

तिर्थ्यक्पंक्तिष्वनभास्तक्रममङ्गास्तु मर्वतः ॥ ४० ॥

स्वादे त्वादे कोष्ठे द्वितीयादङ्गमेवं क्रमादाद्याद्यकोष्ठाकारिणोऽर्हाधःक्रम-
पंक्तयां चोटितानङ्गान् पूर्येदिति । द्वितीयपंक्तौ प्रतिपंक्तिकं द्वितीयकोष्ठा-
क्रमाकोर्हाधःक्रमपंक्तौ । प्रथमे खण्डं शेषान्सु पूर्येत् आद्यखण्डलिखितं व्यतिरिक्तै-
रहैः प्राग्वदवान्तरखण्डानि च परिकल्प्य तत्तदवान्तरात्मकैकखण्डं त्वकाङ्ग-
क्रमात् शेषाङ्गान् पूर्येदिति वावत् । द्वितीयादिष्वपि तथा शेषान् खण्डेषु
पूर्येत् । द्वितीयादिष्वखण्डेष्वपि प्राग्वदवान्तरखण्डानि च परिकल्प्य तत्तदाद्य-
पंक्तिलिखिताङ्गाटनन्तरा(ङ्गा)याङ्गान् लिखितान् मर्वास्तत्तत्खण्डेष्वव
पूर्येदित्यर्थः । लृतीयपंक्तौ प्रतिपंक्तिक लृतायलृतीयकोष्ठात्मकोर्हाधःक्रमपंक्तौ ।
तुः ममुच्ये । शेषैः आद्यद्वितीयकाष्ठयोः प्रतिखण्डप्रलिखिताङ्गैः । तुरवधारणा ।
एतदुक्तं भवति लृतीयलृतीयकोष्ठात्मकोर्हाधःक्रमपंक्त्यामपि तत्तत्खण्ड-
पंक्तिषु लिखिताङ्गमस्या भागहारणं परिकल्प्यतत्तदवान्तरात्मकैकखण्डानि
लिखेत् शेषाङ्गैः पूर्येदिति । चतुर्थादिषु प्रतिखण्डचतुर्थपञ्चमादिकोष्ठात्म-
कोर्हाधःक्रमरूपपंक्तिलिखित्यर्थः । तथा तत्तच्छिष्टाङ्गानुग्रुण तत्तदवान्तर-
खण्डानि परिकल्प्य तत्तत्खण्डानि तत्तच्छिष्टाङ्गैः पूर्येदित्यर्थः । नवमान्तं
एवं क्रमात् प्रागुक्तनवमकोष्ठात्मकपंक्तिपर्यन्तं । अनभ्यस्तक्रमं विभिन्नक्रमं ।
अयमत्र प्रस्तारक्रमः । आदिनवाच्चरार्भोष्ठाच्चरमसंख्याकोष्ठात्मकात्मकांस्तत्तद्देश-
संख्याः पंक्तोस्मित्यर्थ्युपेण निष्पाद्य तत्तपंक्तिमसंख्यां तत्तदभीष्ठाच्चरमसंख्याया
विभज्य तत्तलभ्यसंख्याभिः पंक्तिभिर्कैकखण्डक्रमात्तदच्चरमसंख्यानि खण्डानि
परिकल्प्य तत्तत्खण्डपंक्तिष्वादे त्वादे कोष्ठे प्रथमादङ्गानन्तरमसंख्योपलक्षि-
तान् विन्यस्य पुनस्तत्तत्खण्डपंक्तिसंख्यामपि तत्तच्छिष्टाङ्गसंख्या विभज्य
तत्तलभ्यसंख्या तत्तदवान्तरतत्तदवान्तरादिष्वखण्डानि चेवं क्रमादूर्हाधःक्रमरूपो-
पास्त्वकोष्ठपंख्यामेकैकतिर्थक्षणं त्वयैकखण्डं यथा तथा परिकल्प्य तिष्वङ्गान्

विन्यस्य तत्तप्रक्षिपु परिशिष्टे अस्थकोषे तत्तप्रक्षिपु लिखितमङ्कं
न्यसेदिति । अत षड्भेदप्रस्तारे उदाहरणं अक्षरतयस्य भेदष्टरक्तं
तिस्मिः संख्याभिः षट्कं विभज्य लब्धे हे तस्मात् हास्यां हास्यां प्रक्षिभ्या
मेकं खण्डं पारकल्प्य ग्रथमखण्डपञ्चोरादे कोषे प्रथममङ्कं हितीयखण्ड-
पञ्चाद्याद्यकोषे हितीयं हितीयमङ्कं लृतीयखण्डाद्याद्यकोषे लृतीयमङ्कं विन्यस्य
मुनस्तच्छिष्टाङ्कसंख्यादेयेन प्रतिखण्डपञ्किद्यं विभज्य लब्धमेकं तस्मादवान्तर-
खण्डमेकैकपञ्च्या परिकल्प्य तत्तप्रथमखण्डशेषभूतहितीयं लृतीयं तत्तहितीय-
खण्डशेषं लृतीयं प्रथमच्च तत्तत्रीयखण्डशेषं प्रथमं हितीयं च तत्तहितीय-
कोषे क्रमादिन्यस्य तत्तदन्त्यकाष्ठामकोर्हीधः प्रक्षिकोषष्टर्कं तत्तत्तिर्थ्यग्रुप-
पञ्किशेषमङ्कं लृतीयं हितीयं प्रथमे प्रथमं लृतीयं हितीये लृतीये हितीयं
प्रथमच्च विन्यसेत् । अङ्कोप्युर्हीदिष्टप्रक्षिपु न्यासः । एवमुत्तरतापि
कल्पनोयः । अभीष्टाक्षरमसंख्याभेदेषु उहिष्टभेदसंख्याक्रमोयः लिख्यते । अभीष्ट-
संख्याक्षराणि क्वचिदङ्करूपेण प्रक्षिप्तः स्थापयित्वा तत्तङ्केदेषुहिष्टसंख्याखण्ड-
गतपञ्किसंख्या शेषमशून्यं यथा तथा विभज्य तदशक्यं चेत् फलं शून्यं
परिकल्प्य तत्तफलं शून्यफलच्च क्वचित् स्थापयित्वा भूयो भूयस्तत्तदवान्तरा-
दिखण्डगतपञ्किसंख्या यावदेक पञ्च्या खण्डं तावत् प्राग्वदशून्यं शेषं विभज्य
तत्तफलं तदवोधः संख्याप्य तत्तफलं सेकं क्वत्वा भागहाराभावे शिष्टमेकं
तत्तफलपञ्चामधः संख्याप्य प्रक्षिशेषस्थापितार्भीष्टसंख्याक्षराङ्केषु प्रथम-
स्थानादिप्रथमफलसंख्यानगताङ्कमाहत्य क्वचिदुहिष्टसंख्यभेदस्य प्रथमस्थान-
गतमङ्कं संख्याप्यानन्तरं तदन्तराद्यज्ञेष्वपि तत्तहितीयादिफलसंख्यस्थानगताङ्कं
क्रमादाहत्याहत्य तदनन्तरप्रक्षिप्तः स्थापनादुहिष्टभेदालिका विद्या भवतीति ।
पञ्चाक्षरसंख्याभेदेषु विश्वधिक्रतिष्वेकोनाशेतितमभेदस्य खण्डपानयने
उदाहरणं । अक्षरपञ्चकस्य प्रक्षिरुपेणाङ्कन्यासः १२३४५ । उहिष्टसंख्याता
तत्खण्डपञ्किसंख्या २४ । तया विभज्य लब्धानि फलानि ३ तच्छिष्टात् ७
तदवान्तर खण्डपञ्किसंख्या विभज्य लब्धं १ शिष्टं फलं १ तदवान्तरखण्डपञ्कि-
संख्या २ विभज्य लब्धं फलं ० फलशून्यच्च सेकं क्वत्वा तदशिष्टच्च संख्याप्य न्यासः
४५१२३ । क्वचित् स्थापिताक्षरसंख्यातेष्वेषु प्रथमफलोपात्तच(न्तर)तुर्थस्थाने
त्वेकाङ्कः हितीयफलोपात्तच(न्तर)हितीयस्थाने हितीयोङ्कः लृतीयफलोपात्तच(न्तर)दन-
नरस्थाने लृतीयोङ्कः प्रथमफलोपात्तच(न्तर)चतुर्थस्थानाङ्कः तदनन्तरस्थानाङ्कः तदधःस्था-

एवं कृते भवेद्विद्या सर्वार्द्धा वौरवन्दिते ।

सर्वाधस्ताद्विलोमा सा मध्यस्था व्याकुलक्रमाः ॥ ४१ ॥

ताभिः सर्वाभिरप्याशु सिद्धत्वेवाभिवाच्छ्रितम् ।

ललिताभेदजातानि तद्यन्तोक्तान्यशेषतः ॥ ४२ ॥

वशिष्ठोपात्ता(न्त)इस्तदधःस्यानङ्ग एवं क्रमशङ्कैकोनाशीतितमविद्याभेदस्तरूपन्यासः । ४१२३५ । अनन्तरमभौषं संख्याकरेषु उहिष्ठभेदस्य संख्यानयनक्रमो लिख्यते । अभौषं संख्याकराण्येकाहित्रादिक्रमादङ्गरूपेण पंक्तिः क्वचित् संख्याय १२३४५ तेषु प्रथमस्थानादि यावतिस्थानेषूहिष्ठभेदस्य हितोयादिस्थानगतं यावति स्थानेन तत्तदङ्गं परित्यज्य तत्तदङ्गगतस्थानसंख्यामध्यधोधः संख्याय तेषु सर्वाधःस्यमङ्गं मुक्ता तदुपरिगताङ्गेष्वेकमेकं परित्यज्य जर्हादिततच्छ्रिष्टेस्तत्त्वगण्डतद्वान्तरादिखण्डगतपंक्तिं संख्यां हत्वा संयोज्य सर्वाधःस्याङ्गसंयोजनाच्चोहिष्ठविद्याभेदस्य संख्या भवतीति । उदाहरणं अङ्गशः पञ्चाङ्गरन्यासः १२३४५ । उहिष्ठभेदन्यासः ४२१३५ । उहिष्ठभेदस्य प्रथमस्थानेहितस्य तत्त्वतुर्थस्थानगताङ्गं १ तदधस्थानानन्तरादि हितोयस्थानेष्वित्यम् परित्यज्य तत्स्थानसंख्याङ्गस्तदधः स्यापितः । तदनन्तरस्थाने लतीयाङ्गस्थित्या तमपङ्गत्वं तत्स्थानसंख्याङ्गस्तदधः स्यापितः । तदनन्तरस्थाने तत्त्वतुर्थाङ्गस्य स्थित्या तत्स्थानस्यः तदधः स्यापितः । तदनन्तरे तत्पञ्चमस्थानाङ्गस्य स्थित्या तत्स्थानसंख्याङ्गस्तदधः स्यापितः । तेष्वेव संख्याङ्गात् अनेन तदुपरिगताङ्गेष्वेकमेकं परित्यज्याङ्गन्यासः २३१ । तदधःस्थितमङ्गं मुक्ता तैरुर्हाधिङ्गेः खण्डगतसंख्यापंक्तिः तदवान्तरादिखण्डगतपंक्तिश्च तैरुर्हादिक्रमेण व्यस्ताङ्गहृत्वा हत्वा संयोज्य तदधःस्यमङ्गमेकच्च संयोज्य लब्धसंख्यास्तदुहिष्ठभेदत्वे एकोनाशीतितमसंख्यभेदो भवति । एवं सर्वत परिकल्पनीयं । एवं कृते प्रस्तार इति यावत् । विद्या उपदिष्टक्रमस्तरूपेति यावत् । सर्वार्द्धं प्रथमखण्डे प्रथमपंक्तिस्थेति यावत् । वौरवन्दिते इति देवीसम्बुद्धिः । सर्वाधस्तात् चरमखण्डे चरमपंक्त्यामिति यावत् । विलोमा प्रतिलोमक्रमाः सा विद्या । मध्यस्था सर्वार्द्धसर्वचरमपंक्त्योर्मध्यस्था मध्यस्था व्याकुलक्रमाः भिक्कुमाः । ताभिर्विद्याभिः । ललिताभेदजातानि खण्डस्तरूपाणीति यावत् । तदयन्तोक्तानि तदयन्तपटस-

नित्यानित्याभिदाश्चापि तद्यन्तपटलोदिताः ।
 अन्यास्तु तत्र तत्रैव द्रष्टव्या यत्र चोदिताः ॥ ४३ ॥
 एषां पञ्चप्रकाराणामर्थाः कौटुम्बिधा मताः ।
 सम्यक्तुमेषां केन स्यात् सर्वेषामप्ययत्नः ॥ ४४ ॥
 असम्यक्तुम्ब केन स्यात्तसम्यक्करणं कथम् ।
 कानि सिङ्गस्य चिङ्गानि का वा सिङ्गिरुदाहृता ॥ ४५ ॥
 रेखाः षड्लिखित्यक्तेष्वधार्हा लिखित् क्रमात् ।
 एकादश तत्स्वक्रं पञ्चाशत्कोष्ठकं भवेत् ॥ ४६ ॥

प्रोक्तानि त्रयस्त्रिंशे पटले प्रोक्तानोत्यर्थः । नित्यानित्याभिदास्तद्यन्तपटनोदिताः
 नित्यानित्यापूजापटले षोडशे तद्यन्तपट्टारे प्रोक्ताः । अन्या इतरनित्याविद्या-
 भिदाः । तुः समुच्चये ॥ ४३ ॥

एषाभित्यादिनोदाहृतेत्यन्तेन श्लोकदयेन षड्लिखित्य देवीप्रश्नमुपदिशति । तत्र
 एषां पञ्चप्रकाराणां मन्त्राणां पिण्डकर्त्तर्गीवीजमन्त्रमालारूपाणां । अर्थाः स्तूल-
 सूक्ष्मपररूपा इति यावत् । एषां मन्त्राणां । मर्वाणां पिण्डादिपञ्चविधानां ।
 तत्सम्यक्करणं मन्त्राणां सम्यक्करणं । मिहस्य मन्त्रविद्यादिषु । वा
 समुच्चये ॥ ४५ ॥

रेखा इत्यादिभिः शिवात्मन इत्यन्तैस्त्रिभिः श्लोकैमन्त्राणामन्त्रवाक्यार्थ-
 ज्ञानार्थमकारादित्तकारान्तानां माटकाक्षराणां पञ्चभूतात्मकत्वप्रतिपादनपरं
 पञ्चाशत्कोष्ठं चक्रं तत्र तेषां लेखनक्रमं भूतात्मककमञ्चोपदिशति । तत्र
 तिर्थगुदञ्चिणसव्यभित्यर्थः । तेषु दिव्यन्वात् तास्तिर्थर्थः । रेखाख्यिति यावत् ।
 अधोर्हदिव्यत्वादधजर्हा इत्यर्थः । रेखा इति यावत् । ततस्तेन लेखनेनेति
 यावत् । तत्र चक्रे । सव्यादिदक्षास्तं सशकोष्ठमारभ्य दक्षिणकोष्ठास्तं । अर्णान्
 तत्सदर्णान् भूताक्षराणीति यावत् । अनुक्रमादेकैकपंक्त्यामैकैकभूताक्षर-
 दशकक्रमादिति यावत् । मायाशक्त्यभिधः मायेति शक्तिरिति च सञ्ज्ञितः ।
 सर्गःविसर्गः विसर्जनीयस्य भूलाधारादविवक्षितपूर्व्यमुत्पत्तेः । तस्मात् कारणा-
 त्तस्य विसर्जनीयस्य । अत्र चक्रे । शिवात्मनः शिवस्त्रूपस्य शक्त्यात्मन इति

तत्र सव्यादिदक्षान्तं लिखेदर्णाननुक्रमात् ।
 प्राणाग्नीलाम्बुखात्मानः पंक्तयः पञ्च कौर्तिताः ॥ ४७ ॥
 मायाशक्त्यभिधः सर्गः सर्वभूतात्मकः प्रभुः ।
 तस्मात्तस्यात् विन्यासो नैकदेशः शिवात्मनः ॥ ४८ ॥
 शो रु रः तो ग्रा म च वा वी दो यो यु ज ना र वा ।
 नि र्श ना मः मा स्य श्व व्या श्व म तां र्णा द नां र व ॥ ४९ ॥
 जः छः चिनि स्ते वै श्व अतिः वः खौ भा द्वा दा शि प्र ।
 निस ना हो मा या श्व दा पि तै सा र्णा म नां ज व ॥ ५० ॥
 कूः भूः रा रा ज्या च्छा स्थि ध ला मौ सा वा इ भू र गो ।
 नां ता व मा र्णा न्ये नि ना मं स्यु या मा क्र नां र्य भौ ॥ ५१ ॥
 कं रि नं लं वाः वा व ज हृत् यं सो य श्वु स्तो र पा ।
 ना ता व मा र्णा न्ये नि ना मं स्यु या प्या क्र नां र्यं मा ॥ ५२ ॥
 च खर भुः भं ख द्वा वि यत् न्यं भो म वि शु न व्यो ।
 नि ना न्ये स ता श्व मा हं णां व्यो रु मे पि ण म क्र ॥ ५३ ॥

यावत् । अयमत्र विरचनाक्रमः । प्राक्प्रत्यग्दक्षिणोदक् च क्रमात् समान्तरालमेकादशषट्सूत्रास्फालनात् पञ्चाशत्कोष्ठात्मकं चक्रं विधाय प्रतिपक्षिकां दक्षिणसव्यरूपकोष्ठदशके प्रागुक्तक्रमात् प्राणाग्नीलाम्बुखात्मराणि सविन्दुकानि दशदशोर्हुपक्षिप्त्याधःपक्षिपर्यन्तं क्रमाहिलिखेदिति ॥ ४८ ॥

वात इत्यादिभि व्योमरूपिणामित्यन्तैर्व्यक्तिलिखितैः पद्मिः श्वोकैः अस्मिंस्तत्वे समस्तमन्त्रविद्यास्वरूपाभिधानसङ्केतरूपाणि भूतनामानि प्रत्येकं क्रमिण दश दशोपदिशति । तत्र वर्णनां मरुतां वायव्यानामक्षराणां दशनामित्यर्थः । वर्णनां तैजसामिति दिशत्वात्तेजसामित्यर्थः । आग्नेयानां दशनामक्षराणां । रसाइला दिशत्वात् न सन्धिः कृतः । भौमानां भूमिसम्बन्धिनां वर्णनां अक्षराणां । आप्यानामप्सम्बन्धिनां वर्णनां । व्योमरूपिणां प्रावत् श्वोमानां वर्णनां आकाशात्मकानां ॥ ५३ ॥

एतैर्नामभिरेवाव मन्त्रोद्धारः कृतः शिवे ।
 तस्मादतीव गोप्यानि नामान्येतानि सर्वदा ॥ ५४ ॥
 उक्तनिङ्गवयोगेन लिखेत्तत्र तु पुस्तके ।
 पदमेकं वदेत् कर्णे शिष्यस्यैवोक्तरूपिणः ॥ ५५ ॥
 छै र्णान् खे च द जा लि ह तः क्र यो त्य ग स्त म व्यं ।
 अर्यात् यो ने र्भे कु द ज तै तण्णिषेषर्भामसं (१) ॥ ५६ ॥

एतैरित्यादिना रूपिण इत्यस्तेन श्वोकहयेन प्रोक्तानामेषां नाम्नामस्मिंस्तस्मे
 मन्त्रोद्धारकथनपरत्वेन गोप्यत्वादस्य मन्त्रस्य च परमार्थाभिधायित्वे गोप्यत्वाच्च
 परमेष्वरेणैवायोग्यविषयत्वासिद्धै श्वोकाच्चरणां व्याकुलक्रमसेखनप्रकारः
 प्रस्तूत्यर्थं । तत्र एवावधारणे । अत्र तन्वे । शिवे इति देवीसम्बुद्धिः । तस्मात्
 कारणात् । उक्तनिङ्गवयोगेन अनन्तरवक्ष्यमाणश्वोकोक्तनिङ्गवप्रकारेण । तुः
 समुच्चये । पद्यं निङ्गवरूपार्थर्गम्भमिति यावत् । एवावधारणे । उक्तरूपिणः
 प्रथमपटले “चतुर्भिराद्यैः संयुक्तः” इत्यादिना तयोर्विंशादिश्वोकहयेनेति
 यावत् ॥ ५५ ॥

हृत्तेत्यादिना व्याकुलाचरक्रमान्वितं श्वोकनं गद्यपद्यभाषामनां सकल-
 सम्भर्माणामिद्धारूपं व्याकुलौकरणसमग्रकरणयोरैकाकारमुपायमुपदिशति ।
 तत्र हृत्तजार्णन् अनुष्टुपादिहस्तोतपद्माच्चरणिः । अर्छैः अच्चरसंख्यासमान-
 संख्यैः । व्यत्स्तक्रमयोगतः परस्परमिति यावत् । तैरङ्गैः । भेदयोजने व्याकुलौ-
 करणसमग्रकरणे । एतदुक्तं भवति अभीष्टाभीष्टवृक्षश्वोकस्य पादाच्चरणपादाच्चर-
 संख्यानुगुणमेकहित्याद्यज्ञान् पंक्तिरूपेण विलिख्यते तेषु हीडावङ्गौ परस्परसर्व-
 मङ्गङ्गं भिन्नक्रमं यथा तथा विन्यस्य तत्तत्क्रमाङ्गगम्भं पद्यं कृत्वा तेन व्याकुलौ-
 करणं समग्रकरणाच्च कुर्यादिति । तस्योदाहरणमनुबृततेति लिखते ।
 अनुष्टुपः पादाच्चराच्छौ तत्संख्याङ्गाः पंक्तिरूपेण लिखिताः । १२३४५६७८ ।
 तेष्वङ्गेषु प्रथमाष्टमौ द्वितीयचतुर्थौ द्वितीयषष्ठौ पञ्चमसप्तमौ च परस्परं व्यत्यस्य
 जाताः क्रमाङ्गाः पंक्तिरूपेण लिखिताः कटपर्यादक्रमेण तत्तत्क्रमाङ्गगम्भश्वोकैः ।

श्रोकेनानेन जनयेदनन्तान् सम्प्रदायतः ।
 नानाहृतानभौष्टार्थाद्विहृवाय तु देशिकः ॥ ५७ ॥
 अनुष्णशीते विजने सुसमे गम्यविग्रहे ।
 गृहे वा मण्डपे स्थित्वा पौठं धवलितोदरम् ॥ ५८ ॥
 विन्यस्य तस्मिन् पूर्णायां शुभर्वे वा शुभोदये ।
 कुचन्दनैः कुङ्कुमैर्वा दरदैर्वीपदिशतः ॥ ५९ ॥
 क्लत्वोक्तं मण्डलं सार्णं ततावाह्य यजेच्छवाम् ।
 नित्यशो माटकां जप्यात् सम्प्रदायानुसारतः ॥ ६० ॥

देवोत्त्वार्थगमी यस्तप्रदाम्बुजशेखरः ।

तत्त्वे इस्मिन् व्याकुलान् श्रोकान्वाचयेत्त्वै कंवलः ॥ इति ॥ ५६ ॥

श्रोकर्नित्यादिना श्रोकन तस्य श्रोकस्य सम्प्रदायवलानुभावात् सर्ववृक्षन् सु
 दृतेषु इच्छानुरूपानर्थान् तत्तत्त्वोक्तान् सद्भव्याकुलीकरणपरमार्थान् कर्तुं
 देशिकानां सामर्थ्यमुपदिशति । तत्र अनेन अन्योन्यव्यत्यासभेदकमेण ।
 अनन्तान् श्रोकान् व्याकुलीकरणक्रमभेदगर्भानिति यावत् । अभीष्टार्थान्
 निङ्गवाय व्याकुलीकरणक्रमनिङ्गवार्थमर्थान्तरद्योतकानित्यर्थः ॥ ५७ ॥

अनुष्णशोतेत्यादिभिर्योगत इत्यन्तैश्चतुर्भिः श्रोकैर्नित्याविद्यासिद्धस्य तत्त्वनिषा-
 तस्य मनोवितदेवताम्बत्वमिष्ठै तत्तदेवतानामिच्छानुरूपाणां मन्त्राणां निर्वाण-
 प्रकारमुपदिशति । तत्र अनुष्णशीते । उष्णशोतदयरहितं । रमणविग्रहं हृदयङ्गमे ।
 एतद्विशेषणचतुष्यं मनःस्थिरोकरणापेक्ष्या देवतानिवासयोग्यापेक्ष्या च ।
 वा विकल्पे । स्थित्वा प्राण्मुखः इति सम्प्रदायार्थः । पौठमित्यस्यानन्तरवत्यमाण-
 श्रोकं विन्यस्येत्यनन सम्बन्धः । धवलितोदरं खेतवर्णानुलेपनेनिति यावत् । तस्मिन्
 पौठे । पूर्णायां पौर्णमासां । वा विकल्पे । शुभोदये शुभराश्युदये शुभग्नोदये च ।
 अस्य सम्प्रदायार्थं लिख्यते । इडायामेव प्रवहतः श्वासस्य प्रवेशावस्थायामिति ।
 कुचन्दनैः रक्तचन्दनैः । वा विकल्पे । दरदैः जातिलिङ्गैः । वा विकल्पे । उप-
 देशतः उपदेशकमात् श्रीभूतलिपोनामिति यावत् । क्लत्वोक्तं मण्डलं पञ्चा-

एवमद्य तु सम्पूर्णभौष्टदेवाय मन्त्रवित् ।

कुर्यान्मन्त्रमभोष्टार्थगमकं प्रोक्तयोगतः ॥ ६१ ॥

नभोग्निवायुप्रायार्णाः क्रूराः क्षोभकरा मताः ।

भूतोयप्रचुराः सौम्याः सेव्याः सिद्धिकरा मताः ॥ ६२ ॥

एषामन्योन्यसम्भेदवाहुत्यादहवोर्णवाः ।

तैः तथा भजनात् सिद्धाः फलनि स्वैक्ययोगतः ॥ ६३ ॥

मन्त्रार्थस्त्रिविधा ज्ञेया ज्ञातव्याः सिद्धिकाङ्गन्त्रभिः ।

पूजापटलसंप्रोक्तास्त्रिविधाः स्युरुपासकाः ॥ ६४ ॥

शतकोष्टामकमुक्तमण्डलं क्लेत्यर्थः । सार्णमित्यस्य पूर्वज्ञोक्तं उपर्देशत इत्यनेन सम्बन्धः । एतदुक्तं भवति प्रागुक्तं पञ्चाशतकोष्टामकं चक्रं विधाय ततोऽर्द्धादिपंक्तिपञ्चके तिर्यग्यूपेण दशकोष्टेषु यथोपदेशं श्रीभूतलिपीन् क्रमाहित्यस्य दर्वीमर्जयेदिति । सम्पादयानुसारतः मविन्दुकमकारादित्यकारान्तमनुलोमक्रममन्त्ररं सविसर्जनीयं छकाराद्यकारान्तं चकारं चैवं क्रमात् प्रतिलोमक्रममन्त्रेत्यर्थः । एवं प्रतिदिन भजनजपादिनेत्यर्थः । कुर्यान्मन्त्रं मन्त्ररचयेदित्यर्थः । अभीष्टार्थगमकं व्युत्पत्त्यादिसिद्धिमार्गेति यावत् । प्रोक्तयोगतः वच्चमाणं मन्त्रवीर्यस्तरुपानुसम्भान योगतः ॥ ६१ ॥

नभ इत्यादिना स्वैक्ययोगत इत्यन्तेन शोकदयेन सकलमन्त्रव्यापकं कृत्वं मौमगत्वं मिशत्वं चोपदिशति । तत्र नभोग्निवायुप्रायार्णाः आकाशाक्षरान्तेयाक्षरवायुक्तप्रचुरा मन्त्राः क्षोभकरा विश्वस्येति यावत् । भूतोयप्रचुराः भूमगत्तरतोयाक्षरप्रचुरा मन्त्रा इति यावत् । सेव्या उपास्याः सर्वैः सर्वदा सर्वत्रेति यावत् । सिद्धिकराः अभिमतार्थस्येति यावत् । एषां कृतभूताक्षराणां सौम्यभूताक्षराणां च अन्योन्यसम्भेदवाहुत्यात् अन्योन्यसंयोगप्रकारभेदवाहुत्यात् । अर्णवा मन्त्राः । तैः अर्णवैः । तथा निजनिजकृतसौम्यमित्यादित्यमावानुगुणं । एतदुक्तं भवति कृताक्षराणां सौम्याक्षराणां च न्यूनाधिकयोगवशादहुविधभेदा मन्त्राः स्वैक्ययोगतो भजनात् सिद्धाः स्वस्वकृतसौम्यमित्यादि स्वभावानुगुणं फलन्तीति ॥ ६२ ॥

मन्त्रार्था इत्यादिभिः इष्टसिद्धिदा इत्यन्तैस्त्रिभिः शोकै मन्त्राणां सर्वधा-

वर्णस्योदयविश्वान्तिपदे वुहिनिवेशनम् ।

एकोन्यः सर्वतः सिङ्गव्युत्पत्त्यर्थाभिवौचणम् ॥ ६५ ॥

वाच्यवाचक संभेदभावनादिभिरीरिताः ।

एषां पञ्चप्रकाराणामशेषेष्टसिङ्गिदाः ॥ ६६ ॥

मन्त्रवौर्यं शृणु प्राज्ञे कथयामि सुखाम्यदम् ।

येन ज्ञानानुभूतेन जीवन्मुक्तो भवेन्नरः ॥ ६७ ॥

मर्थालोचने प्रकारतैर्वध्यं तत्त्वैविष्णे न त्रिविधानामर्थानामुपासकानामर्थानोचनं तत्तत् फलच्छोपर्दिशति । तत्र त्रिविधाः मिङ्गाद्यधिकारिभेदादिति यावत् । ज्ञातव्याः मन्त्रार्थां इति शेषः । मिडिकांक्षिभिः मन्त्रविद्यादोनमिति यावत् । त्रिविधा सिंहसाध्यमाधका इति यावत् । वर्णस्य प्रत्येकं मन्त्राक्षरस्येत्यर्थः । उदयविश्वान्तिपदे उदयविश्वान्तिस्थाने परास्वरूपे इति यावत् । वुहिनिवेशनं तदनुमन्त्यानात् तादात्मगादिति यावत् । एकः अर्थ इति शेषः । एतदुक्तं भवति सर्वमन्त्राणामन्तरसमुदायाक्तत्वात् तत्तदक्षणामपि प्रत्येकं परास्वरूपादितः पश्यन्त्यादिकमेषोदयं तेषां पुनस्तादामेषन तस्मिन्ब्रव विश्वास्था च सर्वमन्त्राणां परास्वरूपमेव स्वरूपमिति सिङ्गैरनुसन्धेयमिति । अन्यः अर्थ इति यावत् । सर्वतः सिङ्गव्युत्पत्त्यर्थाभिवौचणं व्याकरणप्रोक्तं प्रत्यातिप्रत्ययादिविभेदेन सिङ्गव्युत्पत्त्या तत्तमन्त्रार्थानुसन्धानं । एतत् साधविषय इत्यर्थः । वाच्यवाचकसंभेदभावनं वाच्यरूपाणां पञ्चभूतानामव्यक्तात्मकतया वाच्यकरूपाणामक्षरात्मानां तदव्यक्तात्मकनाद परमार्थशक्तित्वाच्च तादात्मगभावनमित्यर्थः । एतत् साधकविषय इत्यर्थः । ईरिता इतीरिताः श्रीविद्याया अर्थां इति यावत् । एषां मन्त्राणां पञ्चप्रकाराणां पिण्डकर्त्तरोवीजमन्त्रमालासंज्ञानां इष्टसिङ्गिदाः तदनुसन्धानेन यथोदित्तेन्ति यावत् ॥ ६६ ॥

मन्त्रवौर्यमित्यादिभिः ईरित इत्यन्तेस्त्रिभिः श्रोक्तैः सकलमन्त्रविद्यागणस्य वीजभूतस्य (जीवभूतस्य) मन्त्रवौर्याभिधानस्य परमार्थस्य स्वरूपं तत्तज्ञानेन

तेजसां शक्तिमूर्तीनां प्रपञ्चस्यापि कारणम् ।
 गुणवयममीषास्त्रं यत् कारणमुदाहृतम् ॥ ६८ ॥
 तत्स्वरूपानुसन्धानसिद्धिः सम्यक्तुमौरितम् ।
 तन्मन्त्रवौर्यमुद्दिष्टं मन्त्राणां जीव ईरितः ॥ ६९ ॥

तेषां सर्वेषां समाकरणस्थोपदिग्नति । तत्र मन्त्रवौर्यं मन्त्राणां परमार्थस्वरूपं ।
 प्राज्ञे इति देवोमम्बुद्धिः । सुखास्यदं परमार्थस्वरूपलाभात् । येन मन्त्रवौर्यं ।
 ज्ञानानुभूतेन केवलं ज्ञानमावमन्तरेणानुभवपर्यवसायिना चेत्यर्थः । जीव-
 अनुक्तः जीवत्रेव मुक्तः । यथात्मज्ञानादसङ्कोच एव मुक्तिरित्यर्थः । तेजसां
 सोमसूर्यानिमूर्तीनां शक्तिमूर्तीनां मूर्त्तिकारणशक्तोनां मूर्तीनास्त्रं वामेच्छा-
 ज्येष्ठाज्ञानक्रियारौद्रीणां ब्रह्मविष्णुरुद्राणामित्यर्थः । प्रपञ्चस्य ज्ञातज्ञानज्ञेय-
 रूपस्य । अपिशब्दः समुच्चये । कारणं भूतत्रैविभ्यस्येति शेषः । गुणवयं सत्त्वरज-
 स्तमांसि ते यस्मिन् । मूर्तीनां प्रपञ्चस्य च त्रैविभ्यगुणात्मयादिवत् स्वरूप इत्यर्थः ।
 अमीषां गुणानां । च: समाहारे । अनेन गुणानां तेजःशक्तिमूर्तीनास्त्रेत्यर्थः ।
 कारणं प्राप्वत् । उदाहृतं अष्टाविंशे पटले “कारणं परमेशानि तवेच्छैव तु
 केवलमिति” । तत्स्वरूपानुसन्धानसिद्धिः सकलकारणभूतेच्छाग्रस्यात्मना विद्यया
 स्वस्य चापृथक्त्वेनानुसन्धानसिद्धिः । समग्रः आभिमुख्यकरणं । जीवः प्राण ।
 अनभिमुखमन्त्राणामकार्यकरत्वात् मन्त्रवौर्ययोगज्ञानमन्तरेण मन्त्रविद्याना-
 मकार्यकरत्वात् । सम्वदायाविच्छिन्नत्यर्थं तत्पकारो नाशाज्ञया लिख्यते । प्रथमं
 कामकलाज्ञानेन योगेन षट्त्रिंशे पटले वक्ष्यमाणपरमार्थतया स्वयं शक्तिभूत्वा
 श्रीविद्यावयवभूतसकलतेजःशक्तिमूर्त्तिर्गुणैरिदन्तानि तत्सकलानि तदेको-
 क्त्य तदभयमनुषागोतं वाश्यदायत्तरमाभ्यन्तराहाश्चमिति क्रमात् स्ववृद्धा-
 क्षम्यैकीकृत्य तदामना भजनं मन्त्रवौर्ययोजनप्रकार इति । इतरनित्याभजने
 केवलहृषेखावयवभूतैरितरमन्त्रभजने प्रणवावयवभूतैरपि प्राप्वदेकोकुर्यादिति
 सम्भादयः ॥ ६८ ॥

असम्बन्धनु मन्त्राणामयोग्यकथनेन वै ।
 सदा प्रयोगाद्वजनादकाले संशयाद्वित् ॥ ७० ॥
 गुरोरवज्ञया पापाद्विषिद्वाचारयोगतः ।
 देवताद्रोहतः सर्वपरिवादानवस्थया ॥ ७१ ॥
 असम्प्रदायादज्ञानादनेकभजनादपि ।
 तत्समग्रकृ येन भवेत् कार्यं तत् पूर्वमौरितम् ॥ ७२ ॥
 नातिहेषो नातिरागो नातिभोगेषु सङ्गतिः ।
 नातिशोको नातिहर्षो नातिस्वेहो न मत्सरः ॥ ७३ ॥
 नातिव्यसनवर्त्तिं सुखिता क्लिष्टकारिता ।
 स्वदेहमात्रयावेच्छा परचिन्ताविवर्जनम् ॥ ७४ ॥

असम्प्रदायादिभिरीरितमित्यन्तैस्त्रिभिः श्वोकैर्मन्त्रविद्यादीनां त्रयोदश-
 विधासमग्रज्ञकारणं प्रागुक्तसमग्रज्ञनिगमनसहितमुपदिशति । तत्र असमग्रज्ञं
 अकार्यकरणत्वमन्यथाफलत्वं वा । मन्त्राणां मन्त्रविद्यानां अयोग्यकथनेन प्रथम-
 पटलप्रोक्तलक्षणरहितशिष्योपदेशेन । सदा प्रयोगात् नित्यनैमित्तिकपुरश्चरण-
 भजनक्रमसुपेत्य कामतोऽनवरतप्रयोगात् । भजनादकाले नित्यनैमित्तिक-
 कामेषु प्रोक्तकालसुपेत्य इतरकालभजनात् । संशयात् उक्तकरत्वे स्वाभिमत-
 फलप्रदत्वे च । गुरोरवज्ञया गुरोरनभिमतानुष्ठानात् । गापात् प्रथमपटसे
 विष्णवादिश्वोक्तव्योक्ताचारविपरोतानुष्ठानात् । निषिद्वाचारयोगतः तत्त-
 पटलोक्तशिष्याचारस्थान्यथानुष्ठानात् । देवताद्रोहतः देवताभेदप्रतिष्ठेः । सर्व-
 परिवादानवस्थया सर्वजनपरिवादेन जपादिष्वनवस्थया वा । असम्प्रदायात्
 अनभिज्ञस्य गुरोर्वा पवादिषु निरोक्तणादा लक्ष्यमात्रस्तरूपात् । अज्ञानादेवतागुरु-
 मन्त्राणां परमार्थस्तरूपस्य । अनेकभजनामन्त्रविद्यादीनां । तत्समग्रज्ञं प्रोक्त-
 दोषैरनभिसुखमन्त्रविद्यानामाभिसुख्यकरणं । कार्यं तत्त्वमन्त्रविद्यानुसन्धान
 मित्यर्थः ॥ ७२ ॥

नातिहेष इत्यादिभिर्लक्षणमित्यन्तैस्त्रिभिः श्वोकैर्मन्त्रसिद्धानां षोडशलक्षणान्यु-
 पदिशति । तत्र नातिहेष इत्यादिना श्वोकेन सम सिद्धिष्ठानि । नाति-

एकरुप्यं लाभहान्योः सदा सन्तुष्टचित्तता ।
 भोक्तृत्वं शक्तितो दानमिति सिद्धस्य लक्षणम् ॥ ७५ ॥
 मनोरथानामक्लेशसंसिद्धिः सिद्धिगौरिता ।
 गजः प्रसादः सर्वेषां मान्यत्वं पुण्यसिद्धयः ॥ ७६ ॥
 स्वातिर्बाहनभूषादिलाभः सुचिरजौवितम् ।
 आगोग्यमविसंवादः सच्छिष्ठत्वं कृतज्ञता ॥ ७७ ॥
 विषाणां जरणां ज्ञानं स्वस्यावेदनं तथा ।
 प्रत्यक्षाः सिद्धयः प्रोक्ता मनोः सिद्धस्य सर्वतः ॥ ७८ ॥
 एताः स्युः सिद्धयः प्रोक्ताः सिद्धमन्वस्य सूचकाः ।
 सिद्धमन्वेण कर्त्तव्याः प्रयोगा नान्यथा प्रिये ॥ ७९ ॥
 नरणामित्र मन्वाणां देवतानाच्च पार्वति ।
 अन्योन्यवैरमस्तोऽव गुणभूतसमन्वयात् ॥ ८० ॥
 आग्नेयानाच्च भौमानामाया मन्वास्तु वैरिणः ।
 वायव्यानां जलानाच्च भौमानां स्यात् परस्परम् ॥ ८१ ॥

व्यसनवर्त्तित्वमित्यादिना श्लोकेन पञ्च सिद्धचिङ्गानि । एकरुप्यमित्यादिना श्लोकेन चत्वारि चिङ्गानि प्रोक्तानिंगमनन्तः ॥ ७५ ॥

मनोरथानामित्यादिभिः प्रिये इत्यन्तैश्चतुर्भिः श्लोकैर्मन्वसिद्धेष्वतुर्दशविधत्वं प्रयोगेषु गुणविधानादिकं चोप्रदिशति । तत्र पुण्यसिद्धयः चिरकालस्यायीनि परप्रयोजनानि यानि कर्माणि तानि पुण्यानि तेषां सिद्धयः । वाहनभूषादोत्थवादिशब्दो महाईवस्त्रादिविषयः । अविसंवादः दृष्टादृष्टयोरिति यावत् । सच्छिष्ठत्वं स्वस्येति यावत् । विषाणां जड़मस्यावरक्षविमादीनां । ज्ञानां आक्षय इति यावत् । मनोर्मन्वविद्यादेरित्यर्थः । सर्वतः सर्वा इत्यर्थः । नान्यथा असिद्धमन्वेण न कर्त्तव्या इति यावत् । प्रिये इति देवीसम्बुद्धिः ॥ ७८ ॥

नरणामित्यादिभिस्त्रक्त इत्यन्तैश्चतुर्भिः श्लोकैर्मन्वविद्यादोनामन्वयं सकारणं वैरसुप्रदिशति । तत्र चः समुच्चये । पार्वतीति देवीसम्बुद्धिः । एवाव-

स्वौदैवत्या वैरिषः स्युः पुंदैवत्यस्य भूयसा ।
 स्वौदैवत्येषु सौम्यानां कूराणां स्यात् परम्परम् ॥ ८२ ॥
 तथैष पुंदैवतानां त्वरितानरसिंहयोः ।
 शस्त्रानुयक्षिणोनां स्यादघोरास्त्रस्य चक्रतः ॥ ८३ ॥
 मन्त्राणां देवतानाश्च वैरोकरणमीप्वरि ।
 कथयामि शृणु प्राज्ञे येन लाकोतिसौदर्ति ॥ ८४ ॥
 वैषम्यभजनं पुंसामज्ञानादाश्याथवा ।
 तेन मन्त्रा देवताश्च कुङ्गा हन्तुरुपासकम् ॥ ८५ ॥
 तस्मात् सर्वस्य लोकस्य मन्त्रवीर्यं हि जोवितम् ।
 यद्विष्टानाममौ दोषा न स्मृशन्ति कदाचन ॥ ८६ ॥

धारणे । गुणभूतसमन्वयात् सत्त्वादिगुणानां भूतानाश्च समन्वयात् । आम्बेयानां आम्बेयाशरप्रचुराणां अभिदैवतानामित्यर्थः । मन्त्रविद्यादोनामिति यावत् । चः समुच्चये । भौमानां प्राप्वत् । आप्याः प्राप्वत् । तत्रवधारणे । वायव्यानां प्राप्वत् । चः समुच्चये । भौमानां प्राप्वत् भौमाशरप्रचुराणां भूमिदैवतानाश्च । स्यात् वैरमिति यावत् । स्वौदैवत्या मन्त्रविद्यादिय इति यावत् । पुंदैवत्यस्य मन्त्रविद्यादेरिति यावत् । स्वौदैवताशु मन्त्रविद्याखिति यावत् । सौम्यानां प्राप्वत्यन्नादोनां । कूराणां प्राप्वत् । स्यात् वैरमिति यावत् । तथा कूराणां सौम्यानाश्च परस्परं वैरं स्यादिति यावत् । एवावधारणे । त्वरितानरसिंहयोः परस्परं वैरं स्यादिति यावत् । शस्त्रानुयक्षिणोनां वैरमिति । चक्रतः सुदर्शनं न यावत् ॥ ८३ ॥

मन्त्राणामित्यादिभिः कदाचर्नल्लैखिभिः श्वाकोरुपामकदांषेमन्त्राणां देवतानां च वैरोकरणं तेषामनर्थप्राप्तिं तत्पारहारांपायस्त्रोपदिग्राति । तत्र प्राज्ञे इति देवोसम्भूद्धिः । येन वैरोकरणेन । वैषम्यभजनं अनुदिनभजनक्रम भेदादधिकशुद्धादिभावभेदादेति यावत् । अज्ञानात् परमार्थस्वरूपस्येति यावत् । आश्रया फलेष्विति यावत् । तेन वैषम्यभजनेन । चः समुच्चये । स्यात् कारणां जीवितं अधिष्ठानमिति यावत् । यद्विष्टानां दिव्यत्वाश्ववार्यनिष्ठानित्यर्थः ॥ ८६ ॥

गुरोः प्रश्नूषया काले दीक्षया लब्धमादरात् ।
 तदाज्ञया भजेदेकरूपं मन्त्रं स्वसिद्धये ॥ ८७ ॥
 अन्यथा साधकं हन्ताच्छस्त्रेण रिपुतो भयात् ।
 हारिद्राद्वौर्ध्वरोगाद्वा व्यसनेष्वतिसर्जनात् ॥ ८८ ॥
 यो यो मन्त्रस्तस्य तस्य वर्णीष्वधिविनिर्मिता ।
 तत्तद्वर्णीत्यसंख्याभिर्गुलिका मन्त्रसिद्धिदा ॥ ८९ ॥
 तथाभिषेकस्तद्वारणं तत्स्वादस्तद्विलेपनम् ।
 तत्पूजा च तथा सिद्धिलाभाय स्याद्व चान्यथा ॥ ९० ॥

गुरोरित्यादिनातिसर्जनादित्यन्तेन शोकहयेन गुरुमन्त्रदेवतानां समग्र-
 भजनक्रममुपदिशति । तत्र गुरोः सत इत्यर्थः । काले हितौषप्टले स्थिरे
 इत्यादिना चत्वारिंशादिशोकहयेन प्रोक्ते इति यावत् । दीक्षया अभिषेक-
 कटाच्छादिप्रकारेण इति यावत् । आदरात् गुरुशिष्योरित्यर्थः । तदाज्ञया
 नाथाच्छया । एकरूपं अनुदिनमिति यावत् । हन्ताद्वेवर्तति यावत् । रिपुतः
 रिपोः भयात् । येन केनचिद्गाजेन हन्तात् नवा कंवलभयात् । वा त्रिकल्पे ।
 व्यसनेषु स्वर्गादिषु समस्तित्यर्थः ॥ ८८ ॥

यो य इत्यादिना शोकेन सकलतन्त्रोक्तमन्त्रविद्यादीनां समग्रक् सिद्धिकर-
 मन्त्ररौषधिगुलिकारूपं प्रस्तौति । तत्र तस्य मन्त्रस्त्रेति यावत् । वर्णीष्वधि-
 विनिर्मिता गुलिकेति यावत् स्यादित्यर्थः ॥ तत्तद्वर्णीत्यसंख्याभिः तत्तमन्त्रेष्व-
 कैकाच्छरस्य यावत्त्वो यावत्यः परिवृत्तयस्तावन्त्रौभिस्तद्वर्णीष्वधीनां अंशसंख्या-
 भिरिति यावत् । गुलिका मन्त्रसिद्धिदा तत्तमन्त्रसिद्धिदा इत्यर्थः ॥ ८९ ॥

तयेत्यादिना शोकेन गुलिकाविनियोगक्रममुपदिशति । तत्र तथा गुलिकया ।
 तद्वारणं गुलिकाधारणं । तत्स्वादः तदगुलिकाभक्तणं । तद्विलेपनं तद-
 गुलिकाविलेपनं । तत्पूजा तस्यां पूजा तथा पूजा च । तथा सिद्धिलाभाय प्रागुल्ल-
 लक्षणसिद्धिलाभाय । न चान्यथा न संशय इत्यर्थः । अस्मिन् शोके प्रथमपादे
 त्वेकाच्छराधिक्षकरणं दित्यतात् ॥ ९० ॥

सितरङ्गे चन्दने च मांसौ पिप्पलकस्थथा ।
 लज्जातुका शिखिशिखा दर्भाः पाटलभृत्कौ ॥ ६१ ॥
 श्रीदेवीति समुद्दिष्टा वायुवर्णौ षधानि वै ।
 क्रमादशानां वर्णानां तैः कुर्यात्तदर्चनम् ॥ ६२ ॥
 लघुश्वन्दो मुरो विल्वोदुम्बरः प्रक्षकस्थथा ।
 कृष्णाशङ्गप्रसूनस्त्रिविवाहान्ता इति क्रमात् ॥ ६३ ॥
 वङ्गवर्णौषधानि स्युः पतं सर्गस्य कौर्त्तिम् ।
 तैस्तेषामर्चनं कुर्याद्गुरुपादार्चने रतः ॥ ६४ ॥
 उशीरकुष्ठौ चौरगुहे अश्मरौकामिमन्यकौ ।
 रोहिणास्तुलसी पोची सदामद्रेति च क्रमात् ॥ ६५ ॥
 भूमेर्वर्णौषधान्युक्तान्येभिस्तेषां समर्चयेत् ।
 तत्तत्कार्यार्थसंसिङ्गे कुर्यात् सद्गुरुदक्षिणाम् ॥ ६६ ॥
 सलिलं घुस्तणं यन्त्रिपर्णी शोणाटणं तथा ।
 कुशो उहती द्रुलता द्रुव्वा लक्ष्मीरिति क्रमात् ॥ ६७ ॥
 श्रीदेवीति जलार्णानामौषधानि क्रमेण वै ।
 तेषां समर्चनं कुर्यादिषधैरेभिरादरात् ॥ ६८ ॥

सितेत्यादिभिः सिहयः इत्यन्तेर्दशभिः श्लोकैरकारादिचकारान्तानाम
 तत्ताणमेतत्तत्त्वोदितपञ्चभूतक्रमेण वर्णानां इशदश्लोषधविधानान्युपदिशति । तत्व
 सितरङ्गे चन्दने सितचन्दनं रक्तचन्दनं च । पिप्पलः अखथः । लज्जातुका
 कुम्भिचन्दनो । तैरौषधैः तत्सदर्चनं तत्सदर्चराणां तत्तदेवतानाञ्चार्चनमेतत् । लघुः
 अगुहः । विल्वोदुम्बरः अत्र दिव्यत्वात् विल्व उदुम्बर इति पदच्छ्रेदः । सर्गस्य
 विसर्जनौयस्य अस्य भूताच्चरानन्तर्भूतत्वात् पृथग्यहणं । चकारस्य ककारस्कार
 योगामकत्वात् पृथग्योषधमनुकूलं च । तेषां प्राग्वत् । पोची वाराही सुश्लोक्यर्थः ।
 एभिरौषधैः । तेषां प्राग्वत् । तत्तत्कार्यार्थसंसिङ्गे तत्तत्कार्यार्थसिद्धय

* कक्षोलच्च तथा रोचनाकलकिञ्चक (?) ।

सिंहौ दुन्दूकयुगलमपामार्गञ्जलिः सह ॥ ६६ ॥

दृत्युक्तानि खवर्णानामौषधानि क्रमेण वै ।

तैलेषामच्च नं कुर्यात्तत्कार्यार्थसिद्धये ॥ १०० ॥

सदाशिवमयौ व्याप्तिरिति सम्यक् समौरिता ।

अस्या निफालनाच्चिते तत्तत्त्वं स्वात्मसात् कृतम् ॥

इति षोडशनित्यातन्नेषु श्रीकादिमते पश्चस्तिंशत्

पटलम् परिपूर्णम् ॥ ३५ ॥

* कक्षोल रोचनया लवङ्गोदरपुष्टिका इति वा ।

अञ्जलिः अञ्जलिकरी प्रसारिणी । तैरौषधैः । तेषां प्राग्वत् । कक्षोलेत्यादि
श्चोकस्याक्तपादस्याक्तराधिक्षकरणं दिव्यत्वात् । अतौषधानामव्याख्यातानि नामा-
व्याराधमुखादवग्नत्व्यानि । तत्र यथासिद्धि प्रागुक्तविधानेत्यर्थः ॥ १०० ॥

इति षोडशनित्यातन्नेषु श्रीकादिमताख्यस्य परिपूर्णस्य तन्वस्य प्रपञ्चसार-

स्तिंहराजप्रकाशभिधानेन सुभगानन्दनाथेन विरचितायां मनोरमा-

ख्यायां व्याख्यायां नित्यानां स्वात्मत्वासनायास्तत्त्विद्यास्तरूपमेद

प्रकारप्रस्तारादिकस्य स्वरूपप्रकाशनपरं पञ्चतिंशपटलं

परिपूर्णं परामृष्टम् ॥ ३५ ॥ अँतत्मत् ॥

व्याख्यान ग्रन्थसंख्याः—पञ्चतिंशे तु पटले यन्नाष्टकमुदीरितम् ।

सप्ताधिका च नवतिः व्याख्याग्रन्थाः शतत्रयम् ॥

षट्विंशपटलम् ।

अथ षोडशनित्यानां विधानानि त्वयाधुना ।
 कथितानि मया तानि श्रुतानि च महेश्वर ॥ १ ॥
 तासां ते मे* तथान्येषां दैवतानां यथार्थतः ।
 स्वरूपं किं कथं विश्वं किमाकारञ्ज्ञ दृश्यते ॥ २ ॥

पूर्वस्मिन् पञ्चविंशे पटले षोडशनित्यानां सपरिवाराणां स्वामते वासनादिकमुपदिश्यानन्तरं षोडशनित्याविद्यासिहानां तत्तत् परमार्थस्वरूपादिकमुपदिशति । अथ षोडशेत्यादिमटशक इत्यन्तश्चोकशतरूपेण षट्विंशेन पटलेन । तत्र अथ षोडशेत्यादिभिः सदा इत्यन्तैर्देशभिः श्वोकैस्तम्बोक्तार्थनिगमनपुरःसरं विंशतिविधं प्रश्नं तदुक्तरस्य वच्चयमाणस्य स्वधनं स्वस्वरूपतस्त्वोपकरत्वश्चोपदिशति । अथ षोडशेत्यादिना श्वोकेन तम्बोक्तार्थान देवी निगमयति । तत्र तानि विधानानि । चः समुच्चये । महेश्वरेतत्त्वात् सम्बुद्धिः ॥ १ ॥

तासामित्यादिना श्वोकेन परमार्थस्वरूपं तत्स्वरूपप्रकाशोपायं परमार्थस्वरूपस्य प्रकाशकारणं देवो पृच्छति । तत्र तासां षोडशनित्यानां । ते तत्र शिवस्य । अब तच्छब्देन नित्यानुग्रहात्मकत्वं गुरुं मच्छब्देनानादिमायाकल्पित त्वादनुयात्मं शिष्टं प्रत्युपलक्ष्यतीति । [यत् यस्मात् गुरोरिति यावत्?] ऐ मम देशाः शिष्टभूतायाः । अन्येषां सकलवेदागमेषुपदिष्टस्वरूपाणां । यथार्थतः स्वरूपाङ्गं परमार्थस्वरूपं किमिति यावत् । एषः प्रथमः प्रश्नः । अनन्तरं परमार्थस्वरूपप्रकाशोपायं पृच्छति । कथमिति हितौयः प्रश्नः । विखं किमाकारञ्ज्ञ दृश्यते इत्यनेनेतदुक्तं भवति । परमार्थस्वरूपस्यैव प्रकाशो युज्यते तथायपरमार्थस्वरूपं विश्वं गगनकुसुमादिवत् संज्ञामावमन्तरैर्जैव दृश्यते तत् किमाकारमिति । एष हृतौयः प्रश्नः ॥ २ ॥

* ते मे इत्यत तत्र इति पाठो दृश्यते ।

प्राणिनां पुण्यपापानि किंरूपाणि च कैस्थथा ।
 तेषां जन्मानि जीन स्युः का मुक्तिः संसृतिश्च का ॥३॥
 कस्य मुक्तिः कथं वभः जीन तस्य च मोचनम् ।
 किं मूलं संसृतेरस्याः कानि तत्त्वानि का च धौः ॥४॥
 कानौन्दियाणि के प्राणाः को जीवः कः परस्तथा ।
 कः कालः के यहाः सर्वं यथावन्मे वद प्रभो ॥५॥
 येन वेदैश्च शास्त्रैश्च पुराणैरागमैरपि ।
 कथ्यते तत् स्फुटं ब्रूहि नातिसङ्गोचविस्तरम् ॥ ६ ॥

प्राणिनामित्यादिना श्वोकेन प्राणिनां पुण्यपापेरसम्बन्धं तत् पुण्यपापब्रह्मं
 जन्मकारणं मुक्तिश्चरूपं जन्मकारणश्चरूपं संसृतिश्चरूपश्च पृच्छति । तत्र
 प्राणिनां सम्बन्धे षष्ठी । किंरूपाणि किंरूपेषेति यावत् । एतदुल्लं भवति
 प्राणिनां पुण्यपापात्मकत्वं केन युज्यते इति चतुर्थः प्रश्नः । कैः कर्मभिरिति
 शेषः । तथा पुण्यपापत्वभिति यावत् । इति पञ्चमः प्रश्नः । तेषां प्राणिनां ।
 केन कारणेनेति षष्ठः प्रश्नः । का मुक्तिरिति सप्तमः प्रश्नः । संसृतिश्च का
 इत्यष्टमः प्रश्नः ॥ ३ ॥

कस्तेत्यादिना श्वोकेन प्रश्नैष्टकं । तत्र तस्य वभस्य । चः समुच्चये ॥४॥

कानौत्यादिना श्वोकेन प्रश्नैष्टकं । तत्र कः परस्तथा वसुतो जीवपदाधिकः
 कः पर इति यावत् । सर्वं विश्वतिविधान् इष्टानर्थानिति यावत् । यथावत्
 यथार्थतः मे नित्यानुपात्ताया अन्तेवासित्या इति यावत् । प्रभो इतीश्वर
 सम्बुद्धिः ॥ ५ ॥

येनेत्यादिना श्वोकेन इष्टार्थानां वेदशास्त्रैरपि सम्बादि स्फुटकथनं प्रार्थयति ।
 तत्र येन प्रकारेषेति यावत् कथ्यते । यदि विशेषः तत् त्वरूपं स्फुटं अनुभव-
 योग्यं नातिसङ्गोचविस्तरं अतिसङ्गोचविस्तराभ्यां ज्ञातुमश्यत्वात् ॥६॥

यत्त्वया विंशतिविधः कृतः प्रश्नः शिवेऽधुना ।
 तेषामुक्तकमेणैव कथयामि तवोत्तरम् ॥ ७ ॥
 यैरुत्तरैः स्वस्वरूपं ज्ञायते सम्यगञ्जसा ।
 यदितोऽन्यव सर्वत्र प्रोक्तं निङ्गवचक्रतः ॥ ८ ॥
 अत्राञ्जसा प्रोच्यते तद्वर्चं तु निर्दर्शनैः * ।
 तैर्मयोक्तक्रमाज्जित्वा दुर्जयां वासनां शनैः । ९ ॥
 सत्यशुद्धस्फुटाशेषस्फुरत्तात्मा भवेद्भ्रुवम् ।
 गुह्यं रहस्यं परमं गोपयेत् सर्वतः सदा ॥ १० ॥

यत्त्वयेत्यादिभिः सदा इत्यन्तैश्चतुर्भिः श्लोकैः एषार्थकथनपौठिकायुरः-
 सरं तदनुभावं तदुपकरत्वच्छोपादिशति । तत्र यत् इति हेतोः । शिवे इति
 देवीसम्बद्धिः । तेषां प्रश्नानां । एवावधारणे । कथयामि तत्त्वादिति शेषः ।
 यैरुत्तरैर्वच्छमाणैरिति यावत् । स्वस्वरूपं परमार्थस्वरूपं । लभ्यते प्रकाशते ।
 सम्यक् अनुभवयोग्यं । अञ्जसा यथावत् । यत् हेतोः । इतस्तत्त्वादिति शेषः ।
 अन्यत्र सर्वत्र इतरेषु तत्त्वेषु विदेषु चेति यावत् । निङ्गवचक्रतः अति-
 रहस्यत्वादिति यावत् । अत्र अस्मिंस्तम्भे । अञ्जसा प्रावृत् यथावत् ।
 तत् स्वरूपं । दुर्वर्चं वाचामविषयम् । तुर्विशेषे । निर्दर्शनैः तत्त्वप्रकाशन-
 परैरिति यावत् । तैरुत्तरत्वेनोपदेश्यवैर्यैः । उक्तक्रमाहस्तमाणोपाययोरन्य-
 तरेणेति यावत् । दुर्जयां अनादिसिद्धत्वात् । शनैः कालक्रमात् अभ्यास-
 वलादित्यर्थः । सत्यशुद्धस्फुटाशेषस्फुरत्तात्मा सत्यत्वं परमार्थतया शुद्धत्वमलेपक-
 त्वात् अशेषस्फुरत्तात्मा तत्तदात्मकत्वेन भासमानत्वात् । अत्रात्मशब्दस्तुर्विपि
 योजनैयः । एतदुक्तं भवति । साधको इतीयप्रश्नस्योत्तरत्वेन वच्छमाणो-
 पाययोरन्यतरेण दुर्जयां वासनां शनेजित्वा सत्यशुद्धस्फुटाशेषस्फुरत्तात्मा भवे-
 दिति । गुह्यं गुह्यायां निहितं अन्तःप्रकाशमानत्वात् । रहस्यं केवलं गुरु-
 कटाक्षादेव लभ्यत्वात् । परमं सत्यतिरिक्ताभावात् । गोपयेत् अभ्यास्य
 इत्यर्थः । सर्वतः प्रकारत इति यावत् ॥ १० ॥

* भूरिर्दर्शनैरिति वा ।

यज्ञानमिदमो ज्ञानं यज्ञानमहस्तथा ।
 इयोरपि च यज्ञानं तज्ज्ञानं विहि मे वपुः ॥ ११ ॥
 तासां तव तथान्येषां चैतन्यात्म यथार्थतः ।
 लाभादेवं वासनाया विनाशादन्यथा तथा ॥ १२ ॥
 स्थिरः स्वात्मप्रकाशः स्यान्नित्योऽप्रतिभटो महान् ।
 नित्याहृदयसंप्रोक्तस्फुटोपायेन वा भवेत् ॥ १३ ॥

यज्ञानमित्यादिना यथार्थत इत्यन्तेनाध्यर्हेन शोकेन प्रथमप्रश्नस्योक्तरत्वेन परमार्थतः स्वरूपमुपदिशति । तत्र यज्ञानं वास्तवसयोरविषयं चैतन्यं । इदमो ज्ञानं इदमः प्रतीतिर्यज्ञानं प्राग्ब्रत् । अहमस्तथा अहमः प्रतीतिरिति यावत् । अत्र तथा इत्यस्य काकाञ्चन्यायेन पूर्वत्र परत्र च सम्बन्धः । तथा तत्त्वाहयोरिदन्ताहस्तयोर्ममेदमस्याह इदमेवाहमहमेवेदमित्यादि प्रतीतिसम्बन्ध इति यावन् । अपि च किञ्चेति यावत् । तज्ज्ञानं वास्तवसयोरविषयं ज्ञानं विहि विजिज्ञासत्त्वं इति यावत् । मे शिवस्य गुरोः । यथार्थतः यथास्वरूपत इति यावत् । एतदुक्तं भवति प्रतमलोहे निरवयवत् व्याप्तिविश्वस्य चैतन्यस्य भूतिन्द्रियादियोगात्मकेषु देहेषु वृहग्रामनोपलब्धिस्थानात्मकं तदेहमात्रमहमिति तदिति तदासिज्ञानं विश्वमिदमिति । किञ्च ममेदमित्याद्याकारेण तयोर्द्योरन्योन्यसम्बन्धं चानुसन्धाति । तत्र तत्र तत्तदाकारज्ञानतथा यच्चैतन्यमात्रमेव स्फुरति तच्चैतन्यं यथार्थतो मे वपुर्विच्छीति । तासां पोङ्गशनित्यानां । अन्येषां देवतानामिति यावत् । चैतन्यात्म चैतन्यस्वरूपं वपुर्विति शेषः ॥ ११ ॥

लाभादित्यादिना भवेदित्यन्तेनार्हादेन शोकेन हितीयप्रश्नस्योक्तरत्वेन परमार्थस्वरूपप्रकाशस्योपायं तत्त्वान्तरप्रोक्तोपायान्तरत्वं निगमनसहितमुपदिशति । तत्र एवं वासनाप्रोक्तप्रकारेण समस्तमेदेषु चैतन्यस्वरूपमात्रानुसम्बन्धानं । वासनायाः विनाशादन्यथा तथा अत एव दुर्वासनाया विनाशादिति यावत् । स्थिरः कटकमुकुटादिविकारेषु कनकसत्त्वामात्रप्रकाशवदिति यावत् । नित्यः कालानवच्छेदात् । अप्रतिभटः सत्यत्वात् । महान् देशानवच्छेदात् । नित्याहृदयसंप्रोक्तस्फुटोपायेन नित्याहृदयामिति षोडशनित्यातन्त्रेषु कस्त्र-

शब्दस्य बुद्धेरूप्यात् प्रपञ्चस्य च हृश्यते ।
 हृष्टप्यमनयोरुत्तं सत्यासत्यसम[मयैत्वतः] ॥ १४ ॥
 तेनैव प्राणिनां पुण्यपापकर्मसु वर्तनम् ।
 यथात्मजानतोऽर्थेषु व्यापारः पुण्यसंज्ञकः ॥ १५ ॥
 अनर्थार्थसङ्कल्पः पापाख्यो मनसा तथा ।
 जन्मानि नानारूपाणि यैर्नित्यं क्लेशभाजनम् ॥ १६ ॥

चित्तस्तस्य नाम तस्मिन् प्रोक्तस्फटापायेन । वा विकल्पे । भवेत् स्वाक्षप्रकाश इति यावत् । एतदुपायस्याद्युपस्करत्वात् आराध्यमुखादवगत्व्यम् ॥ १३ ॥

शब्दस्येत्यादिना श्लोकेन लृतोयप्रश्नोत्तरत्वेन प्रपञ्चप्रकाशस्य ऋणादिक-
 मुषपदिशति । तत्र हृष्टपात् उभयात्मकत्वात् । इत्यनेनोत्तरत्र दिंश-
 प्रश्नसोत्तरकथनप्रसङ्गात् प्रपञ्चस्य वच्चमाणस्वरूपं स्मारयति । चः समुच्चये ।
 अनयोः शब्दवृह्णोः परमार्थरूपे अपरमार्थरूपे च समप्रवक्षित्वात् । एतदुक्तं
 भवति परमार्थवदपरमार्थोपि शब्दवृह्णोः प्रभृक्षस्यैव प्रपञ्चो नामरूपाभास-
 प्रकाशते इति ॥ १४ ॥

तेनैवेत्यादिनाहेन चतुर्थप्रश्नस्योत्तरत्वेन प्राणिनां पुण्यपापात्मकप्रकारं तद-
 परमार्थकथनं पुरःसर्वाद्युपदिशति । तत्र तेन शब्दवृह्णः हृष्टप्येण । एवावधारणे ।
 प्राणिनां सम्बन्धे षष्ठी । वर्तनं व्यापारः । एतदुक्तं भवति शब्दवृह्णः हृष्टप्येण
 पुण्यपापकर्मसु वर्तनमेव प्राणिनां पुण्यपापात्मकत्वमिति ॥ १५ ॥

यथेत्यादिना भाजनमित्यनेनार्डीयेन श्लोकेन पञ्चमषष्ठप्रश्नयादक्षर-
 त्वेन पुण्यपापकर्मस्वरूपं प्राणिनां जन्माकारणच्छोपदिशति । तदाहेषु शब्दादि-
 तत्त्वात्मासु । व्यापारः इन्द्रियाणामिति यावत् । एतदुक्तं भवति याथार्थविदो
 विषयेषु तत्त्वात्मात्मरूपमात्राङ्गीकारात्मेनैवासङ्गात् तस्य तत्त्विषयेषु इन्द्रियाणां
 व्यापारः पुण्यसंज्ञो भवतीति । अनर्थेषु अर्थाः शब्दादयः तेषु तत्त्वात्माप्रतिपत्ति-
 मात्रमन्तरेण पुत्रादिभावा अनर्थस्तेषु । अर्थसंकल्पः याथात्मरूपादिः । मनसा
 इत्यस्य अर्थसंकल्प इत्यनेन पूर्वत्र सम्बन्धः । एतदुक्तं भवति विषयेषु शब्दादि-
 तत्त्वात्मात्मविप्रतिपत्तिमन्तरेण पुत्रमित्रकलत्रादित्वेन तेषु मनःसंयोग एव
 पापसंज्ञो भवतीति । तथा अयथात्मज्ञानेनैति यावत् । नानारूपाणि जरायु-

याथार्थे ज्ञानमर्थानां मुक्तिसदिपरीतता ।
 संस्कृतमर्मीचनं बुद्धेष्वासना वस्तु द्विरितः ॥ १७ ॥
 कर्मक्षयात् सद्गुरोस्तु कटाचोक्तिविमर्शतः ।
 मोचनं सर्वजन्तनां नेतरैष्व कदाचन ॥ १८ ॥

जार्दिरूपाणि । यैः रूपभेदैः । निव्यक्तेश्वराजनं तत्तदूपेष्वहं मित्रमहं शतु-
 रित्यादिभाववत् । एतदुक्तं भवति यथा श्रीवेन्द्रियस्य शब्द एव विषयः
 लग्निन्द्रियस्य स्वर्णः चक्षुरिन्द्रियस्य रूपं रसनान्द्रियस्य रसः ब्राह्मिन्द्रियस्य गम्यः
 आकाशस्य गुणः शब्दः वायोः शब्दस्पर्शः अम्बः शब्दस्पर्शरूपाणि जलस्य शब्द-
 स्पर्शरूपरसाः भूमिः शब्दस्पर्शरूपरसगम्याः तस्मात् शब्दादितमाक्राए एव भूतानि
 भूतान्येवान्वोन्यसंयोगविशेषात् जरायुजारुडजस्तेजोऽङ्गाकरणेनोत्पत्तिपरि-
 णामक्षयविकारानशास्त्रकानि रूपाणि तान्येव नानारूपाणि जन्मानि भवन्ति ।
 तत्तदूपेषु स्वाक्षाद्यभिमानात्तत्स्वभावसिद्धैर्विकारैर्दुःखान्यनुभवन्तीति ॥ १६ ॥

याथार्थेत्यादिना श्वोकेन सप्तमादिदशमान्तानां चतुर्णां प्रश्नानामुक्तरत्वेन
 मुक्तेः संस्कृतेः बुद्धेमर्मीचनस्य वन्धस्य च स्वरूपाख्यपदिशति । तत्र याथार्थे ज्ञान-
 मर्थानां मुक्तिः घटशरावादिविकारेषु मृत्युमात्रज्ञानवृद्ध्यमानविधरूपेषु
 चित्कर्त्तामात्रप्रतिपत्तिमुक्तिरिति यावत् । तद्विपरोतता अयथामज्ञानमिति
 यावत् । मोचनं बुद्धेः अयथामज्ञानस्य बुद्धिर्भर्त्वात् । वासना वस्तुः
 अयथामज्ञानमनादिदुर्ब्लासनयैवेति यावत् ॥ १७ ॥

कर्मक्षयादित्यादिना श्वोकेनकादशप्रश्नस्योक्तवेन मुक्तिप्रदातारं मुक्तिप्रकारं
 चीयदिशति । तत्र कर्मक्षयात् अज्ञानकार्यत्वात् कर्मणः कारणकार्ययोरभे-
 दोपचारात् अज्ञानक्षयादिति यावत् । सद्गुरारित्यत्र सत्त्वमस्मिंस्तत्त्वे हितीय-
 पटले विरच्यत्वादिभिरेकप्रष्टितमाद्येकादशभिः श्वोकैः प्रोक्तविधानात् ज्ञात-
 पूर्णभिषेकत्वमस्मिन् पटले प्रोक्तपरमार्थस्वरूपं स्वेष्यच्च । गुरुत्वं प्रथमे
 पटले सन्दर इत्यादिनेकोनविंशत्क्षोक्तन प्रोक्तलक्षणसम्पूर्णत्वं । तुरवधारणे ।
 कटाचोक्तिविमर्शतः कटाचा विंश्च पटले सर्वासामित्यादिभिरेक-
 चत्वारिंशादिनवभिः श्वोकैः प्रोक्तविधप्रकारेष्वन्यतमः उक्तिः श्रीविद्याया
 शास्त्रमिन् पटले प्रोक्तपरमार्थस्वरूपस्योपदेशः विमर्शसु प्रोक्तप्रश्नोक्तरप्रकारेण
 शिवस्वरूपानुसम्भान् तस्मात् कटाचोक्तिविमर्शैरिति यावत् । [प्रोक्तप्रश्नो-

संस्तेः कन्दमुदितमविवेकः परो महान् ।
 यदायत्तमिदं जोवभुवनं परिवर्त्तते ॥ १६ ॥
 तत्त्वानि तत्त्वान्युक्तानि सर्वैः सर्वत्र सर्वदा ।
 ज्ञाणज्ञानज्ञेयमयान्यन्यथान्यानि सर्वदा ॥ २० ॥
 का च धौरिति यत् पृष्ठं तद्वर्वचमपि स्फुटम् ।
 कथयामि शृणु प्राज्ञे यदायत्ता च विंशतिः ॥ २१ ॥

तत्त्वप्रकारेण शिष्ये या स्वरूपानुमध्यानं तत्त्वात् कटाक्षोक्तिविमर्शं रिति यावत् ।] एतदुक्तं भवति भूतयोगविशेषमात्रदेहेषु चित्स्फुरणवशादेव जन्मत्ववुद्धिः । तद्विकारादेव देहगताच्छत्ता अवस्था वृक्षीकृद्याणां व्यापाराः पुण्यपापानि मनःप्राणदेहानां धर्मास्तत्पक्लानि । एतस्य सर्वस्य सद्गुरुकटाक्षोपदेशविमर्शं रपरमार्थत्वात् सर्वजन्मानां माचनं सम्भवतीति । इतरेहपादैरिति यावत् । कदाचन यावदाच्छृतसंझृतमिति यावत् ॥ १८ ॥

संस्तेतित्यादिना श्वोकेन हादशप्रश्नस्योन्तरत्वेन संस्तेः परमकारणं तत्स्वरूपं तदैभवत्त्वोपदिशति । तत्र कन्दं दिव्यत्वात् कन्दः परमकारणमित्यर्थः । अविवेकः देहात्मविवेकाभावः । परो दिव्यत्वात् । महान् ब्रह्मादिस्तम्बान्तेषु सकलजन्मुषु संतन्यमानत्वात् । यदायत्तं यत् यस्य पराधीनं अविवेकपराधीनमिति यावत् । जोवभुवनं जोवलोकः । परिवर्त्तते जन्मजरामरणाद्याहृतिभान्तिरुपेणिति यावत् ॥ १९ ॥

तत्त्वागीत्यादिना श्वोकेन त्रयोदशप्रश्नस्योन्तरत्वेन स्वरूपविमर्शसाधनभूतानां ज्ञाणज्ञानज्ञेयानां त्रयाणां तत्त्वात्मकं तदितरात्मरूपाणां अतत्त्वात्मकत्वञ्चोपदिशति । तत्र तत्त्वानि संज्ञयेति यावत् । तत्त्वानि सत्यानि चैतन्यस्य तादात्मेन स्फुरणत्वात् । पर्वैरागमादभिर्रन्ति यावत् । सर्वत्र सर्वदेहेष्विति यावत् । ज्ञाणज्ञानज्ञेयमयानि ज्ञाणज्ञेयात्मकानि । अन्यथा अन्यानि तदितरात्मकत्वेन प्रतीतानि अन्यानि असत्यानीति यावत् ॥ २० ॥

का च धौरित्यादिभिर्विग्रहमित्यन्तेः समदशभिः श्वोकैश्चतुर्द्दशप्रश्नस्योन्तरत्वेन वुषेः समाधिकशतगुणां स्वदनुभावञ्चोपदिशति । तत्र तत्त्वसुष्विति शेषः ।

भनोबुद्धिरहङ्कारचित्तमित्यादि नामभिः ।
 वस्तुभेदादभेदाच्च यदुक्तं सर्वतः सदा ॥ २२ ॥
 तदेकमत्थाय खूलं सूक्ष्मं दुर्ज्ञमतिस्फुटम् ।
 विषमञ्च समं विश्वं विश्वातौतमनामयम् ॥ २३ ॥
 अरुपं सर्वरूपञ्च सवक्तेशकरं हरम् ।
 सर्वत्रष्णाकरहरं सर्वेषां सर्वतः सदा ॥ २४ ॥
 सत्त्वरूपं रजोरूपं तमोरूपमतमयम् ।
 संसाररूपमुत्तीर्णविग्रहं सुस्थिरं चलम् ॥ २५ ॥
 अपापं पापरूपञ्च जौवरूपं परात्मकम् ।
 अतीन्द्रियं चेन्द्रियात्मानिर्देशं (वं) सर्वदैवतम् ॥ २६ ॥

दुर्व्वचं वाचामविषयत्वात् । स्फुटं अनुभवयोग्यं । प्राह्णे इति देवोसम्बुद्धिः ।
 विश्वतः प्रश्नानामिति यावत् । इत्यादीत्यत्वादिशब्देन प्रोक्तनामचतुष्टयस्य
 धीप्रज्ञादिवत् पर्यायमात्रत्वं कथयति । यदित्यस्य वस्त्रियनेनान्वयः । सर्वत
 आगमादितः ॥ २२ ॥

तदित्यादिना श्लोकैकादशगुणाः । तत्र तदस्तु एकं स्वरूपमिति धावत् ।
 अच्छयं चिदुपलभ्यात्मकत्वात् । खूलं विश्वव्याप्तिः । सूक्ष्मं पिपोलिकादिसूक्ष्म-
 देहेच्चप्यत्यन्तस्फुटरूपत्वात् । दुर्ज्ञं दुर्ज्ञेयं अतीन्द्रियत्वात् । अतिस्फुटं ज्ञान-
 स्वरूपत्वात् । विषमं वस्त्रमाणवैविध्यात् । समं सकलजन्मुषु वैविध्यसाम्यात् ।
 विश्वं तादात्मग्रात् । विश्वातोतं यथार्थतः इति यावत् । अनामयं अशरोर-
 त्वात् ॥ २३ ॥

अरुपमित्यादिना श्लोकेन घड्गुणाः । तत्र सर्वक्लेशकरं हरं दित्यत्वात्
 सर्वक्लेशकरं सर्वक्लेशहरमिति च । सर्वत्रष्णाकरहरं सर्वत्रष्णाकरं सर्व-
 त्रष्णाहरस्य । सर्वेषां प्राणिनामिति यावत् । सर्वतः प्रकारतः इति
 यावत् ॥ २४ ॥

सत्त्वेत्यादिता श्लोकेन दश गुणाः । तत्र अतमयं निर्गुणमिति धावत् ॥ २५ ॥
 अपापमित्यादिना श्लोकैकादशगुणाः । तत्र अपापं पुण्यरूपमिति धावत् ॥ २६ ॥

सर्वक्षोभात्मकं सर्वशान्तिरूपस्त्र निर्दयम् ।
 सदयच्छाविवेकात्म विवेकपरमार्थकम् ॥ २७ ॥
 उत्तारकं पातनकृद्ग्रहणं जयात्मकम् ।
 शोकात्मकञ्च निःशोकं सकौतुकमकौतुकम् ॥ २८ ॥
 निरुद्यमं सदोद्युक्तं सावलेपमगर्वकम् ।
 अमर्शरूपमक्षोभ्यं सर्वक्षोभ्यं सुखासुखम् ॥ २९ ॥
 क्रोधलोभमद्वोहमात्सर्यकामविग्रहम् ।
 अस्पृष्टषड्गुणं षण्डः वनिता पूरुषस्तथा ॥ ३० ॥
 अपकृष्टं तथोत्कृष्टं खच्छाकारं तथाविलम् ।
 अगाधमतिगम्भौरमुदारं कृपणन्तथा ॥ ३१ ॥
 भाग्यरूपमभाग्यात्म निर्भयं सभयं तथा ।
 अनिच्छमिच्छारूपस्त्र कातरं वौरविग्रहम् ॥ ३२ ॥
 निर्दीषः सर्वदोषात्मा सर्वविन्मूढविग्रहः ।
 सङ्कोचरूपः सर्वेषां तथा सर्वप्रकाशकः ॥ ३३ ॥

सर्वेत्यादिना श्वाकेन षड्गुणाः । तत्र विवेकपरमार्थकं विवेकपरमार्थ-
 स्त्ररूपम् ॥ २७ ॥

उत्तारकमित्यादिना श्वाकेनाष्टगुणाः । तत्र भङ्गरूपं पराजयरूपम् ॥ २८ ॥
 निरुद्यममित्यादिना श्वाकेनाष्टगुणाः । तत्र सुखासुखं सुखरूपं दुःख-
 कृपश्चेति ॥ २९ ॥

क्रोधमित्यादिना श्वाकेन पञ्चदश गुणाः । तत्र अस्पृष्टषड्गुणं क्रोधादि-
 षड्गुणरहितम् ॥ ३० ॥

अपकृष्टमित्यादिना श्वाकेनाष्टगुणाः । तत्र अगाधं दुरवगाहं ॥ ३१ ॥

भाग्यमित्यादिना श्वाकेनाष्टगुणाः ॥ ३२ ॥

निर्दीष इत्यादिना श्वाकेनाष्टगुणाः । तत्र सर्वदोषात्मा वातादिविदोषात्मा ।
 सर्वेषां प्राणिनामिति यावत् ॥ ३३ ॥

अस्तेयरुपस्तेयात्मा वश्योऽवश्यश्वरो मृदुः ।
 सरसं विरसं क्रूं सौम्यं तैव हुभिस्तु क्रिम् ॥ ३४ ॥
 त्वन्मयौ धीः समाख्याता मन्मयौ चिदुदौरिता ।
 उभयैक्याद्विवेकात्मा जीवाऽन्यस्तद्विवेकवान् ॥ ३५ ॥
 तस्यास्तु बुद्धेर्यो वेत्ति याथात्यं विकृतीरपि ।
 सामर्थ्यं स्वाविभेदिल्वं सिद्धे प्रायफलानि च ॥ ३६ ॥
 यागो ज्ञो ब्रह्मविज्ञानो शिवयोगो तथात्मवित् ।
 तेनैव विहितं सर्वं प्रपञ्चात्मैक्यविग्रहम् ॥ ३७ ॥
 स्वात्मनस्तु मना वृत्त्या विषयग्रहणाय वै ।
 स्तृष्टानि भूतशक्त्यात्मविग्रहाणौन्दियाणि तु ॥ ३८ ॥

अस्तेयमित्यादिना श्वोकेन दश गुणाः । तत्र अवश्यः स्वतत्त्वः । तैर्गुणैः ॥ ३४ ॥
 त्वन्मयौ शक्तिमयोति यावत् । एतदुक्तं भवति चित् स्वरूपस्य स्वेच्छायाप-
 लभ्यिवृद्धिरिति । मन्मयौ गिवमयौ स्वात्मिकेति यावत् । एतदुक्तं भवति
 उपलब्धिरूपमन्तरिण तरुगतवङ्गिवत्, सैव यदा स्थिता तदा चिदिति संज्ञेति ।
 उभयैक्याद्विवेकात्मा धीचित् स्वरूपयोरपृथक्कात् चिदात्मानं विमृशतोति यावत् ।
 अन्यः परः तद्विवेकवान् धीचित् स्वरूपयोरपृथक्कात् विमृशतोति यावत् ।
 स्वाविभेदिल्वं स्वात्मापृथग्भावत्वं । सिद्धे याथात्मास्वरूपे । प्रायफलानि
 अवासव्यफलानि । चः समुच्चये । ज्ञः बुद्धेर्यात्मवेत्ता । यागीत्यादिनाम-
 पञ्चकं वेदेचागमेषु च परमार्थविदस्तत्त्वात्मानुगुणं प्रोक्तमनेन तत्सर्वं बुद्धधीन-
 मिति यावत् । तेन बुद्धेर्यात्माविदा । एवावधारणे ॥ ३७ ॥
 स्वात्मन इत्यादिना श्वोकेन पञ्चदशप्रश्नस्योत्तरत्वेनान्दियाणां स्वरूपमुप-
 दिशति । तत्र स्वात्मनः स्वस्य मनावृत्त्या मनाव्यापारिण स्तृष्टानि उपलब्धानोति
 यावत् । भूतशक्त्यात्मविग्रहाणि पञ्चभूतशक्तिस्वरूपाणि । तुरवधारणे ।
 एतदुक्तं भवति स्वस्य मनावृत्त्या स्वस्यविषयग्रहणार्थमुपलब्धानि भूतशक्तिस्वरूपा-
 णौन्दियाणाति ॥ ३८ ॥

भूतात्मबुद्धिसंघातशक्तिचैतन्यजृमणम् ।
 प्राणास्तत्साक्षिभूतो हि जीवस्त्वात्मकः परः ॥ ३६ ॥
 कालस्तु पूर्वं बुद्धेर्यदुक्तं गुणसमस्तवान् ।
 काल इत्यक्षरद्वादृष्ट्यदाच्यं तडपुर्मम ॥ ४० ॥
 न शक्यतेऽञ्जसा वक्तुं तथा दर्शयितुं तव ।
 तथापि तव यत्किञ्चिद्वग्गाकरोमि समञ्जसा ॥ ४१ ॥
 अहोरात्रादिभेदस्तु चन्द्रार्कादिसमन्वयात् ।
 तेन तन्मयतारूपकथनं नोचितं ततः ॥ ४२ ॥
 लववुच्यादयो यच्छ्राष्ट्रन्ते खण्डकास्तु तत् ।
 कालस्य रूपं तत् प्रोक्तं यदनायन्तविग्रहम् ॥ ४३ ॥

भूतात्मेत्यादिना श्लोकेन बोड्शसमदशाष्टादशानां प्रश्नानां त्रयाणां उत्तर-
 त्वेन प्राणानां जीवस्य च स्वरूपसुपदिशति । तत्र भूतात्मबुद्धिसंघातशक्तिचैतन्य-
 जृमणं प्राणा इत्यनेनैतदुक्तं भवति पञ्चभूतस्वरूपाणां बुद्धेष्व संघातसामर्थ्येन
 चैतन्यस्य विजृमणभेदाः प्राणा इनि । तत्साक्षिभूतो देहेन्द्रियादिस्वरूपा-
 नुसम्भानप्रवृत्तः । एतदुक्तं भवति चिदुपलभिस्वरूपा बुद्धिः स्वाविवेकावस्थायां
 देहादिरूपतयानुसम्भानप्रवृत्तेनिवृत्ता जीवसंज्ञां लभत इति । तत्त्वात्मकतः तदृया-
 धात्मेन । एतदुक्तं भवति यदा चिदुपलभिस्वरूपिणी बुद्धिः स्वस्वरूप-
 परामर्शेन देहेन्द्रियादीनामयायात्मग्रात्तदात्मकत्वेनानुसम्भानप्रवृत्तेनिवृत्ता दात्या-
 भावाद्विक्रिव स्वस्वरूपेण विश्वाम्यति तदा परसंज्ञां लभत इति ॥ ३८ ॥

काल इत्यादिभिरत्र वै इत्यन्तैरष्टभिः श्लोकैरेकोनविंशत्प्रश्नस्योत्तरत्वेन
 कालस्य रूपादिकमुपदिशति । तत्र तुरवधारणे । पूर्वं चतुर्दशप्रश्नस्योत्तरे तदेक-
 मित्यादिभिरिति यावत् । यतो गुणवैविध्यं ततः गुणसमस्तवान् समस्तगुणवान् ।
 तथापि अशक्यमपैति यावत् । समञ्जसा उद्देशत इति यावत् । अहोरात्रा-
 दीत्यत्रादिशब्दः पूर्णमण्डलादिविषयः । तुः समुच्चये । चन्द्रार्कादीत्यत्रादि-
 शब्दो भौमादिविषयः । तेन कारणेन । तन्मयतारूपकथनं अहोरात्रादिरूपतया

लवदुव्यादिकं ब्रूहि यैः कालो ज्ञायते मया ।
 नलिन्या पवनिचये सूचौविह्वेऽय तस्य वै ॥ ४४ ॥
 एकैकदलभेदोत्यावस्था लव उदाहृतः ।
 तच्चिंशद्गुणितं प्रोक्तं द्रुटीत्यादिशरौरवान् ॥ ४५ ॥
 काल इत्युदितं तस्य स्वरूपं किं कथं भवेत् ।
 इति पृष्ठेन तदक्षुं शक्यते सुस्फुटं मया ॥ ४६ ॥
 स्ववुद्धग्ना प्रोक्तमावस्था भावनाद्यत्तु लभ्यते ।
 तत्स्य वपुरुद्दिष्टं नान्यास्ति गतिरव वै ॥ ४७ ॥

कालस्वरूपकथनं । एतदुक्तं भवति चन्द्रार्कादिद्युगतिवशात् कल्पिताहोरात्रादिविषयः कालस्य तत्त्वतो वपुर्न भवतीति । ततः तस्मात् । लवदुव्यादीत्यत्रादिशब्दः कलाकाष्ठादिविषयः । यत् तत्स्वरूपं भावन्ते अताद्यत्वात् खण्डकाः परिच्छेदकाः विश्वस्येति यावत् । तुरवधारणे । तत् कालस्य रूपं कालस्य तत्स्वरूपमित्यव्ययः । अत तच्छब्देन तन्मादी प्रोक्तं कालस्थानुभावं स्मारयति । तत् चिद्रूपं । एतदुक्तं भवति अनाद्यत्वादिविषयं तच्चित्स्वरूपं यस्तदेव कालस्य स्वरूपमिति । लवदुव्यादीत्यत्रादिशब्दः प्राग्वत् कलाकाष्ठादिविषयः । यैः लवदुव्यादिभिर्जायते अनुमीयते । तस्य नलिनौपवनिचयस्य लव इति संज्ञा । तच्चिंशद्गुणितं लवादिस्वरूपं त्रिंशच्चिंशद्गुणितमिति यावत् । द्रुटीत्यादिशरौरवान् लुटिकलाकाष्ठादिसंज्ञावान् इति यावत् । एतदुक्तं भवति त्रिंशङ्गिलवैः लुटिः त्रिंशत्पुटिभिः कला त्रिंशत्कलाभिः काष्ठा त्रिंशत्-काष्ठाभिर्निमेषः अष्टभिर्निमेषैर्मात्रा सा मात्रा एकः खास इति । एकखासमारभ्य दिवसान्तस्वरूपं सप्तविंशे पटले कथितं दिवसादिचतुर्युगान्तस्वरूपं पञ्चविंशे पटले कथितं तस्मादिह नोच्यते । इति उत्तमप्रकारेण । तस्य कालस्य । तत् स्वरूपं प्रोक्तमावस्था तन्मादावस्थिन् पटले वा स्वरूपस्येति शेषः । भावनाद्विमर्घतः । यत् स्वरूपं तत्स्य कालस्य स्वरूपमिति यावत् । अत कालस्वरूपकथने ॥ ४७ ॥

ग्रहास्तु चिन्मयाः काले क्वापि चक्रभमात् पुनः ।
 भूतादौनि समस्तानि विकृतानि वितन्वते ॥ ४८ ॥
 नानाविधास्तथाकाराः प्रपञ्चो दृश्यते सदा ।
 तैरेव तेषां नाशश्च मरुतेव हविर्भूजः ॥ ४९ ॥
 प्रश्नानामुत्तरं देव त्वया च कथितं विभो ।
 तथापि मे प्रपञ्चात्मविवेकोऽभून्न मेऽधुना ॥ ५० ॥
 जननं मरणञ्चेति हयं कस्य कथं भवेत् ।
 अरुपस्य विभोस्तस्य जीवस्तेतत् कथं स्थितिः ॥ ५१ ॥

ग्रहा इत्यादिना विभो इत्यन्तेनाधर्देन श्लोकद्वयेन विंशप्रश्नस्योत्तरत्वेन
 ग्रहाणां स्वरूपाद्युपदेशपुरः सरमुक्तनिगमनं करोति । तत्र तु चिन्मयाः काला-
 स्थायूपचिद्रूपाः । काले क्वापि क्वापि काले क्वापि देश इति यावत् । चक्रभमात्
 स्वस्त्रगतिवशात् इति शेषः । पुनः पुनः पुनरिति यावत् । भूतादिनोत्त्वादि-
 शब्दो बुद्धीन्द्रियप्राणादिविषयः । तदिकारा भूतादिविकाराः प्रपञ्चसंज्ञयेति
 शेषः । एतदुक्तं भवति अत्र ज्योतिश्चक्रे ग्रहगतिवशात् भूतादीनां नानाविध-
 विकारः प्रपञ्चसंज्ञया दृश्यते इत्यत्र प्रसङ्गात् लृतीयप्रश्नस्योत्तरशीर्षं प्रपञ्चस्वरूप
 मुषपदिष्टं । तैः ग्रहैः । एवावधारणे । तेषां भूतादिविकाराणां । देव विभो
 इति हयमपैश्वरसम्बुद्धिः ॥ ४८ ॥

तथापैत्यादिनोत्तरादेन प्रश्नान्तरावतारस्य पीठिकावर्णं करोति । तत्र
 तथापि मे कथितमपि । अधुनापैति शेषः । अद्यापैति यावत् ॥ ५० ॥

जननमित्यादिभिरुपदेशत् इत्यन्तेष्वतुर्भिः श्लोकैर्हादशविधप्रश्नस्वरूपादिक-
 मुषपदिश्वति । तत्र जननमित्यादिना श्लोकार्देन प्रश्नचतुष्टयं । अरुपस्येत्यादिनार्ह-
 इयेन प्रश्नत्रयं । तस्य स्वामन इति यावत् । कुतो हेतोः । तत्कालपर-
 मामनोः अनाद्यस्तवियहयोः कालपरमामनोः । मुक्त इत्यादिनोत्तरादेन
 प्रश्नहयं । तत्र मुक्तः जोव इति शेषः । परे जोवा इति शेषः । वा विकल्पे ।
 एतदुक्तं भवति एते जीवाः प्रतिमैकैकमुक्ता (?) यद्यपि कालस्यानादित्वात् प्रपञ्च-
 भावो युज्यते तथापीदानीं प्रारब्धवत् प्रपञ्चः प्रसरतौति यत्तम्भात् प्रसरणार्थं

कुतः स्थितिः कथं वा स्यात्तकालपरमात्मनोः ।
 मुक्तो वा जायते किन्तु परे वा सम्भवन्ति किम् ॥ ५२ ॥
 कथं वा पञ्चभूतानां स्थितिर्देहेषु वान्यतः ।
 देहेषु जीवसंप्राप्तिः कौटूषीत्यादि मे वद ॥ ५३ ॥
 येन श्रुतेन चित्ते मे शुश्रूषान्यस्य नो भवेत् ।
 तथा मे सर्वसन्देहांश्चन्ति पूर्णेषिदेशतः ॥ ५४ ॥
 प्रागुक्तवुद्धिवैविध्यारब्धकर्मविपाकतः ।
 जननं मरणच्छेति इयं देहपरियहात् ॥ ५५ ॥
 प्रतप्लोहपिराङ्गेऽग्निस्थितिवत् परविश्वयोः ।
 अवस्था कालपरयोस्तादात्म्यादेव वर्तनम् ॥ ५६ ॥

मुक्ता एव जीवाः पुनर्जाताः किमथवा परे जीवाः सम्भवन्तीति किमिति ।
 कथमित्यादिना श्वोकाद्याद्देहं प्रश्नद्यां । तत्र अन्यतः देहाद्विहिति यावत् ।
 देहेष्विध्यादिना उपदेशत इत्यन्तेनार्द्दाद्येन श्वोकेनैकः प्रश्नः । तत्र कौटूषी
 कस्यां अवस्थायां केन प्रकारेणेति यावत् । इत्यादीत्यदादिशब्दो जीवदेहेभ्यो
 विनिगमनप्रकारस्य तत्तत्सुगतित्वात् ज्ञानकालस्य च प्रश्नविषयः । येन
 श्रुतेनोन्नतरं । अन्यस्य प्रश्नस्येति ग्रेषः ॥ ५४ ॥

प्रागुक्तेत्यादिना श्वोकेन प्रश्नतुष्टयस्योन्नतं कथयति । तत्र प्रागुक्तवुद्धि-
 वैविध्यारब्धकर्मविपाकतः भूतादियोगात्मकं देहे प्रागुक्तवुद्धिवैविध्येन जीव-
 स्याविर्भावः । प्रारब्धकर्मतस्तदिपाकस्तदिश्चान्तिः तत्त्व । एतदुक्तं भवति
 प्रागुक्तवुद्धिवैविध्येनारब्धजीवोपलब्धकर्मांतस्तदिपाकतत्त्व । जननं मरणच्छेति इति
 हयं देहपरियहात् । इत्येतद्ययं देहं स्वात्माभिमानात् । एतदुक्तं भवति जीवस्य
 जननमरणकारणं देहाभिमानमात्रमेवेति ॥ ५५ ॥

प्रतभेत्यादिना श्वोकेन पञ्चमादिप्रश्नस्योन्नतं कथयति । तत्र अवस्थे-
 त्यस्य काकाक्षिन्यायेन पूर्वत्रोन्नतरत्र च सम्बन्धः । एतदुक्तं भवति प्रतप्लोह-
 इपराङ्गेऽग्निस्थितिवत् परविश्वयोरवस्थानमिति पञ्चमस्योन्नतं कथितं । जड़-
 विषये परस्यावस्थानकारणं कुत इति प्रोक्तस्य पष्ठप्रश्नस्योन्नतं तादाभ्या-

मुक्तास्तु जीवा न कदाच्याविर्भूयः कुतश्चन ।
न वापूर्वाः सम्भवन्ति बुद्धेः कृत्यमशेषतः ॥ ५७ ॥

मुद्रिकारूपमुद्रेव मधूच्छिष्ठादिविग्रहम् ।
जीवादिरूपतो बुद्धिर्विशेषयति तत्परम् ॥ ५८ ॥

भूमेरिवास्फुटं स्थानं कुतश्चित् सुस्थिरं सदा ।
जलाग्न्योस्तत्र चान्यत्र व्यक्ताव्यक्तस्थितिः सदा ॥ ५९ ॥

देवेति कथितं । कालपरयोरन्योन्यावस्थानं कथमिति प्रोक्तस्य सप्तमप्रश्नस्योत्तरं तादाक्षण्यादेव वर्तनमिति कथितमिति ॥ ५६ ॥

मुक्ता इत्यादिना तत्परमित्यन्तेन श्लोकद्वयेनाएतमनवमप्रश्नयोरुत्तरं कथयति । तत्र जीवा जन्मतः । तुरवधारणे । आविर्भूयः दिव्यत्वादाविर्भूयासुरित्यर्थः । कुतश्चन हेतोरिति शेषः । अपूर्वाः जीवा इति यावत् । बुद्धेः कृत्यं अन्यथा-प्रतिपत्तिरिति यावत् । अशेषतः जन्मादितत्सर्वमिति यावत् । मुद्रिकारूप-मुद्रा मुद्रिकासमानरूपा मुद्रा मधूच्छिष्ठमृदादिद्वारोपितति शेषः । मधूच्छिष्ठ-दिविग्रहं मधूच्छिष्ठमृदादिस्त्रूपं विग्रहं । स्वविग्रहं जीवादिरूपतः तेजोरूपतः स्वजन्तुरूपतयेति यावत् । बुद्धिः चित्स्वरूपस्य भूतयोगविशेषेषु उपलब्धिरिति यावत् । विशेषयति भेदयति । तत्परं तम्भादन्यं उपादानस्वरूपादन्यमित्यर्थः । एतदुक्तं भवति मधूच्छिष्ठाद्यधिकरणे स्वारोपितया मुद्रिकया समानविग्रहा मुद्रा स्वाधिकरणात्मकतम्भूच्छिष्ठादिना स्वरूपात् स्वविग्रहकारणभूतमुद्रिकास्त्र-रूपार्थस्वस्वरूपमित्यविशेषयतीव भूतयोगविशेषेषु चित्स्वरूपस्योपलब्धिस्वरूपात्मिका बुद्धिः स्वाधिकरणात्मकभूतसमवायात् स्वकीयोपादानात्मकं चित्स्वरूपात् स्वस्व-रूपमन्यं विशेषयतीति यत्तम्भादेतत् सर्वं बुद्धेः कृत्यमिति ॥ ५८ ॥

भूमेरित्यादिना सदेत्यन्तेन श्लोकद्वयेन दशमप्रश्नस्योत्तरादिकं कथयति । तत्र कुतश्चित् इच्छाशक्तिवैभवादिति यावत् । तत्र भूम्यां । चः समुद्भवे । अन्यत्र भूमेरिति शेषः । व्यक्ताव्यक्तस्थितिः व्यक्तरूपेण चाव्यक्तरूपेण च स्थितिः । एतदुक्तं भवति भूमग्रामव्यक्तरूपं जलं त्वनन्तरं दृश्यते विहरयि व्यक्तरूपं जलं कर्षणाहश्यते । भूमग्रामव्यक्तरूपोग्निः सूर्यकान्ते काष्ठादिषु मथनादिना दृश्यते

वायोः सर्वं च सततमवस्थानं स्वनेकधा ।
 व्योम सर्वगमेव स्थात् कालताद्रूप्यतः सदा ॥ ६० ॥
 देहेषु सस्फुटं तेषामवस्थानन्तु पञ्चधा ।
 जीवानामागतिर्देहे मातापिवोस्तु वीर्यतः ॥ ६१ ॥
 तादात्मं सङ्गतं तत्र जृम्भते सा चिदात्मना ।
 तत्र प्रारब्धविरमान्मरणं निद्रया समम् ॥ ६२ ॥
 सिद्धानां सर्वदा देहत्यागे भेदो न विद्यते ।
 प्रागेव तस्य देहात्मविवेकान्मनसि खगे ॥ ६३ ॥

वह्निरशनाद्याकारेण च दृश्यते । अनेकधा गत्यादिभेदादिति शेषः । काल-
 ताद्रूप्यतः कालात्मकत्वेनेति यावत् ॥ ६० ॥

देहेष्वित्यादिनाद्यादेहेन श्वोकेनैकादशप्रश्नस्योच्चरं कथयति । तत्र तेषां पञ्च
 भूतानां पञ्चधा तत्तदाकारेणेति शेषः । एतदुक्तं भवति देहेषु घनरूपं
 भूमिः द्रवरूपं जलं उष्णरूपमन्मिः प्राणो वायुः सुषिरणि नभ इति ।
 जीवानामित्यादिनार्हद्वयेन द्वादशप्रश्नस्योच्चरं कथयति । तत्र आगतिः प्राप्तिः ।
 तुरवधारणे । वीर्यतः शुक्रशोणितयोगादित्यर्थः । आरभ्येति शेषः । एतदुक्तं
 भवति मातापित्रोः शुक्रशोणितयोगादारभ्यैव देहे जीवस्य प्राप्तिरिति ।
 तादात्मं जीवात्मभावं सङ्गतं दिव्यत्वात् संगतेति यावत् । तत्र देहे । जृम्भते
 उपलभ्यते । सा आगतिरिति शेषः । आत्मना खेन स्वातन्त्र्यादिति यावत् ।
 एतदुक्तं भवति मातापित्रोः शुक्रशोणितसंयोगादारभ्ये देहे तत्र देहे त्वनवच्छब्द-
 रूपा चित् स्वातन्त्र्यात्मीयात्मभावमुपगता उपलभ्यत इति यावत् । देहे
 जीवानामागतिः सेति ॥ ६१ ॥

तदेत्यादिभिः अयमित्यन्तैरर्हाद्यैश्चतुभिः श्वोकैर्दशप्रश्नावसानप्रोक्तादि-
 शब्दस्य तात्पर्यप्रश्नयोरुत्तरहयं कथयति । तत्र तत्र देहे । प्रारब्धविरमादह-
 मित्युपलब्धिः प्रारब्धकर्म तद्विरमात् तदभावात् । मरणं जीवानां देहात्रिष्कामित-
 प्रकार इति यावत् । मरणं निद्रया सममित्यस्योच्चरत श्वोके सिद्धानामित्यनेन
 सम्बन्धः । एतदुक्तं भवति अनवच्छब्दस्य चित्तस्वरूपस्य खेच्छया देहेषुप-

नेतरेषां स साध्यानां साधकानाच्च कालतः ।

पुष्टादिषु तु मासेषु षट्सु राकोपकण्ठतः ॥ ६४ ॥

मरणं सुगतित्वस्य ज्ञापकं सुगतिस्फुटम् ।

सिङ्गस्तु पूर्वतो मुक्तो देहेन्द्रियमनःस्थिरः ॥ ६५ ॥

लभ्यित्वरूपा जीवभावमुपगता बुद्धिरिन्द्रियदारा वहिर्गता व्याप्त विश्वं
यदा विषशाननुभवति तदा जाग्रदवस्था यदा पुनः सा तत्तदिन्द्रियेभ्यो निवृत्ता
हृतप्रदेशस्था तत्तदिष्यान् स्मरति तदा स्वप्रावस्था यदा पुनरसौ
हृदयादपि निवृत्ता स्वपरमार्थचैतत्त्वस्तरूपे विश्वास्यति तदा सुषुप्तवस्थेति ।
तत्तत्त्वात् चित्तस्तरूपस्य बुद्धित्वरूपतया देहादिष्यनुपत्तिविसामग्रात् मरणं
निन्द्रया सममिलतैतत्त्वात्मन्तरेण परमार्थतो जीवस्य देहप्राप्तिनिर्गमनादि-
प्रतीतिरेण पात्रे चन्द्रस्येवेति सिंडा कृतनिश्चया भवतोति । भेदः पूर्वावस्थाःया
इति शेषः । प्राक् सद्गुरुकटाक्षममये । एवावधारणे । तस्य सिङ्गस्य । देहात्म-
विवेकादेहात्मनोः स्वरूपविमर्शात् । स्वगे स्वस्तरूपं नते सति पश्चात् कालतो
देहत्यागे पूर्वावस्थाया भेदो न विद्यते इति न देहात्मविवेकादेहात्मविवेक-
भावात् देहविश्वेषत एव देहाभिमानत्यागः देहाभिमानरहित्यमिति
यावत् । इतरेषां पामराणां । सः देहाभिमानत्यागः । अस्य कालत इत्यनेन-
नोक्तरव सम्बन्धः । साध्यानां सद्गुरुकटाक्षे सत्यप्यनादिदुर्बासनावलाङ्गड-
कियातात्पर्येणा देहात्मविवेकविमुखानां । साधकानां सद्गुरुकटाक्षादुपत्तव्य-
परमार्थस्तरूपानुभूत्यां सत्यां अपि निःशेषापरिमुक्तदुर्बासनानाच्च । चः समुच्चये ।
कालतः कालधर्मतः शरीरविनाशादिति यावत् । एतदुक्तं भवति पामराणां
साध्यानां साधकानाच्च देहात्मविवेकाभावादेहविश्वेषत एव देहाभिमानत्यागो
भवति । पुष्टादिषु तु मासेषु षट्सु उत्तरायण इति यावत् । राकोपकण्ठतः
शुक्रपद्माष्टमुग्रत्तरार्द्धदारभ्य क्षणपद्माष्टमीपूर्वार्द्धन्ततिथिविति यावत् ।
मुगतित्वस्य ज्ञापकमित्यने दक्षिणायने क्षणपद्माष्टमीपूर्वार्द्धन्ततिथिविति यावत् ।
पूर्वार्द्धन्ततिथिषु न मरणादुर्गतित्वस्य ज्ञापकमिति कथितं । सिंहः
ज्ञातपरमार्थः । तुर्विशेषे । पूर्वतो मुक्तः तेन हेतुना अस्य सिङ्गस्य निधनं
देहविश्वेषः । सर्वदा सर्वतः देशतः प्रकारतस्येति शेषः । तथा यथोक्तरायणे

यतस्तेनास्य निधनं सर्वदा सर्वतस्था ।
 मुगतित्वं व्यन्यक्षेव जीवन्मुक्तो यतस्त्वयम् ॥ ६६ ॥
 देहवच्चे समानेऽपि प्रणिनां सर्वतः सदा ।
 बुद्धेवैविधरूपस्य कारणं किं वद प्रभो ॥ ६७ ॥
 भूमिष्ठत्वे समानेऽपि तोयानां रसभेदवत् ।
 जायते त्वाश्रयवशात् स च कर्मभिरेव वै ॥ ६८ ॥
 यथाश्वत्यगतो वङ्गिरुपायैरितरैः क्वचित् ।
 नोपलभ्यो भवेत् शुष्कमयनव्यापृतिं विना ॥ ६९ ॥

राकोपकणे काले च वाराणस्यादिषु चेतेषु भृगुपतनादिप्रकारतयेति यथा
 तयेत्यर्थः । एवावधारणे । तुर्विशेषे । अयं सिद्धः ॥ ६६ ॥
 देहवच्चे इत्यादिना श्लोकेन प्राणिनां बुद्धेवैविधकारणं सोपपत्तिकं
 देवी पृच्छति । तत्र सर्वतः प्रकारतः इति शेषः । प्रभो इतीश्वर-
 सम्बुद्धिः ॥ ६७ ॥

भूमिष्ठत्व इत्यादिना श्लोकेन तदुत्तरं सनिदर्शनं कथयति । तत्र आश्रय-
 वशात् दृष्टान्तस्थलविशेषवशात् दार्ढान्तिकं प्रकृतिविशेषवशादिति यावत् ।
 एतदुक्तं भवति भूमिष्ठत्वे समाने आश्रयवशान्नोयानां रसभेदवदेहवच्चे समाने
 प्याश्रयप्रकृतिविशेषवशादुद्गुणवैविधं जायत इति । अनन्तरमाश्रयविशेषः
 केन जायत इत्यादिशङ्कायामाह स च कर्मभिरेव वै तत्र स च आश्रयविशेषवश
 जायत इति शेषः । कर्मभिः कर्मदृष्टान्ते तोयकार्यं रसादिभिरिति यावत् ।
 दार्ढान्तिके ब्रह्मिकार्यैरिति यावत् । एतदुक्तं भवति तोयानां रसादिभिरेव
 स्थलविशेषवशादुक्तेः कार्यैरेव प्रकृतिविशेषो भवतीति ॥ ६८ ॥

यथेत्यादिभिः स्वस्तरूपकमित्यन्तस्त्रिभिः श्लोकैर्गुरुसुखादेव प्राणं विधादिक-
 मपि सनिदर्शनं प्रतिज्ञासुपदिशति । तत्र अश्वत्यगत इति तदसामान्यहणा
 मन्त्ररेण विशेषयहणात् गुरोरप्यधिकारिविशेषमुपलक्ष्यति । इतरैः क्वेदनाद्यैः ।
 क्वचित् देशे काले चेति शेषः । शुष्कमयनव्यापृतिमित्यत्र शुष्कशब्देन
 देहामविवेकात् गुरोर्देहादिषु तात्पर्यं । मरुनव्यापृतिशब्देन शिष्टस्य
 तदुपास्या-

तथात्मज्ञानसंप्राप्तिः सद्गुरुप्राप्तितो विना ।
 न कस्यापि भवेदेषा प्रतिज्ञा विश्वतोऽनिश्चम् ॥ ७० ॥

खननाङ्गु गतं तोयं यथा समुपलभ्यते ।
 तथा सद्गुरुसंसेवां संप्राप्य स्वस्वरूपकम् ॥ ७१ ॥

सद्गुरोः पादसेवातः सम्प्राप्तात्मस्वरूपिणः ।
 विशेषः को*भवेदन्यदुर्लभः सत्यविग्रहः ॥ ७२ ॥

आभिरूपमसन्देहः सन्तोषः परिपूर्णता ।
 दयार्द्धचित्तता रागदेषाविषयचित्तता ॥ ७३ ॥

सुलभत्वमगर्वित्वं सदा नियतशीलता ।
 कृतज्ञता सत्यतांच परचिन्तानिवर्त्तनम् ॥ ७४ ॥

दिषु तात्पर्यञ्चोपलक्ष्यति । कस्यापि प्रथमे पट्टे चतुर्भिराद्यैरित्यादिना
 प्रोक्तलक्षणसम्बूर्णस्येति यावत् । प्रतिज्ञा ममेति शेषः । इत्खरस्य प्रतिज्ञेति
 यावत् । विश्वतः हेतोः । स्वस्वरूपकं आत्मज्ञानं ॥ ७१ ॥

सद्गुरोरित्यादिना श्वोकेन सद्गुरुसेवाप्राप्तस्वरूपस्य विशेषं देवी पृच्छति ।
 अत अन्यदुर्लभः यथावदसञ्ज्ञानानां दुर्लभः ॥ ७२ ॥

आभिरूपमित्यादिभिः प्रवर्त्तते इत्यन्तैर्नवमिभिः श्वोकैस्तदुत्तरत्वेनात्मवतां सम-
 चत्वारिंशञ्ज्ञानौतरीयां तद्राहित्यादिकञ्चोपदिशति । तत्र आभिरूपमित्या-
 दिना श्वोकेन लक्षणसमकम् । तत्र आभिरूपं अभितः स्वरूपभावः सर्वात्मभाव
 इति यावत् । सौन्दर्यं वा । असन्देहः विकल्पश्रुतिभिरपौति यावत् । सन्तोषः
 स्वानुभूत्या परिपूर्णतास्वरूपतया नैरपेक्ष्याच्च । दयार्द्धचित्तता रागदेषयोरना-
 स्पदचित्तता । अपृथग्भावादिति यावत् ॥ ७३ ॥

सुलभत्वमित्यादिना श्वोकेन लक्षणषट्कम् ॥ ७४ ॥

* विशेषतो ।

† स्वपत्ता

‡ शक्ति ।

आर्जवस्त्रावित्तलौल्यं विषयानतिसङ्गिता ।
 अदैर्घ्यसूत्रामकौद्रग्नं नात्यगाधाशयात्मता ॥ ७५ ॥
 वृथालापेष्टशक्तिस्थ वृथाव्यापारवज्ञनम् ।
 वृथाविनोदराहित्यं जिह्वचित्तंरसङ्गतिः ॥ ७६ ॥
 पुरुषार्थार्थकथनचिन्ताकरणकौतुकम् ।
 अस्तेयशक्तिरास्तिकं परलोकानुचिन्तनम् ॥ ७७ ॥
 देवतापूजनस्तोत्रवैभवालापशीलता ।
 पापानां वर्जनं पुण्यकरणे कौतुकं सदा ॥ ७८ ॥
 परस्तवननिन्दासु विगतिर्वीतरागिता ।
 निस्मृहत्वमलोलत्वमनाचेपोऽजडात्मता ॥ ७९ ॥

आर्जवमित्यादिना श्लोकं लक्षणपट्कं । तत्र अवित्तलौल्यं अर्थार्थमपार-
 तत्त्वम् । विषयानतिसङ्गिता श्लोकरच्चणमात्रमन्तरण विषयेषु रागानः प्रवृत्तिः
 सिद्धस्य न स्यादिति यावत् । अदैर्घ्यसूत्रं अचिरक्रियत्वं । नात्यगाधाशयात्मता
 सौलभ्यादिति यावत् ॥ ७५ ॥

वृथेत्यादिना श्लोकं लक्षणचतुष्टयं । तत्र वृथाशब्देन दृष्टादृष्टानुपयोगित्व-
 मुक्तं । जिह्वचित्तः कपटहृदयैः ॥ ७६ ॥

पुरुषार्थत्यादिना श्लोकं लक्षणपट्कम् । तत्र पुरुषार्थार्थकथनचिन्ताकरण-
 कौतुकं पुरुषार्थार्थकथनं पुरुषार्थचिन्ताकरणं पुरुषार्थकौतुकज्ज्वलन्वयः । अस्तेय-
 शक्तिः स्त्रेयकर्मस्यशक्तिः । आस्तिक्यं शास्त्रार्थस्थिति यावत् । परलोकानुचिन्तनं
 परस्तरुपावलोकनगुणचिन्तनं । आगमाभ्यास इति यावत् ॥ ७७ ॥

देवतत्यादिना श्लोकं लक्षणपञ्चकं । तत्र देवतापूजनस्तोत्रवैभवालाप-
 शीलता देवतानां पूजनालापशीलता देवतानां वैभवालापशीलता चेति ग्रन्थ-
 योजना । पापानां निविद्कर्मणामभिचाराद्युत्पन्नकर्मणां च स्वस्य च परेषां
 चाहितानामिति यावत् । पुण्यकरणे स्वस्य च परेषाच्च हितकरणे । प्राणिनां
 संसारक्लेशनिवृत्यर्थं स्वरूपसिद्धशर्थस्वेति यावत् ॥ ७८ ॥

परस्तवनत्यादिना श्लोकं लक्षणपट्कम् । तत्र परस्तवननिन्दासु परस्तवनेषु
 परनिन्दासु च ॥ ७९ ॥

अगोपनं स्वभक्तानामभक्तानास्त्र गोपनम् ।
 गुरुविद्यागमाचारस्त्वनं तत्प्रवर्त्तनम् ॥ ८० ॥
 सिद्धचिङ्गानि चैतानि भवन्त्यात्मवतां ध्रुवम् ।
 न भवन्तीतरेषान्तु प्रद्विष्टन्तेऽव तांश्च ते ॥ ८१ ॥
 तत्कृत्यं शृणु वक्त्येऽहं यो लब्धस्वात्मवैभवः ।
 निरस्ताशेषसंसारमौख्याज्ञानाविवेकवान् ॥ ८२ ॥
 देशकालकुलाचारान् गुरुराजादिकल्पितान् ।
 पालयन् सुस्मितमुखः पूजापूजनकौतुकी ॥ ८३ ॥
 देहाख्यैर्यं तथाज्ञानं व्यापारान् कालतः ज्ञात् ।
 पतितान्वन्धुचित्ताज्ञादुर्लङ्घ्यान् स्वचयस्थितीन् ॥ ८४ ॥
 स्वेन्द्रियाणास्त्र सामर्थ्यं स्वकर्माणि कृतानि च ।
 मुहुर्मुहुश्च विस्तृशेद्विरमेदशभात्मनः ॥ ८५ ॥

अगोपनमित्यादिना श्वोक्तन लक्षणसप्तकं । तत्र अगोपनं आगमादीनामिति यावत् । गोपनं प्राग्वदागमादीनां । गुरुविद्यागमाचारस्त्वनं गुरोर्विद्याया आगमानामाज्ञानाच्च स्त्वनं ॥ ८० ॥

एतानि प्रोक्तानि सप्तत्वादिंशङ्गक्षणानि । तुर्विशेषे । एवावधारणे । तान् आत्मज्ञानवतः । ते आत्मज्ञानरहिताः ॥ ८१ ॥

सदित्यादिभिः सदेत्यन्ते नरेभिः श्वाकैरात्मज्ञानवतां समाचारकमसुपदिशति । तत्र तत्कृत्यं आत्मज्ञानवतां कृत्यं । निरस्ताशेषसंसारमौख्याज्ञानाविवेकवान् निरस्ताशेषसंसारवान् । निरस्ताशेषमौख्यवान् । निरस्ताशेषाज्ञानवान् । निरस्ताशेषाविवेकवान् । इति यत्योऽन्तः । अतस्मिंस्तदुहिः संसारः । अतस्मिंस्तदभिमानो मौख्यं । तस्मिन्नक्तद्विरज्ञानं । तद्विमर्शहानिरविवेकः । देशकालकुलाचारानित्यत्र देशचारः कालाचारोऽवस्थागुमुणाचारः कुलाचारस्त्वानिति यावत् । गुरुराजादिकल्पितान् । गुरुराजादीत्यत्रादिश्वः प्रथमे पट्टे “गुरुं तद्यतः” इत्यादिना श्वोक्तन प्रोक्तपूज्यविषयः । राजादीत्यत्रादिश्वः तत्समानपुरुषविषयः । देहाख्यैर्यं स्वभावत इति यावत् । अत

दुथा न कालं गमयेद्यूतस्त्रीस्वापवादतः ।
 गमयेद्येवतापूजाजपयोगस्तवादिना ॥ ८६ ॥
 गुरोः कृपालापकथास्तोवागमविलोकनैः ।
 गमयेदनिशं कालं न वदेत् परदूषणम् ॥ ८७ ॥
 प्रत्यक्षे च परोक्षे च स्तुवीत प्रणमेद्यगुरुम् ।
 तद्युग्मौस्तकृपाधिक्यैः पुण्यैश्वर्यैश्च सत्यतः ॥ ८८ ॥
 रागलोभमदक्रोध*पापपैशुन्तवर्जनैः ।
 +सन्तोषाचारनियमशान्तिज्ञानादिभिस्थथा ॥ ८९ ॥
 मिताहारो मितालापो विविक्तसमवर्त्तिता + ।
 नित्याचिन्ता स्वात्मशुद्धिः कृत्यमात्मवतां सदा ॥ ९० ॥

हितीयान्तानां पदानामुच्चरत्वं श्वोके विमुशेदित्यर्ननान्वयः । अन्यान् व्यापारान्
 दृष्टादृष्टानुपयुक्तानिति यावत् । कालतः क्षणात् पतितान् वन्धुचित्ताङ्गादुर्लङ्घ-
 ध्यान् वन्धुभिः चित्तैः राजादिभिरपि दुर्लङ्घ्यान् कालतः क्षणात् पतितान्
 पुरुषादीनिति यावत् । अशुभावनः अशुभस्वभावान् । द्यूतस्त्रीस्वापवादत
 इत्यत्र द्यूतशब्दे निर्जीवद्यूतसज्जीवद्यूतविषयः । स्त्रीशब्दस्तु धर्मपत्रो-
 व्यतिरिक्तविषयः । स्वापशब्दः प्राप्तेरविषयः । वादशब्दो जल्पवितण्डादि-
 विषयः । स्तवादिना इत्यत्रादिशब्दः प्रदक्षिणमस्तुरादिविषयः । गुरोः
 कृपालापकथास्तोवागमविलोकनैः गुरोः कृपायाः गुरोरालापानां च गुरोः
 कथाभिः गुरोः स्तोऽवैः गुरोर्लभ्यागमविलोकनैश्च । तदगुणैः गुरुगुणैः । अस्त्रिन्
 श्वोके चोक्त्तरश्वोके च लृतीयान्तानां पदानां स्तुवीतेत्यनिनान्वयः । तत्कृपा-
 धिक्यैः गुरुकृपाधिक्यैः । तदगुणैरित्यादि लृतीयान्तेषु त्रिषु चानन्तरश्वोके लृतीया-
 न्तयोः पदयोः च गुरोरित्यध्याहार्थं । तत्र सत्यतः सत्येन वाङ्मनः-
 कर्मणामेकरूपेणेति यावत् । ज्ञानादिभिरित्यत्रादिशब्दो दानादिविषयः ।
 नित्याचिन्ता षोडशनित्यानां स्वरूपचिन्ता । स्वामशुद्धिः स्ववाङ्मनःकायानां
 शुद्धिरिति यावत् ॥ ९० ॥

पूर्वोक्तद्वादशस्त्रय मध्ये कृत्वा यथाबिधि ।
 योनिं तन्मध्यतो देवौ ललितां पृष्ठतो गुरुन् ॥६१ ॥
 पार्श्वयोरायुधान्यष्टौ कोणेषु परितः क्रमात् ।
 कामेष्वर्यादिकास्त्रव तद्विहिर्वादशस्त्रपि ॥ ६२ ॥
 द्वादशान्या यजेत्तत्त्वित्याविद्याभिरेव वा ।
 तत्त्वामविद्याभिर्वा ताः पूजयेत् सार्वकल्पनम् ॥ ६३ ॥
 सम्यात्वयं षष्ठिसंख्यं जपेत्तद्वित्याविद्या ।
 नान्यत् कृत्यं भवेत्स्य नित्यनैमित्तिकादिकम् ॥ ६४ ॥

पूर्वोक्तेत्यादिभिरभूदित्यन्तैः षड्भिः श्वोकैः आत्मवतां जीवमुक्तानां ललिता-
 पूजाक्रमसुपदिश्यति । तत्र पूर्वोक्तद्वादशस्त्रय एकोनविंशपटलप्रोक्तद्वादशा-
 स्त्रय मध्ये सर्वमध्यस्थवृत्तमध्ये अन्यूनाधिकमानमिति यावत् । योनिं
 स्वाभिमुखायत्रिकोणं । तन्मध्यतः योनेर्मध्ये । पृष्ठतः योनेः प्रायेखावृत्तरेख-
 योरन्तराले । गुरुन् देवीरूपतयेति यावत् । पार्श्वयोः पार्श्वरेखादयवृत्तरेखा-
 न्तरालहये । आयुधान्यष्टौ पूजापटलोक्तवाद्यादिप्रातिलोम्ये नेति यावत् । कोणेषु
 मध्ययोनेरग्रादिषु त्रिकोणेषु । परितः क्रमात् प्रदक्षिणक्रमात् । कामेष्वर्यादिकाः
 कामेष्वरीैः भगमालिनौ वज्रेष्वरीैः च । तद्विहिर्वादशसु अस्तेष्विति यावत् ।
 अन्याः कामेष्वरीभगमालिनौवज्रेष्वरीैवतिरिक्ताः । तत्त्वित्याविद्याभिः
 हत्तीयपटलप्रोक्ताभिरिति यावत् । एवावधारणे । वा विकल्पे । तत्त्वामविद्याभिः
 एकोनविंशपटले प्रोक्ताभिरिति यावत् । ताः नित्याः । एतदुक्तं भवति
 एकोनविंशपटलप्रोक्तविधानेन द्वादशास्त्रचक्रं विलिख्य तन्मध्यवृत्तमध्ये
 स्वाभिमुखं समविरेखं त्रिकोणं विलिख्य तन्मध्ये ललितां तन्मध्ये
 त्रिकोणप्रायेखावृत्तरेखान्तराले नाथशक्तीः तदुभयपार्श्वरेखादयवृत्तरेखान्त-
 रालहये वायुद्यप्रादक्षिण्येन हेतीर्मध्ययोनेरग्रादिषु त्रिषु कोणेषु कामेष्वरी-
 भगमालिनौवज्रेष्वरीैश्च तद्विहिर्वादशस्त्रेषु अन्या द्वादश नित्याश्च प्रादक्षिण्येन
 तत्त्वित्याविद्याभिर्नामविद्याभिर्वा यजेदिति । तस्य आत्मवतः । नित्यनैमित्तिका-
 दिकमित्यत्वादिशब्दः काम्यविषयः । तन्मध्ये द्वादशस्त्रय मध्ये । नवयोनिं

तम्भद्धे नवयोनिं वा विधायादस्यशक्तिभिः ।

पूजयेत् प्राग्बद्धभयप्रकारादेकयोगतः ॥ ६५ ॥

यावज्जीवं विधिस्त्वेष गदितः सिद्धये सदा ।

सिद्धानामपि सर्वेषां येनासौ स्वात्मवानभूत् ॥ ६६ ॥

समस्तमेतत्तत्त्वने कथितं परमेष्वरि ।

यत्परामर्शतो भावस्त्वावयोरैक्यमश्रुते ॥ ६७ ॥

तद्दद्यात्तत्त्वमेतत्तु नाभक्ताय कदाचन ।

नाशिष्याय न दक्षाय प्रच्छन्नानयशीलिने ॥ ६८ ॥

नायाचते नास्तिकाय न लुभ्याय न मानिने ।

न पापाय न वित्ताय नादक्षाय च भेदिने ॥ ६९ ॥

पञ्चदशपटसे प्रोक्तामिति शेषः । वा विकल्पे । अवस्थशक्तिभिः सहेति शेषः । प्राग्बद्धत् अग्राद्यप्रादक्षिण्येन उभयप्रकारादेकयोगतः इडादशास्त्रमध्ये केषलं योनिं नवयोनिं वा लिखेदिति यावत् । सिद्धये आत्मज्ञानस्येति शेषः । सर्वेषां आत्मज्ञानसिद्धानां श्रीविद्यासिद्धानामिति यावत् । योगसिद्धानामाज्ञासिद्धानामिति यावत् । येन विधानेन । असौ सिद्धेषु चतुर्ष्वच्छ-
तमः । स्वात्मवान् स्वरूपज्ञानवान् ॥ ६६ ॥

समस्तमित्यादिभिर्भेदिन इत्यन्तैस्त्रिभिः श्वोकैस्तत्त्वार्थवेदिनः फलं तत्त्वदाने सम्भद्रानभूतस्य वर्जनीयस्य तयोदशदोषांशोपदिशति । तत्र परमेष्वरोति देवौसम्बुद्धिः । यत्परामर्शतो भावः तत्त्वार्थविद इति शेषः । आवयोरैक्यमश्रुते शिवशक्त्योरभेदस्तरूपो भवति । तच्छब्देन तत्त्वस्यानुभाव उच्चते । तुरवधारणे । कदाचन आपत्स्वपीत्यर्थः । दक्षाय मित्याचाराय । प्रकृत्यानयशीलिने प्रच्छन्नाय अनयशीलिने चेति यावत् । नायाचते नास्तिकाय देति यावत् । वित्ताय अर्थार्थमिति यावत् । अदक्षाय जड़ाय । भेदिने हिधाभावशीलाय ॥ ६८ ॥

यस्तत्त्वमेतत् सकालं नित्याविद्यासु षोडश ।
 शक्त्या संगृह्य बिधिवद्वजते स मटंशकः ॥ १०० ॥
 शिवतत्त्वमयौ व्याप्तिरिति सम्यक् समौरिता ।
 इस्या निफालनाच्चित्ते तत्तत्त्वं खात्मसात् कृतम् ॥
 इति षोडशनित्यातन्वेषु श्रीकादिमते तत्त्वराजे
 खात्मकथनं नाम षट्क्रिंशत् पटलम्
 परिपूर्णम् परामृष्टम् ॥ ऊँतत्सत् ॥
 ॥ २६ ॥ ऊँ तत्सत् ॥

यस्तत्त्वमित्यादिना श्वोकेन यथाविधि प्राप्ततत्त्वार्थवतः फलमुपदिशति ।
 तत्र बिधिवत् नित्यनैमित्तिकादिप्रोक्तक्रमात् स भजनपरः । मटंशकः चित्तखण्डप
 ईश्वर इति यावत् ॥ १०० ॥

इति षोडशनित्यातन्वेषु श्रीकादिमताख्यस्य परिपूर्णस्य तत्त्वस्य प्रपञ्चसार-
 सिंहराजप्रकाशभिधनेन सुभगानन्दनयेन विरचितायां मनोरमा-
 ख्यायां व्याख्यायां देवतादेशिकशिष्यप्रपञ्चादीनां परमार्थ-
 खण्डप्रकाशनपरं षट्क्रिंशत्पटलं परिपूर्णं
 परामृष्टम् ॥ २६ ॥ ऊँतत्सत् ॥

यत्त्वसंख्याः—षट्क्रिंशे पठले ज्ञेयाः शिवतत्त्वमयेऽत्र च ।

अध्यर्धसप्तश्चित्प्रत्ययाग्रन्था, शतत्रयम् ॥ २६७ ॥

तत्त्वे प्रकरणान्वयत्र श्रीमत्कादिमताहृष्ये ।

शतानां नवकं त्वेकत्रिंशता च समन्वितम् ॥ ८३१ ॥

भुक्तिभूमानमाधुर्यभागस्वेद्दसिद्धिगः ।

संसत् सुरश्चोरित्येकविशत्यक्षरसंख्यया ॥

२२७७७६८७८८३१५१८५०५४६४ ।

यन्वाणि स्युः कादिमते तन्वे प्रोक्तानि तच तु ।

दक्षिणापथपुख्यौषपरिणामाह्योदधिः ॥

कोष्ठयन्वाख्यनन्वानि आदिवर्णोत्तितानि च ।

सञ्चूय श्रीकादिमते तन्वे व्याख्यानसंख्यया ॥

सहस्राणां हादशकं न्यूनं पञ्चाशतेरितम् ।

काश्मौरराजस्य गुरुः श्रीकण्ठेशो द्विषेष्वरः ॥

कदाचिदागतो द्रष्टुं रामसेतुं स्वलीलया ।

तेनैवानुगृहीतोभूमध्ये मार्गे नृसिंहराट् ॥

मन्वाख्यधीतवांस्तमान्वित्यानां तेषु निर्मिता ।

व्याख्या मनोरमाभिख्या तेन कादिमतस्य तु ॥

शुभगानन्दनाथेन इविंशपटलाबधिः ।

तदाञ्जयावशिष्टानां पटलानां विनिर्ममे ॥

चतुर्दशानां तच्छृङ्खः प्रकाशानन्ददेशिकः ।

तां सुन्दरवरक्ष्माभृद्ग्राख्यां प्राक् सम्पदायतः ॥

समाप्ता चेयं तन्वराजटोका मनोरमा ॥ ॐ ॥

लाल बहादुर शास्त्री राष्ट्रीय प्रशासन अकादमी, पुस्तकालय
Lal Bahadur Shastri National Academy of Administration, Library

मसुरी MUSSOORIE

4410

यह प्रस्ताक निम्नांकित तारोंव तक वापिस करनी है।

This book is to be returned on the date last stamped.

294.5514
Tan

4410

294-5514

Tan

वर्ग संख्या

Class No.

लेखक

Author

शीर्षक

Title Tantra main Tantra

अवाप्ति संख्या
Acc. No. 441

पुस्तक संख्या
Book No. _____

294-5514

Tan

LIBRARY

LAL BAHADUR SHASTRI

NATIONAL ACADEMY OF ADMINISTRATION
MUSSOORIE

Accession No. 88966...

1. Books are issued for **15 days** only but may have to be recalled earlier if urgently required.
2. An overdue charge of **25 Paise** per day per volume will be charged.
3. Books may be renewed on request, at the discretion of the Librarian.
4. Periodicals, Rare and Reference books may not be issued and may be consulted only in the Library.
5. Books lost, defaced or injured in any way shall have to be replaced or its double price shall be paid by the borrower.